

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Anetavle for: Louise Skovgaard
Duevej 124
København F.
sk. = skifte

I.

Lars Hansen (1770 - 1853), Skovgård, 65. slg., Klemensker.	Margrethe Andersdatter (1780 - 1814).	Hans Larsen Skovgaard, (1806 - 1859), sk. Hasle.	Niels Skovgaard (1843 - 1914) Arnagerbro, Nylars (fra 1905 i Rønne)	Hans Morten Skovgaard (1869 - 1925) Vestermarie
Niels Nielsen Holm (1790 - 1851), d. yngre, Hasle.	Margrethe Jorgensdatter Kloe (1790 - 1862)	Engeline Holm (1816 - 1860), sk.	Margrethe Thorsen (1843 - 1922)	
Thor Mortensen (1778 - 1852), Piberegård, 12. vdg., Aaker.	Margrethe Kirstine Bærildsdatter (1789 - 18..)	Morten Thorsen (1811 - 1889), N.B. Arnager, Nylars.		
Ole Espersen (1768 - 1848), St. Krusegård, 20. slg., Aaker.	Kirstine Gregersdatter (1780 - 1858)	Seigne Kirstine Olsdatter (1811 - 1884)	Jens Mogensen (1822 - 1899) St. Uglegadehus, Nylars.	Laura Jensine Mogensen, født 1876
Niels Pedersen	Gertrud Olsdatter (1758 - 1814)	Mogens Nielsen (1784 - 1847) Rønne.		
Jens Jensen Graa (1757 - 1797), Arnager, Nylars.	Karen Kirstine Pedersdatter (1751 - 1830)	Meidenborg Jensdatter Graa (1790 - 1861)	Laura Claudine Holm (1833 - 1903)	
Niels Nielsen Holm (1742 - 1790), sk. Hasle.	Englike Clausdatter (1753 - 1818)	Niels Nielsen Holm, d. yngre, (1790 - 1851) Hasle.		
Jørgen Olsen Kloe (1735 - 1806), sk. Tornegård, 2. slg., Rutsker.	Bodil Clausdatter (1756 - 1826).	Margrethe Jørgensdatter (1790 - 1862)		

Fil udfyldning: Louise Skovgaard
Duevej 124
København F.

Bornholms Centralbibliotek
3700 Rønne 1991

sk. = skifte

<p>Morten Arristsen, død 1678, Dammegård, 20. slg., Pedersker (Maren) Hansdatter Fyen.</p>	<p>Hans Mortensen, død 1715, sk. Tornegård, 48. slg. Klemensker.</p>	<p>Lars Hansen (1694 - 1763), sk. Tornegård, 48. slg. Klemensker</p>	<p>Hans Larsen (1729 - 1792), sk. "Ved Broen", 66. slg., Klemensker</p>
<p>Jens Ibsen, død 1678-79, Smedegård, 34. slg., Rutsker Karen</p>	<p>Anne Jensdatter, død 1719, sk.</p>	<p>Karen Hansdatter, død 1783, sk.</p>	<p>Anne Bendtsdatter (1736 - 1801), sk. 1799</p>
<p>Bendt Hansen, død 1702, sk. Siegård, 67. slg., Klemensker. Sidsel Pedersdatter, død 1688, sk.</p>	<p>Hans Bendtsen, død 1733, Siegård, 67. slg. Klemensker.</p>	<p>Bendt Pedersen (1704 - 1790) Skovgård, 65. slg. Klemensker</p>	<p>Lars Hansen (1770 - 1853), løjtnant, Skovgård, 65. slg., Klemensker, gift m. Margrethe Andersdatter (1780 - 1814)</p>
<p>Niels Terkildsen (1631 - 1700), sk., korporal, Nr. Mulebygård, 26. slg., Nyker. Kirstine Oluf Kofoeds datter, død 1683, sk.</p>	<p>Margrethe Nielsdatter død 1743, sk.</p>	<p>Bendtsen, død 1733, Skovgård, 65. slg. Klemensker</p>	<p>Anna Andersdatter (1712 - 1750), sk.</p>
<p>Bendt Hansen, død 1702, sk. Siegård, 67. slg., Klemensker Sidsel Pedersdatter, død 1688, sk.</p>	<p>Peter Bendtsen, død 1733, Skovgård, 65. slg. Klemensker</p>	<p>Anna Andersdatter, død 1716, sk.</p>	<p>Anders Nielsen (1670 - 1737), sk. Tornegård, 19. slg. Nyker</p>
<p>Anders Pedersen, død 1690, sk., sandemand, Fløjlegård, 18. slg., Rø Anna Hansdatter</p>	<p>Anders Nielsen (1670 - 1737), sk. Tornegård, 19. slg. Nyker</p>	<p>Annike Andersdatter (1712 - 1750), sk.</p>	<p>Niels Olsen (1644 - 1723), Hasle (Seigne</p>
<p>Niels Olsen (1644 - 1723), Hasle (Seigne</p>	<p>Dorthe Espersdatter (1681 - 1763), sk. 1754</p>	<p>Esper Ibsen (1646 - 1709), sk., korporal, Tornegård, 19. slg., Nyker</p>	<p>Karen Hansdatter (1655 - 1729), sk.</p>

sk. = skifte

<p>Hans Larsen, Enggård, 31. slg., Rutsker</p>	<p>Anders Hansen, død 1716, sk. Skindermyregård, 43. slg., Klemensker</p>	<p>Lars Andersen (1696 - 177?) Risbygård, 56. slg., Klemensker</p>	<p>Anders Larsen (1728 - 1786), sk. Risbygård, 56. slg., Klemensker</p>
<p>Hans Jensen, Tondekullegård, 15. slg., Klemensker</p>	<p>Karen Hansdatter, død efter 1716</p>	<p>Margrethe Peders- datter (1701-1772), sk.</p>	
<p>Bendt Hansen, død 1702, sk. Siegård, 67. slg., Klemensker</p>	<p>Peder Bendtsen, død 1733, Skovgård, 65. slg., Klemensker</p>	<p>Lars Pedersen (1704 - 1786) Risbygård, 55. slg., Klemensker</p>	
<p>Sidsel Pedersdatter, død 1688, sk. Anders Pedersen, død 1690, sandemand, sk. Fløjlegård, 18. slg., Rø</p>	<p>Anna Andersdatter, død 1716, sk.</p>	<p>Gertrud Larsdatte (1706 - 177?)</p>	
<p>Anna Hansdatter.</p>	<p>Peder Larsen, død 1737, sk., Offergård, 12. slg., Rø</p>	<p>Maren Larsdatter (1742 - 1786), sk.</p>	
<p>Lars Hansen, død 1698, sk., kirkeværge, Offergård, 12. slg., Rø</p>	<p>Margrethe Mortensdatter (1681 - død efter 1737)</p>	<p>Maren Larsdatter (1742 - 1786), sk.</p>	
<p>Ellen Pedersdatter, død 1719, sk. Morten Mortensen (1658 - 1690), sk. St. Bakkegård, 18. slg., Olsker</p>	<p>Lars Andersen, død 1748, sk. Samsingsgård, 63. slg., Klemensker</p>	<p>Gertrud Larsdatte (1706 - 177?)</p>	
<p>Susanne Nielsdatter, død 1714, sk. Anders Nielsen, død 1681, Samsingsgård, 63. slg., Klemensker</p>	<p>Maren Wefstdatter, død efter 1748.</p>	<p>Gertrud Larsdatte (1706 - 177?)</p>	
<p>Anna Hansdatter, død efter 1690.</p>	<p>Maren Wefstdatter, død efter 1748.</p>	<p>Gertrud Larsdatte (1706 - 177?)</p>	
<p>Wefst Pedersen, død 1727, sk., kirkeværge, Maegård, 3. slg., Olsker</p>	<p>Maren Wefstdatter, død efter 1748.</p>	<p>Gertrud Larsdatte (1706 - 177?)</p>	
<p>Margrethe Hansdatter død 1720 sk.</p>	<p>Maren Wefstdatter, død efter 1748.</p>	<p>Gertrud Larsdatte (1706 - 177?)</p>	

Margrethe Andersdatter (1780 - 1814),
gift m. Lars Hansen (1770 - 1853), Skovgård, 65. slg., Klemensker

sk. = skifte

Niels Olsen (1644 - 1723), Hasle	Anders Nielsen, (1670 - 1737), sk. Tornegård, 19. slg., Nyker	Niels Andersen (1705 - 1775), sk. Holmegård, 18. slg., Nyker	Niels Nielsen Holm (1742 - 1790), sk. Hasle
(Seigne)	Dorthe Espersdatter (1681 - 1763), sk. 1754.	Birthe Hansdatter (1703 - 1754), sk.	
Esper Ibsen (1646 - 1709), sk., korporal, Tornegård, 19. slg., Nyker	Hans Thorsen (1666 - 1730), Buldregård, 13. slg., Nyker		
Karen Hansdatter (1655 - 1729), sk.	Margrethe Mortensdatter (1671 - 1736).		
Thor Larsen, død 1677, Tornegård, 2. slg., Rutsker	Lars Bendtsen (1685 - 1754) Præstegård, Rutsker	Claus Larsen (1722 - 1804) Præstegård, Rutsker	
Karen Pedersdatter (1631 - 1713).	Englike Larsdatter (1686 - 1759)		
Morten Mogensen (1651 - 1725); sk.; kaptajn, Søndregård, 12. slg., Nyker	Hans Rasmussen (1695 - 1757), sk. "På Borre", 8. slg., Rutsker	Anna Hansdatter (1730 - 1796), sk.	
Kirsten Christensdatter Piiil (1651 - 1724). (Bornh. saml. 18/131)	Bodil Nielsdatter (1702 - 1746), sk.		
Lars Rasmussen (1640 - 1689), sk. "I Stubbene", 4. vdg., Knudsker	Annike Jørgensdatter (1642 - 1715).		
Annike Jørgensdatter (1642 - 1715).	Rasmus Eriksen, død 1729, Duebjerregård, 64. slg., Klemensker		
Rasmus Eriksen, død 1729, Duebjerregård, 64. slg., Klemensker	Anna Jensdatter		
Niels Andersen (1679 - 1741), sk., "På Borre", 8. slg., Rutsker	Karen Rasmusdatter (1679 - 1738)		
Karen Rasmusdatter (1679 - 1738)			

Niels Nielsen Holm, den yngre (1790 - 1851), Hasle,
gift m. Margrethe Jørgensdatter Kloe (1790 - 1862).

sk. = skifte

<p>Joen Bendtsen, død 1655, rådmand i Ronne, (R. Ravn: Bh. Kronike, s. 189).</p>	<p>Karen ...</p>	<p>Mogens Ibsen, Tornbygård, 62. slg., Klemensker</p>	<p>Anders Nielsen, død 1681, Samsingsgård, 63. slg., Klemensker</p>	<p>Anna Hansdatter, død efter 1690.</p>	<p>Wefst Pedersen, død 1727, sk., kirkeverge, Macgård, 3. slg., Olsker</p>	<p>Margrethe Hansdatter, død 1729, sk.</p>				<p>Lars Rasmussen (1640 - 1689), sk. "I Stubbene", 4. vdg., Knudsker</p>	<p>Annike Jorgensdatter (1642 - 1715).</p>	<p>Rasmus Eriksen, død 1729, Duebjerggård, 64. slg., Klemensker</p>	<p>Anna Jensdatter</p>	<p>Niels Andersen (1679 - 1741), sk. "På Borre", 8. slg., Rutsker</p>	<p>Karen Rasmusdatter (1679 - 1738), sk.</p>
<p>Jørgen Jøcnsen Kloe, løjtnant, død 1702, sk. Tornbygård, 62. slg., Klemensker</p>	<p>Valborg Mogensdatter, død 1694, sk.</p>	<p>Lars Andersson, død 1748, sk., Samsingsgård, 63. slg., Klemensker</p>	<p>Maren Wefstdatter, død efter 1748.</p>	<p>Lars Bendtsen (1686 - 1754) Præstegård, Rutsker</p>	<p>Englike Larsdatter (1686 - 1759)</p>	<p>Hans Rasmussen (1695 - 1757), sk., "På Borre", 8. slg., Rutsker</p>	<p>Bodil Nielsdatter (1702 - 1746), sk.</p>								
<p>Ole Jørgensen Kloe, (1690 - 1754), sk. Vestre Gildesbo, Klemensker</p>		<p>Margrethe Lars- datter</p>		<p>Claus Larsen (1722 - 1804) Præstegård, Rutsker</p>		<p>Anna Hansdatter (1730 - 1796), sk.</p>									
<p>Jørgen Olsen Kloe (1735 - 1806), sk. Tornegård, 2. slg., Rutsker</p>				<p>Bodil Clausdatter (1756 - 1826)</p>											

Margrethe Jørgensdatter Kloe (1790 - 1862),
gift m. Niels Nielsen Holm den yngre (1790 - 1851), Hasle

<p>Poul Espersen, død 1664, Lille Kannikegård, 10. vdg. Bodilsker.</p>	<p>Trinike</p>	<p>Mogens Pedersen, Gadegård, 37. slg. Bodilsker</p>	<p>Kirstine Rasmusdatter (1621-1702)</p>
<p>Esper Poulsen, sk. (1657-1725) Døvregård, 10. slg. Bodilsker</p>	<p>Gertrud Mogensdatter (1665-1755) sk.</p>	<p>Hans Olsen, (1677-1757) sk. Vandtappergård, 13. slg. Bodilsker</p>	<p>Karen Jensdatter (1688-1757)</p>
<p>Ole Espersen (1703-1747) Lille Egebygård, 8. vdg. Aaker</p>	<p>Bodil Hansdatter (1710-1755)</p>	<p>Jens Madsen (1701-1781) sandemand, Bakkegård, 21. slg. Pedersker.</p>	<p>Seigne Mikkels- datter (1719-1795)</p>
<p>Esper Olsen (1742-1817) Store Krusegård, 20. slg. Aaker</p>			<p>Margrethe Jensdatter (1742-1816)</p>

Ole Espersen (1768-1848), Store Krusegård, 20. slg. Aaker
gift med Kirstine Margrethe Gregersdatter (1780-1858)

<p>Christen Gregersen, død 1691, bykaptajn, borgmester, Aakirkeby</p>	<p>Kirstine Pedersdatter (1624-1679)</p>	<p>Haagen Sønnesen Rønnebye (1609-1665) sognepræst, Klemensker (Bh.saml. 38/65)</p>	<p>Sidscl Larsdatter, død 1681.</p>	<p>Hans Nielsen (1628-1695) sk. Agregård, 20. slg. Nyker</p>	<p>Annikke Torkildsdatter (1634-1697)</p>	<p>Ernst Cantzler (1636-1678), kaptajnløjtn. Blykobbegård, Nyker</p>	<p>Kirstine Herman Bohndatter (1653-1709) St. Koefoed A.166 sk.</p>	<p>Jens Hansen, død 1668, Brogård, 8. slg., Pedersker</p>	<p>Ingeborg Hansdatter, død 1692, sk.</p>	<p>Christen Jensen Jyde (1636-1715) St. Egebygård, 7. vdg. Aaker</p>	<p>Seigne Hansdatter, død 1706, sk.</p>	<p>Mogens Ibsen, død 1711, sk. Brogård, 66. slg., Klemensker</p>	<p>Marita Espersdatter, død 1705, sk.</p>	<p>Jens Ibsen, død 1678-79, Smedegård, 34. slg., Rutsker Karen</p>
<p>Knud Christensen (1656-1695) rådmænd, Aakirkoby</p>	<p>Bartha Catharina Haagens- datter (1662-1731)</p>	<p>Torkild Hansen (1669-1711) Rosmannegård, 27. slg. Knudsker</p>	<p>Barbara Cantzlersdatter (1673-1718), sk.</p>	<p>Jens Jensen (1666-1735) sk. Brogård, 8. slg. Pedersker</p>	<p>Ellise Christensdatter (1673-1747)</p>	<p>Jep Mogensen (1674-1708) Dammegård, 20. slg. Pedersker</p>	<p>Karen Jensdatter (1662-1741)</p>							
<p>Haagen Knudsen (1693-1749) fænik Lille Krusegård, 19. slg. Aaker</p>	<p>Annikke Torkildsdatter (1699-1753)</p>	<p>Jens Jensen (1693-1765) 1. Frigård, 12. vdg. Poulsker. "Heckenfeldt", Ibsker, 20. slg. grund, Pedersker</p>	<p>Kirstine Jepsdatter (1702-1781)</p>											
<p>Gregers Haagensen (1738-1809) Lille Krusegård, 19. slg. Aaker</p>	<p>Seigne Jensdatter (1739-1807)</p>													

Kirstine Margrethe Gregersdatter (1780-1858)
gift med Ole Espersen (1768-1848), St. Krusegård, Aaker

Da jeg i 1931 begyndte at samle oplysninger om familiens aner, sagde Niels Holm i Hasle: "Navnet Holm skal stamme fra en svensker, der har boet på Holmegård i Nyker." Hvad denne mand hed, vidste han ikke, heller ikke, hvornår han havde levet. Men det er altid godt at have en mundtlig overlevering at gå ud fra, når arkivundersøgelser skal foretages.

I dette tilfælde lod rigtigheden af traditionen sig fastslå, dog kun det halve af den. Niels Holms oldefader af samme navn var nemlig født på Holmegård i Nyker 1742, men svensker var han ikke, og det er ikke muligt at se, hvorfra familien har fået denne opfattelse. Det kan være en af de misforståelser, der så let indsniger sig i mundtlige overleveringer. Men det kan også være en endnu ældre beretning, der er sammensmeltet med den sidste, og som ligger forud for de skriftlige kilder, vi har.

Her skal kort fortælles, hvad der er fundet i kirkebøger, skifte- og tingprotokoller om slægten i det 17. og 18. århundrede.

I. Niels Olsen i Hasle (1644 - 1723)

(Oplysningerne om ham stammer tildels fra J.Th.Sassersen)

Niels Olsen var født 1644. Han har altså været en stor dreng på 14-15 år, da Bornholm blev erobret af svenskerne og snart efter befriet.

Om hans barndom og ungdom vides intet. Men senest 1668 er han gift og får i de følgende år to sønner: Anders, født 1669, og Abraham, født 1670, samt en datter, Martha. Moderen til disse børn hed efter alt at dømme Signe (bornholmsk: sajna). Hun døde inden 1681, idet Niels Olsen dette år er gift med Martha Nielsdatter, med hvem han fik to døtre: Signe og Bodil (bujl).

Niels Olsen boede i Hasle og kaldes et sted i tingbogen: "Byens Tjener". Der er meget, der taler for, at han har ejet den gård, der senere gik i arv i slægten, indtil Niels Holm, født 1862, solgte den under den første verdenskrig.

I 1723 døde Niels Olsen som en gammel mand, begravet 16/3. Han var ifølge kirkebogen: "79 år ringere (minus) 7 mdr. 3 uger og 4 dage gl."

II. Anders Nielsen på Tornegård i Nyker (1669 - 1737)

Niels Olsens søn Anders Nielsen var ca. 31 år gl., da han 3die juledag 1700 viedes i Ny kirke til den 19-årige Dorothea (Dorthe) Espersdatter fra Tornegård, 19. slg. i Nyker sogn. De nygifte boede en tid i Hasle, hvor deres førstefødte, Signe, blev døbt 4. søndag e.trin. 1702. Det næste barn, Niels, er døbt i Rutskerdom. exaudi 1705 (søndag før pinse).

Den 16. maj 1709 solgte korporal Esper Ipsen på Tornegård sin ejendom til sin næstældste datter Dorthe og hendes mand Anders Nielsen; der var nemlig ingen sønner, og ældste datter var forsørget andetsteds. Umiddelbart efter døde Esper Ipsen, begr. 22. maj s.å., 62 år gl. Enken Karen Hansdatter kom på undentag hos de unge. Hun overlevede sin mand i 20 år og blev begr. i Nyker 7. januar 1729, 74 år gl.

Anders Nielsen og hans kone fik ialt 7 børn. Foruden 1) Signe og 2) Niels Andersen var det:

3) Hans Andersen, døbt 1708, begr. 11/3 - 1722.

4) Anniche Andersdatter, døbt 26/12 - 1712.

5) Esper Andersen, døbt 28/12 - 1716.

6) Torchel Andersen, døbt 1719, død 1746.

7) Karen Andersdatter, døbt 1722, begr. 8/2 - 1752, død af kopper.

Da gårddrønten Torchel døde 1746, blev det Esper, der fik Tornegård. I ægteskabet med Ane Cathrine Thorsdatter fra Buldregård havde han bl. a. en datter, Ane Margrethe Espersdatter, født 1768, der blev gift med Peder Pedersen Kofoed på Gadegård i Nylars og stammomoder til Laurits Kofoed, "Toft" i Knudsker.

Datteren Anniche Andersdatter ægtede i 1733 Bendt Pedersen på Skovgård i Klemensker. Fra hende nedstammer bl. a. Hans Skovgaard i Hasle, farfar til Hans Skovgaard i Vestermarie (1869 - 1925).

Anders Nielsen døde 1737, begr. 28/3. Skifte 2/4 s.å. - Dorthe Espersdatter blev 82 år gl., hun døde 1763, begr. 4/2. I kirkebogen kaldes hun blot: "Esper Andersens moder." Navnet er glemt.

III. Niels Andersen på Holmegård i Nyker (1705 - 1775).

Da Hans Torkildsen på Holmegård, 18. slg. i Nyker, døde i 1735, begr. 23/11, efterlod han en ung enke, den 32-årige Birte (barta) Hansdatter samt 3 små børn, Torkild, 5 år, Hans, 2 år, og Barbara, 2 mdr. Enken havde efter bornholmsk skik beboelsesret på gården for resten af sin levetid.

Året efter giftede hun sig med naboens ældste søn, den 31-årige Niels Andersen fra Tornegård. De blev viet i Ny kirke 27/10 - 1736.

På Bornholms Museum i Rønne findes en serie fotografier af Holmegårds bygninger fra slutningen af det 19de århundrede. Da de er valgt som eksempler på gammel byggeskik, er gården næppe undergået væsentlige forandringer i længere tid og ligner sikkert sig selv fra Niels Andersens tid.

Om ham og hans hustru vides ikke meget. Men man kan af kirkebogen se, at de ikke er blevet sparet for tidens store børnedødelighed. I løbet af 13 år fik de 7 børn, hvoraf de 4 døde som spæde. Også de to yngste af hustruens første ægteskab døde som små. Kopper og andre epidemiske sygdomme huserede med få års mellemrum og bortrev mange børn.

Mandens helbred var heller ikke godt. Det ses af en bemærkning i protokollen, da der 7/7 - 1750 var skifte efter Bendt Pedersens hustru Annike Andersdatter på Skovgård i Klemensker. Som afdødes ældste broder skulle Niels Andersen have været tilsynsværge for hendes 3 børn, men undskyldte sig med, at han "formedelst påkommende svaghed til sligt er u-bekvem." Hvervet blev da overdraget til søsteren Signes mand, Jens Clausen på Skovgård i Rutsker.

Da Barta Niels Andersens døde i 1754, begr. 9/3, 51 år gl., overlevedes hun af 4 sønner: 1) Torkild, myndig, 2) Anders Nielsen, 14 år gl., 3) Niels Nielsen, 12 år gl., 4) Hans Nielsen, 8 år gl.

Boet blev vurderet til 482 rdlr., hvoraf halvdelen tilfaldt enkemanden. Det var ikke så lidt dengang. Men Niels Andersens velstand var kun tilsyneladende, for da han ikke var ejer af Holmegård, men kun "opsidder", måtte han belave sig på at fortrække til fordel for stiftsønnen Torkild, hvis arvegård det var. Denne unge mand var vistnok svagelig; han døde som ungtkarl 1756, 26 år gl. Dermed var Niels Andersens sidste tilknytning til gården tabt. En sædegård skulle "lovbydes", d.v.s. tilbydes slægtens medlemmer, før den kunne komme i fri handel. I skiftet efter Torkild anmoder Niels Andersen om, at der må blive beskikket værger for hans børn, "for hvad der udefra tilfalder dem, da han ej kan være vederhæftig".

Holmegård blev købt af Knud Haagensen, der var søstersøn af Bartas første mand, Hans Torkildsen. Niels Andersen blev "udbygger på Vellensgårds grund i Nyker". Han havde allerede, før han forlod gården, giftet sig med en pige, Ane Jensdatter, og havde i de følgende år ofte barn i kirke, ialt 10 i sidste ægteskab, hvoraf de 5 døde som små.

Han døde 1775, begr. 30/8, 70 år gl. Ved skiftet nævnes hans 7 efterlevende børn, derimellem Niels Nielsen, myndig, borger i Hasle. Han var født 1742 på Holmegården, og han fik (eller tog) navnet Holm efter fødegården. Det gik i arv til hans store efterslægt, om hvilken der senere vil blive fortalt.

EN HASLE-FAMILIE PÅ KRISTIAN DEN SYVENDES TID.

Ved folketællingen 1/7 - 1787 havde Hasle 472 indbyggere, fordelt i 114 husstande. En af disse bestod af følgende medlemmer:

104. familie. Store Grønningen nr. 1 (nuværende Grønnegade).

1. Niels Holm, Husbonde, 45 Aar, i 3die Ægteskab - Byens Formand.
2. Engelke Clausdatter, Hustru, 35 Aar, i 1ste Ægteskab.
3. Hans Holm, 20 Aar, ugift, Barn af 2det Ægteskab.
4. Niels Holm, 17 Aar, " " " " "
5. Barta Holm, 11 Aar, " " 3die "
6. Ellen Holm, 9 " " " " "
7. Anders Holm, 5 " " " " "
8. Margrethe Holm, 2 Aar, " " " " "
9. Anne Larsdatter, 20 Aar, Tjenestepige.

Ovennævnte Niels Holm er identisk med Niels Nielsen, døbt 23/11 - 1742 i Nyker, søn af Niels Andersen på Holmegård. I 1787 havde han været borger i Hasle i 23 år og forlængst fået tilnavnet Holm.

Tre år efter folketællingen, den 5. juni 1790 døde "Byens Formand" Niels Holm af "frisler", en art skoldkopper, begr. 9/6, "ongefehr 48 Aar gammel."

Ved skiftet 18/8 s.å. blev der foretaget en fuldstændig registrering af boets midler. Derfor kan man i dag danne sig et ganske godt billede af hjemmet. Dette bestod temmelig uforandret, selv om personerne i det skiftede. Niels Holm var gift tre gange, og hans enke fire gange, således at der ialt fem gange kom en ny husmoder eller husfader i det engang stiftede hjem.

IV. Niels Nielsen Holm i Hasle (1742 - 1790) var gift med

- a. Ellen Hansdatter (1735 - 1766)
- b. Margrethe Hansdatter (1738 - 1773)
- c. Engliske Clausdatter (1753 - 1818), som dernæst blev gift med
 2. Jens Hansen Kofoed (1763 - 1791)
 3. Esper Larsen Lund (1771 - 1803)
 4. Hans Andersen (1744 - 1815)

Om Niels Holms ungdom vides dette: Da hans fader Niels Andersen flyttede fra Holmegaard, kunne han ikke have de voksne sønner hjemme. Niels kom derfor til 66. slg. i Klemensker hos Jens Hansen "Ved Broen", nu Brogård, der var gift med hans kusine Anne Bendtsdatter fra Skovgård. Her lærte han sin tilkommende hustru at kende; hun var stiftatter af Jens Hansens broder Mogens på 36. slg. i Østermarie. Tilsammen havde de penge nok til at købe en ejendom.

Den 28. august 1764 solgte Mogens Spanner sin "iboende" gård i Hasle til "vel-agte unge Karl Niels Nielsen, værende hos Jens Hansen oven Hasle i Clemensker Sogn". Købesummen var 190 slettedaler for et stuehus på 12 stolperum (fag) og 3 små udlænger á 3 fag, beliggende i "Gule Roe Gaden" nr. 4. Her var foruden lidt avlsbrug "krohold", d.v.s. brændevinsfabrikation og -salg. Hjemmebrænding var til ladet på Bornholm, men mange ejede ikke de forholdsvise dyre remedier hertil, og da en "syp" nogle gange daglig ansås for en livsfornødenhed, var der flere bygårde, der solgte brændevin, ligesom andre solgte mælk. Affaldet fra brændingen, "drank", brugtes som kraftfoder til kreaturerne.

Ellen Hansdatter, der var noget ældre end Niels, har nok været ferm til at forestå hjemmebrændingen. Men hendes tid blev kort. Hun fik en søn, der kun bl 2 dage gammel, og en uge efter døde hun, begr. Dom. Cantate (4. sønd. e. påske) 1766, 31 år gl.

Ved skiftet 23/5 s.å. blev Ellens arvinger, hendes moder og søskende, enige med Niels Holm om, at han skulle udbetale dem 20 slettedaler til deling. Boet blev derfor ikke registreret.

2det ægteskab: med Margrethe Hansdatter (1738 - 1773)

Tre måneder efter Ellens død trolovede den 24-årige enkemand sig med en datter af Hans Rasmussen (1695 - 1757) "På Borre" i Rutsker, 8. slg., og hustru Bod (bujl) Nielsdatter (1702 - 1746). Begge forældre var døde. Margrethes stifmoder og hendes nye mand, Peder Hansen Buch, efter hvem "Bukkegård" 8. slg. har fået sin nuværende navn, boede på gården.

Niels Holm og Margrethe Hansdatter viedes i Ruts kirke 12/7 - 1766. - I 1771 købte de en bedre gård og udvidede bedriften. Det var "Store Grønningen nr. 1", en trelænget ejendom med god udenomsplads og to haver, indhegnet af stengårder, beliggende ved byens søndre led. Købesummen var 400 slettedaler, og overtagelsen fandt sted ved "Helligmesse", 1. novbr., da sælgeren Niels Olsen Sonne flyttede til Risby i Klemensker, 54. slg. Den gamle gård i Guleroegaden blev solgt til ungkarl Hans Hansen for 160 sldr.

Samme år, 1771, købte Niels Holm på auktion et stykke jord i Hasle søndre vang, som kaldtes "Trætteløkken". Det var på 16 tønder land og kostede 700 sldr. Skødet blev dog først tinglyst omkring nytår 1775.

Imidlertid var Niels Holm blevet enkemand for anden gang. Margrethe, der havde fået to sønner: Hans, født 1767, og Niels, født 1768, var begyndt at skrant hun fik et par gange et dødfødt barn og døde i barselseng med det 3die 1773, begr 16/6, 36 år gl.

Ved skiftet 29/6 s.å. tilbød enkemanden hver af børnene 150 slettedaler i mødrearv, hvad både værger og skifteforvalter fandt fordelagtigt for arvingerne og skiftet sluttedes uden registrering. Arven skulle stå rentefrit i gården til børnenes fyldte 14. år. Til gengæld skulle faderen "opfostre sine Børn, som Christeligt og billigt (d.v.s. rimeligt) bør være, lade dem oplære i deres Christendom, læse og skrive, samt holde til Confirmation, give dem ordentlige og forsvarlige Klæder, og naar de skal til Confirmation da at give dem hver en skikkelig Klædning saa god som 15 sldr."

3die ægteskab: med Engliske Clausdatter (1753 - 1818)

Den ene af tilsynsværgerne ved skiftet var Claus Larsen (1722 - 1804), fæste bonde på Rutsker præstegård. Han var gift med Margrethes ældre søster, Anna Hansdatter (1730 - 1796), og dette ægtepars ældste datter blev Niels Holms 3die hustru.

Engliske Clausdatter var døbt i Rutsker 23. sønd.e.trin. 1753 og var altså om trent 20 år, da hun Mikkelsdag 1773 (29/9) drog ind i hjemmet i Store Grønningen nr. 1 i Hasle som stifmoder for sine to små fætre, den 6-årige Hans og den 5-årige Niels. Hun medførte bl.a. en blåmalet dragkiste og en himmelseng med solide hjemmegjorte dyner. Af sin mand fik hun, som skik og brug var, en "jagave", fæstensgave af sølv. Hvad det var, nævnes ikke, kun at den var vurderet til 24 slettedaler.

I dette ægteskab kom der 9 børn:

- 1) en søn, død udøbt, "gl. tvende Minutter", begr. Dom. 2. trin. 1774.
- 2) Margrethe Nielsd. Holm, dbt. Dom. 10. trin. 1775, begr. 4 uger gl.
- 3) Birte Nielsd. Holm, dbt. 1776 -/9.
- 4) Ellen Nielsd. Holm, dbt. Dom. 21. trin. 1778.
- 5) Anne Nielsd. Holm, dbt. 14/1 - 1781, begr. 13/7 - 1787, død af frisler.
- 6) Anders Nielsen Holm, dbt. 29/12 - 1782.
- 7) Margrethe Nielsd. Holm, dbt. 24/4 - 1785.
- 8) Claus Nielsen Holm, dbt. 1788 - -/8.
- 9) Niels Nielsen Holm, dbt. 11/8 - 1790.

Som man ser, fik yngste søn faderens navn, skønt den 22 år ældre halvbroder hed det samme. Grunden er den, at den lille Niels blev født efter faderens død, og i sådanne tilfælde opkaldte man altid efter den afdøde.

Ved skiftet efter Niels Holm 18/8 - 1790 havde enken Engliske Clausdatter procurator Michel Nansen Müller af Rønne som lavværge. Af de 10 tatskrevne folio sider i skifteprotokollen (Hasle-Sandvig-Allinge skpr. 1787/1812 fol. 109 - 114) bringes her et uddrag:

Niels Holms "ifareklæder", d.v.s. stadstøj giver et indtryk af hans fremtoning. Det var 1) en brun klædes kjole, vest og bukser, 2) en sort klædes kjole vest og bukser, 3) en blå kjole, 4) en brun frakke og vest, 5) en rød firskafes trøje, 6) en sort hat, 7) en rød hue, 8) 10 stk. brugarns (d.v.s. lærreds) skjorter, 9) 4 sæt lintøj af krave og halvvarmer samt halsklæder, og 10) et sæt sølv sko- og knæspænder (til knæbenklæder, lange benklæder brugtes endnu ikke).

Hverdagsklæder nævnes ikke, heller ikke enkens og børnenes tøj og andre personlige ejendele.

Niels Holms hjem, Store Grønningen nr. 1 i Hasle 1790.

Søndre længe var et stuehus på 11 fag, østre længe var på 10 fag, vestre længe, med en port, var på 8. Foruden "Trætteløkken" vurderedes 4 mindre stykker jord i søndre vang: Damløkken, Lerjen, Karlsdam og Pus-enge, hver på ca. 1 tønde land eller lidt mindre. Disse svarede hver en skæppe byg til præsten om året.

Besætningen bestod af 4 heste, deraf 2 hvide, 4 køer af forskellige kulører (rødbroget, rødrygget, sortbroget, grå), 9 gamle får, 2 væddere og 12 lam, 2 galte 2 søer og 11 grise.

Der fandtes en ridesadel, en tvørsadel (kvindesadel), en kane og et par jernbeslagne vogne samt diverse avlsredskaber og værktøj.

Stuehuset indeholdt følgende rum: storstue, dagligstue, lillestue, sengekammer, forstue med kammer (skænkestue), nok et kammer, køkken og bryggerhus samt mælkekammer.

Storstuen var møbleret med et rundt fløjbord og 4 læderstole, et stort spejl og to himmelsenge med mange dyner, begge med rødt og hvidt omhæng. Her stod endvidere enkens blå dragkiste med beslag samt to kister, der tilhørte de ældste døtre og derfor holdtes udenfor vurderingen. Den ene var blåmalet og jernbundet med årstallet 1658, den anden en jernbeslagen egekiste, mærket 1672.

Dagligstuen kostbareste stykke var en jernkakkellovn af "Rytter Mynster". Her stod enkens himmelseng (udenfor vurdering) med blåt og hvidt lærreds omhæng, et 8-dages stueuhr, et fløjbord, et firkantet bord, et lille thebord, et hjørneskab, en bæk, en lænestol og 7 andre stole samt et lille spejl.

Lillestuen var husmoderens opholdsstue og tillige barnekammer; her var også jernkakkellovn, himmelseng med karnis og blåtærnet omhæng, desuden en fyrrekiste, en spinderok, en "sædestol" og et par agedyner (vistnok på de vægfaste bænke, der ikke nævnes).

I sengekammeret var der to sengesteder, i et af kamrene en seng (vistnok pigens), mens kammeret ved forstuen rummede brændevinsankre o.l.

I køkken, bryggers og mælkekammer var der kobberkedler, jerngryder, baljer og sibøtter. Brændevinspanden (af kobber) med tilbehør vurderedes til 10 sldr., mens murkedlen, også af kobber, ikke kom højere end til 2 sldr. 2 mark.

Tjenestepigen Anna Larsdatters løn var 5 sldr. 2 mark om året.

I alle senge var der mange dyner, der beskrives, samt blågarnslagener og pudebetræk. I kisterne var der ekstra lagener, en del af brugarn (fineste lærred) samt 3 håndklæder og 3 duge. Husets service bestod af 20 tintallerkener og nogle tinfade samt en tekande af tin og en kaffekande af messing, 10 hvide "steen tallerkener", 8 par kaffekopper og en flødeskål. Sølvstøjtøj er der ikke meget af: 8 forskellige spiseskeer og 1 sølvstob (bæger) med årstallet 1703 og initialerne M.M.S. - K.C.D. (Niels Holms morforældre hed Morten Mogensen og Kirsten Christensdatter - hans moder var født 1703).

Udover 2 messing-lysestager nævnes ingen prydenstande. Der er heller ingen bøger, skønt sønnerne kunne læse og Niels Holm selv utvivlsomt har kunnet det (som byens formand).

En væsentlig mangel ved beskrivelsen af hjemmet er naturligvis, at selve husets udseende ikke omtales. Men da indretningen forekommer moderne for denne tid har der sikkert været bræddegulv i stuerne (sandstrøet) og til dels malede vægge.

Boets samlede formue, efter at gælden var fradraget, var 1810 sldr. En broderlod blev ca. 139 sldr., en søsterlod ca. 69 sldr.

Niels Holms enke giftede sig med ungkarl Jens Hansen Kofoed, søn af herredskaptajn Hans Kofoed på Blemmegård i Vestermarie. De blev trolovet 9/4 - 1791 og viet i Hasle 23/5 s.å. med kgl. bevilling, da de var næstsøskendebørn. (Englikes morfar og Jens Kofoeds mormor var søskende). Hans slægt findes i Jul. Bidstrups stamtavle over slægten Kofoed A. side 22.

Men 6 uger efter døde den unge ægtemand. Dødsårsagen nævnes ikke; det er muligvis "brystsygge", tuberkulose, der i den følgende tid bortrev så mange unge i familien, som overalt på øen. Man var ikke klar over smittefaren og forstod derfor ikke at beskytte sig mod sygdommen, der ansås for arvelig.

Året efter fik Englike en søn, født 23/1 - 1792, som den 3. februar blev døbt med faderens navn: Jens Kofoed. Skiftet holdtes dagen efter, d. 4/2. Barnet fik sin farfar til værge, mens enken ligesom sidst blev bistået af procurator Michel Nansen Müller af Rønne. Af skifteprotokollen anføres:

"Enken tilstaar dette sit Barn i Arv saa meget i faste Capitaler, som Faderen havde indbragt, hvilket er det yderste, hun efter Boets Tilstand og de mange i de 2de sidste Aaringer paafaldne Byrder kan taale at give, nemlig 500 Slettedaler." Pengene skal stå rentefrit i boet, til barnet er fyldt 12 år, "hvorimod hun frafalder Fosterløn til sit spæde Barn". - "Hun forpligter sig til at give det en standsmæssig Opdragelse samt Skolegang, lære Læsning, Skrivning og Regning som hendes Børn af 1ste Kuld." - "Til Sikkerhed giver hun en Panteobligation, udstedt af Jørgen Olsen Klov i Rutsker på 2den slg. (hendes svoger) af 25/3 - 1790, stor 599 sldr. med 2den Prioritet i 2. slg." - "Enken og Værgerne var i et og alt enige om denne Contract."

Man undgik ved denne overenskomst den kostbare boregistrering og -vurdering, som desuden var vanskelig, da de urolige tider (den franske revolution) gjorde alle priser usikre.

Efter en ca. 3-årig enkestand indgik Englike Clausdatter sit 3die ægteskab. Brudgommen var den 23-årige fænrisk Esper Larsen Lund, søn af Lars Andersen på Ingemarsgård, 36 slg. i Rutsker. Partiet synes noget ulige, da bruden var 40 år og havde huset fuldt af børn i alle aldre, men det var ikke noget særsyn i den tid. (viet 22/3 - 1794).

I dette ægteskab kom der 3 børn. De to første var tvillinger, der blev hjemmedøbt 10/9 - 1795 med navnene Lars og Anders, men de døde, henholdsvis 4 og 8 dage gamle. Englikes sidste barn, Lars Espersen, født 1796, blev hjemmedøbt 23/10 og fremstillet 6/11 s.å.

Nu var der 4 kuld børn i huset, (hvis stiftsønnerne stadig var hjemme), men i 1797 blev de 3 ældste gift, Hans Holm den 18. marts, Niels Holm den 1. juli og Barta den 22. juli. De to sønner bosatte sig i Hasle, mens Barta kom til Skovgaard i Klemensker, gift med sin tidligere formynder Anders Bendtsen. Efter hans død ægtede hun løjtnant Caspar Kofoed, Bukkegård i Nyker, søn af Klemenskerpræsten Jørgen Kofoed. Deres slægt findes i stamtavle Kofoed B. side 94.

Esper Larsen Lund døde ung, begr. 9/7 - 1803, 32 år gl. Han havde været syg i nogen tid (tb?) og tænkt på sønnens fremtid, som det ses af skifteprotokollen (22/7): "Enken med Lavværge mældte: at hun dels efter sin afdøde Mands egen Disposition, da han laa syg, dels i Overensstemmelse med Boets Behold ønskede ved

Contract at faa dette Skifte afgjort og tilbød Sønnen 200 Sldr. alt efter sin afdøde Mands Bestemmelse." Drengens værge, købmand Aabye i Hasle, "kunde ikke nægte at afdøde saaledes med sund Fornuft havde bestemt, men ved Overslag paa Boet troede han, at Sønnen kunde tilkomme 200 Rdlr., og derfor henstillede han til Moderen om hun ikke vilde give Sønnen dette, som formentlig passende efter Boets Omstændighed er." - "Enken samtykte endelig i at give dette i Arv til Sønnen, men da han kun nu var paa 7de Aar, behøvede Sønnen Opdragelse og dertil kostbar Udlæg, i hvilken Anledning Enken fordrede Arven at staa rentefri til Myndlingens fyldte 15. Aar, hvorimod hun tilbød paa anstændig Maade at opdrage ham samt lade ham skrive og regne (læse har han altså kunnet) og holde til Confirmation, endvidere vilde hun give ham til Modtagelse Faderens Skatol og et Par Sølv Skospænder samt Knæspænder. Værgen antog disse vilkår, "da ey paatvivles, at jo Moderen opfylder sin Indgaaels at opdrage sit Barn til et nyttigt Menneske i Staten."

Slutningsordene er typiske for begyndelsen af det 19. århundrede.

I en bedrift som denne gård, hvor der stadig foruden avlsbrug var brændevinsalg, kunne en husfader vanskeligt undværes, og Engliske Esper Larsen^s indgik ægteskab for 4. gang. Den 26. september 1803 viedes hun "hjemme i Huset" (med kgl. bevilling til hjemmebryllup) til enkemand Hans Andersen af Østermarie. Han var 59 år, hun 50.

De to yngste døtre, Ellen og Margrethe, blev gift henholdsvis 1804 (13/10) og 1807 (21/1) og kom begge til at bo i Rønne.

Sønnen Claus Holm døde 1810, begr. 18/4, 22 år gl. Han var håndværker, hvilket ses af, at han efterlod sig en del snedkerværktøj. Stiffaderen Hans Andersen havde ved skiftet et krav på 100 rdlr. for pleje under Claus' sygdom, der altså har været langvarig. (tb ?).

I 1814 trak Hans Andersen og hans kone sig tilbage for at nyde undentag hos den yngste søn af Englikes første ægteskab, Niels Nielsen Holm. Gården tilkom ham, fordi det var hans fader, som i sin tid havde købt den. Tre uger efter holdt Niels bryllup med sin kusine Margrethe Kløe fra Tornegård i Rutsker (27/7 - 1814).

Hans Andersen døde et halvt år efter, begr. 10/1 - 1815, 71 år gl. "Englike Clausdatter, afdøde Borger Hans Andersens Enke, døde 18/10 - 1818, begr. 23/10, 65 Aar gl." Ved skiftet efter hende 11/11 s.å. er der ingen boreregistrering, da afdøde havde undentag. Men de efterlevende børn nævnes. Det er:

- 1) Anders Nielsen Holm, myndig og boende i Kiøbenhavn, men er for Tiden paa en Reise til Vestindien.
- 2) Niels Nielsen Holm, myndig og mødt.
- 3) Birthe Holm, gift m. Lieutn. C.Kofoed paa Bukkegaarden i Nyker, mødt.
- 4) Ellen Holm, gift m. Borger Jørgen Christiansen i Rønne.
- 5) Margrethe Holm, gift m. Skipper Niels Madsen i Rønne.
- 6) Jens Kofoed, myndig, men fraværende.
- 7) Lars Espersen, do. do.

Om Anders Holm og Jens Kofoed haves ingen videre oplysninger. Margrethe havde tidligere været gift med Johan Chr. Pihl og havde i dette ægteskab to børn, købmand Hans Frederik Pihl i Rønne og Engeline Margrethe Pihl, gift med købmand Jens Jørgen Thorsen i Rønne. Lars Espersen var slagter i Rønne.

De to halvbrødre, der begge hed Niels Nielsen Holm og var borgere i Hasle, blev kaldt henholdsvis "den ældre" og "den yngre". Under disse navne huskes de af den nulevende ældre generation.

Niels Holm "den yngre" er oldefar til Hans Skovgaard (1869 - 1925) i Vestermarie og morfar til Laura Skovgaard, født Mogensen.

NIELS HOLM DEN YNGRE I HASLE. (1790 - 1851).

Da den 24-årige Niels Nielsen Holm i 1814 overtog sine forældres bedrift i Hasle, blev der samtidig med skødet tinglyst en undentagskontrakt, der viser, hvad man dengang anså for nødvendigt til et par ældre menneskers underhold, og desuden belyser tidens kostvaner. Den fortjener at kendes i sin helhed. (Hasle Skøde- og Panteprotokol B. 1790/1844 fol. 197-198):

U n d e n t a g s c o n t r a c t .

1. Da jeg Hans Andersen og Hustrue Engliske Clausdatter under Dags Dato har solgt vore Eiendomme af Bye-Gaard, Jorder og Løsøre-Gods til vor Kiære Søn Niels Holm og hans Kiæreste Margarethe Jørgensdatter, saa er imellem os oprettet følgende Contract: Hans Andersen og Hustrue forbeholde dem Lille-Stuen og Østre Kammer, som Kiøberen indretter til os beqvemt, saaledes som vi ordinere, til vores Beboelse i vores Livstiid.
2. Hans Andersen og Hustrue forbeholde dem 2de Senge med behørig Klæder og Lagener, 2 Par Lagener til hver Seng og Pudevaar; nok den i Lille-Stuen staaende Jernkakkellovn samt iøvrigt fornøden Kiøkken-Gods af Kobberkar og Trækar til Brug samt fri Adgang til Storstuen, Kiøkken, Bager-Ovn, Kiølne, Vandstæder, alt til fuldkommen Raadighed. Mens naar Sælgeren eller Hustrue vil have baget eller vasket, skal Kiøberen selv foranstalte dette paa egen regning.
3. Skal Niels Holm, eller hvo der kommer til at eje og bebo det solgte Gods, svare til Hans Andersen og Hustrue i deres Livstiid følgende: 3 Tdr. Ruug Meel pr. Td. paa 12 Lispunds Vægt, 4 Gamle Skiepper reengiorte Byg-Gryn, 2 Skpr. sigtet Byg-Meel, 2 Tdr. tørt Byg-Malt, 1 Skp. Koge-Ærter, 1 Td. Havre og 1 Td. Kartofler, 6 Lispund Galte-Flæsk og 3 Lispund Grise-Flæsk, 4 Lispund fersk Oxekiød, 4 forsvarlige Lam og 4 Gæs, 8 Pund Smør og 4 Pund Svinefedt, 1 Otting saltet Torsk og 1 Otting Spegesild, 80 Potter godt Korn-Brændeviin, hvilket leveres hvert Qvartal med 20 Potter, 2de Skiepper spansk Salt, 2 Pund god Humle, 1 Lispund forsvarlig Hør, 1 Favn Brænde, 4 Læs Kuuletørv, 1 Læs Bredtørv og 1 Læs Lyng, som Niels Holm eller Ejeren af det solgte skaffer hjem i behørig tiid og indlægges i Huus.
- Nok skal Hans Andersen og Hustrue have 26 Rbd. N.W. Aarlig. - Forbemeldte Vahre skal være leverede forsvarlige Aarlig i rette Tiid og Afydede hvert Aar Mortens Dag, Sædevare med bornholmsk Maal og øvrige efter Vægt og Maal forsvarligt.
4. Vi forbeholde os som Sælgere vores Ifare- og Gangklæder til Eiendom, men til Brug skal Niels Holm levere os 1 stort Skab, 4 Stole, Spinde-Rok, Karter, Uld-Kurv og videre omtalte Ting, vi maatte behøve.
5. Hans Andersen og Hustrue forbeholde sig frie Befordring af Heste og Vogn eller Slæde med Kudsk, at kiøre hvor og naar de vil, som Kiøberen skal skaffe, naar paafordres.
6. Naar Hans Andersen eller Hustrue ved Døden afgaar, da skal Kiøberen Niels Holm, eller hvo der kommer til at eje det solgte, besørge vores Begravelse, der skal være anstændig efter Stand, som er Brug her paa Landet, hvorimod Kiøberen beholder alt, hvad vi efterlade os, undtaget, som forhen meldt, vores Ifare- og Gang-Klæder samt de Penge, som ved Skiødet er bestemt til hver af vores Arvinger, og faar Døttrene Moderens Klæder og Dragkiste til Deeling, og Hans Andersens Arvinger hans Kiste og Klæder.
7. Naar en af os ved Døden afgaar, da skal der afgaae paa hele Undentaget af Fødevarer og Sæd samt Penge 1/3 Deel, siger en Trediedeel.
8. Undentaget tager sin Begyndelse til Mortens Dag førstkommende og leveres Aarlig til den Tiid, saa længe vi leve.
9. Hans Andersen og Hustrue forbeholde dem en Koe til Brug at have Mælken af, og som min Kiøber skal have paa Foder Sommer og Vinter, og har Undentags-Folkene Ret til at ombytte denne Koe med Boets Kiør 2de Gange om Aaret, om forlanges.
10. Undentags Huusene holder Kiøberen Aarlig vedlige og i behørig Stand, alt saaledes som vi ordinere det.

11. Af Haugen forbeholder Hans Andersen og Hustrue sig at tage af Urter, Kaal og Frugt, hvad som de maatte behøve af det, der saaes eller sættes af Kiøberen i Haugen, og skal Niels Holm eller Ejeren af Gaard og Gods levere Aarlig 1 Pot Sennop og 1 Pot Kommen.

12. I Følge Placat af 14. Febr. 1814 er gjort Overslag paa dette Undentag og beløber efter nærværende Priser samt nøjagtig Overregning til Aarlig 1250 Rigsbankdaler N.W.

Denne Contract indgaar jeg, Niels Holm, for mig og efterkommende Ejer af det af mig kiøbte Gods at hæfte paa Boet, i hvo der maatte eje samme, og svares i alle sine Ord og Punkter til Hans Andersen og Hustrue deres Livstiid.

Som Curator: Niels Nielsen Holm (den ældre).

Til Vitterlighed: Sander Rasmussen - Jens Michael Olsen. (tinglyst 8/7 s.å.).

Man har spist solide retter: "sild og søbe", byggrynsgrød og -vælling, "brændesnude", kål og ærter med flæsk, oksekødssuppe, salt kød og klipfisk med sennep, lamme- og gåsesteg. Kartofler skulle der til, men i mindre mængder end rugbrød. Haven har givet grønsager og frugt, især gulerødder, som Hasle fra gammel tid var berømt for.

Selv om kontrakten, som den skal, præciserer mange ydelser, mangler den nogle punkter, der ofte medtages, f. eks.: at undentagsfolkene skal have fornøden pleje under sygdom, at de ikke må forlange kørsel i høstens tid, og sidst, men ikke mindst om, hvordan man skal forholde sig, hvis de gamle ønsker at flytte. Det vidner om, at man har haft tillid til hinanden og anset det for en selvfølge, at enhver opfyldte sine kontraktlige og moralske forpligtelser. Den unge svigerdatter, af hvis holdning så meget afhang, var undentagskonens søsterdatter, så man kendte hinanden.

Kontrakten, der måske kunne være tyngende nok i de pengeknappe tider, der fulgte efter statens fallit i 1813, kom ikke til at betyde meget, da Hans Andersen og hans kone døde henholdsvis 1815 og 1818. Niels Holm udbetalte købesummen til arvingerne med halvdelen ved stiftfaderens død og resten ved moderens og var derefter enerådende i sit barndomshjem.

Niels Holm "den yngre" beskrives som en temmelig lille, men tætbygget og stærk mand. Han blev halt efter en kørselsulykke (løbskkørsel), men hvor og når denne skete, er ikke oplyst. - Kørsel med hestevogn kunne være et risikabelt foretagende, da vejene var så slette. Især var det vanskeligt at komme igennem en "brødda", dengang disse dybe dale endnu ikke var lidt udjævned. Når nedstigningen skulle begynde, stod "kvindfolkene" af vognen og gik sammen med børnene, mens mændene lodsede køretøjet ned ad hulvejen. (Meddelt af forf. farmor, Margrethe Skovgaard (1843 - 1922) i Rønne.)

Men uheldet kan jo være sket under det daglige arbejde i marken. Imidlertid generedes Niels Holm vist ikke meget af det mishandlede ben; han var en myndig mand, der holdt justits i skænkestuen og var i stand til personlig at sætte en urostifter på døren. (Meddelt af dattersønnen Hans Mogensen.) "Kroholdet" fortsatte nemlig i hele Niels Holms levetid, idet loven om brændevinsbeskatning, der forandrede den hidtidige værtshuspraksis på Bornholm, først kom i 1851.

Optegnelser eller breve fra hans hånd kendes ikke. Men de kan måske dukke op, da han havde mange tillidshverv. Han omtales i kirkebogen som "Forligelses-commissær, Overformynder, Stempelpapirsforvalter, Fattiggasserer og Fattigforstander."

Om hustruen vides endnu mindre. Der er kun overleveret een erindring om hende, nemlig at hun helst blev i sit køkken, mens hun lod døtrene sidde inde i stuen og sy. Denne arbejdsfordeling var sikkert også praktisk, da der i enhver husholdning var en mængde syning at udføre, (symaskinen og "færdigsyede" ting var endnu ikke opfundet), og det går lettest fra hånden, mens øjnene er gode.

Ved folketællingen 1/2 - 1834, (den første siden 1801), så familien sådan ud:

1. Niels Holm, senior, 44 år, Avlsbruger og Værtshusmand.
2. Margrethe Jørgensdatter, 44 år, hans kone.
3. Engeline Margrethe Holm, 19 år, deres barn.
4. Bodil Kierstine Holm, 17 år, " "
5. Ane Margrethe Holm, 13 år, " "
6. Jørgen Holm, 11 år, " "
7. Margrethe Kierstine Holm, 8 år, " "
8. Nielsine Andria Holm, 5 år, " "
9. Laura Claudia Holm, 1 år, " "
10. Bendt Jørgensen, 24 år, Tjenestekarl.
11. Elsebeth Kierstine Christensdatter, 21 år, Tjenestepige.
12. Hans Larsen Schougaard, 28 år, Kulgraver, logerende.

At husfaderen her har fået betegnelsen "senior", mens han ellers overalt kaldes "junior", kommer af, at hans halvbroder, Niels Nielsen Holm den ældre, var død 1830 og havde efterladt sig en søn af samme navn. Derved blev rollerne som den ældre og den yngre byttet om, men det varede ikke længe, for den unge mand, der var skipper, omkom på havet samme efterår. (1834).

Om børnene kan kort meddeles: Den ældste, Engeline Holm, født 7/2 - 1816, blev i 1837 gift med den ovenfor nævnte Hans Larsen Skovgaard, der var en fjern slægtning af familien og havde boet hos Niels Holms nogle år. De bosatte sig i Hasle.

Den næstældste datter, Bodil Kirstine (bujlstina), født 15/10 - 1817, døde af "brystsyge", 22 år gl. (9/11 - 1839).

En søn ved navn Niels Holm, der var nr. 3 i børneflokket, født 6/9 - 1819, var død 13/1 - 1823, 3½ år gl.

Ane Margrethe Holm, født 9/12 - 1821, giftede sig i 1848 (18/3) med Christian Holm i Hasle, søn af Niels Holm den ældre.

Jørgen Holm, født 2/12 - 1823, der var eneste overlevende søn, var selvskreven til at overtage forældrenes ejendom. Han blev 1853 (25/6) gift med Christiane Kofoed fra Møllegård i Klemensker, der var en ætling af hans oldefaders broder, Esper Andersen på Tornegård i Nyker. (St. Kofoed A. side 31).

Margrethe Holm, født 11/3 - 1826, kom til Dyndegård i Nyker, gift 1851 (15/8) med Peder Hellisen Frigaard. Hendes fader var død et halvt år før: "1851 - 23/2 død i Hasle: Niels Holm, Borger i Hasle, 60½ Aar, begr. 1/3. Død af Brystsvag-hed."

Da Jørgen Holm var blevet gift, flyttede moderen med sine to ugifte døtre, Nielsine og Laura, hen i et lille hus i nærheden. "Sine", der var født 4/2 - 1830, døde af "brystsyge" den 10/3 - 1857, 27 år gl.

Et par år efter Sine døde Hans Skovgaard og hans kone Engeline af samme sygdom, henholdsvis 27/2 - 1859 og 24/11 - 1860. De efterlod sig 6 børn, hvoraf den yngste var født 17/11 - 1857. Det var en lille dreng, Hans, som mormoderen tog til sig. Han fulgte med sin moster Laura som hendes plejebarn, da hun blev gift med Jens Mogensen på Store Ulegadehus i Nylars. (4/4 - 1862).

"1862 - 30/10 døde Margrethe Jørgensdatter, Enke efter Avlsbruger Niels Holm i Hasle, 72½ Aar gl."

Margrethe Jørgensdatter Kloe var døbt 2/6 - 1790 i Rutsker. Om hendes slægt vil der senere blive fortalt, ligesom hendes og Niels Holms 5 gifte børn vil få nærmere omtale.

Rutsker præstegård har engang været beboet af sognepræsten i Hasle-Rutsker men det er flere hundrede år siden. I 1671 skriver Rasmus Ravn i sin "Borringholms Krønike" side 149: "(I Rutsker) er der og en god Præstegaard, men fordi den ligger saa højt udi Været, gør Storm og Uvæder ofte derpaa stor Skade; er dog dertil skøn Tilliggelse af Agre, Eng og anden Herlighed, som nu besiddes og dyrkes af en Bonde, der sig med aarlig Afgift deraf med Sognepræsten, Hr. Povel Ancher, affinder ..." o.s.v.

Til denne præstegård kom der for godt 200 år siden en fæstebonde, en ældre mand, der tidligere havde haft 17. slg. i Nyker, "Lille Ploggegård" (nu Bækkegård), i fæste eller forpagtning. Ploggegård tilhørte arvingerne efter Kirstin Herman Bohnsdatter på Blykobbegård, men de havde svært ved at finde ud af, hvem af dem den rettelig tilkom. Der førtes nogle processer, og under disse synes opsidderen Poul Kofoed på Blykobbegård at være blevet uvenner med fæsteren Lars Bendtsen.

Hvad sagen drejede sig om, siges ikke i Vester Herreds tingbog (4. august 1732), men Lars Bendtsen er uden tvivl blevet stillet over for et valg og har foretrukket et forlig, der kostede ham 1 rigsdaler, frem for udsigten til en proces, hvis følger han ikke kunne overskue. En indførsel herom i Nyker kirkebog 1732 giver tillige et lille glimt af tidens fattighjælp: "Den Mulkt og Straf som Lars Bentson paa 17. Gaard lovede at indgive til de fattige her i Sognet, da han blev forligt med Sr. Poul Kofoed paa Blykobbegaard, nemlig 1 Rd., er bleven udi Sognepræstens Hus og udi tvende Mænds Nærverelse til tolv af de fattigste Personer (fordelt), som vi undertegner til Vitterlighed med Sognepræsten ...".

Af denne eller en anden årsag så forpagterfamilien sig om efter noget andet, og Rutsker præstegård blev dens nye hjem.

I. Lars Bendtsen, Rutsker præstegård. (1685 - 1754).

Lars Bendtsen, hvis herkomst endnu er ukendt, blev 2. juledag 1711 trolovet til pigen Englike Larsdatter fra "Stubbene", 4. vdg. i Knudsker. De blev viet i Sct. Knuds kirke i begyndelsen af det nye år; datoen er utydelig.

Englike og Lars var jævnaldrende, begge ca. 26 år gamle. Hun var yngste datter af Lars Rasmussen (1640 - 1689) og hustru Annike Jørgensdatter (1640 - 1715). Da faderen døde, var Englike kun 4 år, og moderen, der mod tidens sædvane ikke giftede sig igen, blev boende på Stubbegård sammen med sine 7 børn. Annike var datter af Jørgen Michelsen på Lille Dalbygård, 10 vdg. i Vestermarie, og navnet Englike stammer fra hendes slægt. Det bruges stadig af efterkommerne, men blev i begyndelsen af forrige århundrede ændret til Engeline.

Fra 1712 til ca. 1740 boede Lars Bendtsens i Nyker, måske dog med en afstikker til et andet sogn, da et par af børnenes dåb ikke findes i Nyker kirkebog. De havde 7 - 8 børn:

- 1) Karen Larsdatter, døbt 18/9 - 1712 i Nyker.
- 2) Lars Larsen, døbt 23/6 - 1715 i Nyker.
- 3) Annike Larsdatter, født 1717.
- 4) Bente Larsdatter, døbt 28/3 - 1720 i Nyker.
- 5) Claus Larsen, døbt 7/10 - 1722 i Nyker.
- 6) Anna Larsdatter, døbt 2/2 - 1725 i Nyker, begr. smst. 8/2 - 1728.
- 7) Anna Larsdatter, døbt 20/3 - 1729 i Nyker.
- 8) Margrethe Larsdatter (muligvis = Bente Margrethe).

Den første kirkebogsindførsel i Rutsker vedrørende denne familie er et dødsfald. Lars Bendtsens halvsøster blev begravet i januar 1741, 77 år gl. Præsten har ikke noteret hendes navn. - Nytårsdag 1747 begravedes "Peder Anders' Søn i Lillegård i Nyker, som døde i Rutsker Præstegaard, paa 8de Uge gl." Det er den ældste datter Karens lille dreng, som måske er død under et julebesøg.

Annikke Larsdatter blev gift med Peder Hansen på Krogholmsgård i Rutsker og har mange efterkommere, derimellem Julius Holm, født 1868 i Olsker.

Lars Bendtsen døde i marts 1754, 68 år, 7 mdr. og 14 dage gl. - Hans enke, "Englichia Lars Bendtsens Kvinde", blev begravet 5 år efter, den 1. august 1759, 75 år og 11 mdr. gl. Hendes alder er i kirkebogen nok sat lidt for højt, idet hun ved skiftet efter sin fader 9/1 - 1690 var 4 år gl., altså født 1686. Man havde ingen dåbsattester, og præsten måtte stole på de efterlevendes hukommelse. - Knudsker kirkebog begynder først 1687.

II. Claus Larsen, Rutsker Præstegård. (1722 - 1804).

Lars Bendtsens yngste søn, Claus Larsen, var født i Nyker 1722 og voksede op i dette sogn. Skolegang har han næppe kendt meget til udover "degnelæsnin-gen", der foregik om søndagen en time før kirketid og havde til formål at indprente de større børn Luthers katekismus, den såkaldte børnelærdom. - Derimod er Claus sikkert blevet konfirmeret; han var 14 år gammel, da konfirmationen indførtes i 1736. Den havde karakter af en eksamen, og hvis eleven ikke bestod prøven, måtte han gå om det følgende år.

Da forældrene flyttede til Rutsker, fulgte Claus med og har været faderens hjælper ved dyrkningen af præstegårdens højtliggende agre, der ofte hærgedes af "uvæder". Der var nok at gøre, for alt markarbejde var omstændeligt; der skulle 4-6 heste og 2-3 mand til at betjene en af datidens plove. Alt korn skulle mejes med "sajs", og al tærskning foregik med plejl på loen. - Også det indendørs arbejde krævede mange hænder: der skulle slagtes, bages, brygges, vaskes o.s.v. samt forfærdiges tøj til familien og til døtrenes udstyr. Den sidste af disse, Margrethe, blev gift i august 1751, og hvis Claus ikke tidligere havde set sig om efter en kone, måtte han gøre det nu for at skaffe sin 65-årige moder en afløser i husholdningen.

Den 10. september 1751 trolovedes den 29-årige Claus Larsen til den 21-årige Anna Hansdatter fra 8. slg. i Rutsker, og en måned senere (7/10) blev de gift. Samtidig har Claus nok overtaget faderens fæstebrev. Sognepræsten Børge Poscholan var i 1749 efterfulgt af hr. Lars Randers, men det gjorde ingen forandring for fæsteren, der i verdslig henseende ikke havde andet at gøre med præsteembedets indehaver end at aflevere den bestemte afgift.

Anna (āna) var datter af Hans Rasmussen (1695 - 1757) og hustru Bodil Nielsdatter (1702 - 1746) "på Borre". Hun havde flere søskende, bl.a. broderen Anders Hansen, der blev gift med enken på Smørbygård i Knudsker, Poul Anchers datterdatter. Fra dem nedstammer maleren Michael Ancher. Endvidere søsteren Margrethe, der senere ægtede Niels Holm i Hasle. (Se side 3-4).

I de følgende år nævnes "Anna Claus Larses" tit som gudmoder ved barnedåb. Sandsynligvis er folk tyet ind i præstegården med deres børn før og efter opholdet i den uopvarmede kirke. Mellem 1745 - 1771 s k u l l e alle børn døbes i kirken den første helligdag efter fødselen, så moderen var aldrig med ved denne højtidelighed. Forordningen påstås at have kostet mange børn livet, og man kan i hvert tilfælde sige, at en kyndig "plejemoder" var meget værd, når den nyfødte var ude på sin første tur i åben vogn. "Claus Larska", som hun også har heddet i daglig tale, fik efterhånden øvelse i at tage sig af børn; hun fik selv 11:

- 1) Bodil Clausdatter, døbt 29/9 - 1752, begr. 5/12 - 1753.
- 2) Englike Clausdatter, døbt 23. sønd.e.trin. 1753.
- 3) Lars Clausen, døbt trinitatis sønd. 1755, begr. 7 uger gl.
- 4) Bodil Clausdatter, døbt 5. sønd.e.trin. 1756.
- 5) Karen Clausdatter, døbt 29/9 - 1758.
- 6) Anna Clausdatter, døbt 22/10 - 1760, begr. 4/11 - 1764.
- 7) Kirstine Clausdatter, døbt 29/9 - 1762.
- 8) Hans Clausen, døbt 2. epiph. 1765.
- 9) Claus Clausen, døbt 1. sønd. i fasten 1767.
- 10) Anna Clausdatter, døbt St. Bededag 1769.
- 11) Anders Clausen, døbt februar 1774.

Da den yngste søn blev døbt, var den ældste datter, Englike, hans gudmoder hun var kort før blevet gift med sin mosters enkemand, Niels Holm i Hasle.

Ved Anna Claus Larsens død 1796 (begr. 18/11 - 67 år gl.), var de 4 yngste børn endnu hjemme. Datteren Kirstine var død; hun havde været gift med Esper Pedersen i Hasle og efterlod 2 døtre, Margrethe og Anne.

Af skifteprotokollen (15/12 s.å.) fremgår, at ældste søn, Hans Clausen, havde købt forældrenes hele bo (løsøre) for 145 sldr. den 13/4 - 1796.

Arvingerne var enige om, at deres "ældgamle" fader burde have lov til at holde dette beløb som en "håndskilling", da i hvert fald de gifte børn havde fået så meget, som de kunne forvente "efter forældrenes lejlighed", og de hjemmeværede børn var "fornøjede". - "Hans Clausen indlod det derfor til Skifteretten, og de syntes det billigt at berøve den gamle Mand de ham stiplede 145 sldr." - Men "Skifteretten, som erfarede, at de 2de Værger for Esper Pedersens umyndige Børn ej var til Stede", ville udsætte skiftet "til en anden belejlig Tid." Protokollen indeholder ikke mere om det påtænkte skifte, så arvingerne har formodentlig fået deres ønske opfyldt.

Endnu ved folketællingen 1/2 - 1801 boede Claus Larsen, nu i sit 79. år, på Rutsker præstegård og kaldes forpagter. Af børnene er Hans, 36 år, og Anna, 30 år, hjemme, begge ugifte. Desuden er der en 11-årig datterdatter, Anne Espersdatter, samt et par tjenestefolk.

Samme år skrev pastor Johan C. Melbye (1792 - 1816 i Hasle-Rutsker) kontrakt med en ny fæster, Henrik Pedersen.

Claus Larsen, "forhen fæster på Præstegården", blev begravet i Rutsker 17/ - 1804, 82 år gammel.

III. Børnene fra Rutsker præstegård.

Det var let at låne penge i fast ejendom omkring år 1800, så Claus Larsens tre sønner fik hver en gård, men de fik tillige deres del af tidens besværligheder under krigen 1807 - 14 og statens fallit 1813.

Hans Clausen købte i 1804 Dynddalegård, 7. slg. i Rø, for 4000 sldr. Han var sandemand i dette sogn og forblev ungkarl til sit 46. år, vistnok med søsteren Anna som husholderske. Kort før jul 1810 ægtede han enken Bodil Kofoed på Rågelundsgård, 8. slg. i Rø. Den 29/10 - 1811 solgte han sin egen gård for 1400 sldr., en kolossal prisstigning, der viser inflationen i denne tid. Hans Clausen har måske følt sig for svag til at drive to gårde; han døde allerede næste sommer, begr. 4/8 - 1812, 47 år gammel.

Claus Clausen var gift med Cathrine Hillebrandt fra Allinge og boede først på Spannergård, 47. slg. i Rutsker; senere på Julegård, 38. slg. Også han døde forholdsvis ung, begr. 17/2 - 1815, 48 år gl. Han var da enkemand, "forhen Bonde, nu tilhjem på 2. slg. i Rutsker", (hos søsteren Bodil).

Anders Clausen fik Kjørsegård, 8. vdg. i Klemensker, med sin kone, Johanne Pedersdatter, men solgte den i 1802 og købte Julegård i Rutsker, som han i 1808 byttede bort med broderens gård, Spannergård. Der var dog en betydelig prisforskel: Julegård kostede i 1808 2333 rdlr., mens Spannergård samtidig blev sat til 933 rdlr.

Karen Clausdatter var gift med Anders Andersen Tuleborg, 12. slg. i Rutsker senere Nørregård, 1. slg. i Nyker. Både hun og brødrene Claus og Anders havde hver en børneflokk.

Men det er Claus Larsens to ældste døtre, Englike og Bodil, der interesserer os mest: de er bedstemødre til Niels Holm den yngres børn i Hasle.

Om Englike Clausdatter er der fortalt side 3-7 i artiklen: En Hasle-familie på Kristian den Syvendes tid.

Bodil Clausdatter, født 1756, blev gift med Jørgen Olsen Kloe på Tornegård i Rutsker. Dette ægtepar er forældre til Niels Holm den yngres kone, Margrethe Jørgensdatter Kloe.

N I E L S H O L M D E N Y N G R E S S V I G E R F O R Æ L D R E .

Som tidligere meddelt var Niels Holm den yngre og hans kone fætter og kusin; deres mødre var søstre. Niels og Margrethe var jævnaldrende, der var kun 2 måneders aldersforskel. Hun var den midterste i en flok på 7 børn, men havde desuden 4 ældre halvsøskende. Der var brug for hende hjemme, og da man dengang ikke sætte døtrene ud mellem fremmede, hvis det på nogen måde kunne undgås, har hun sikkert tilbragt sine første 24 år i barndomshjemmet på Tornegård i Rutsker. Om dette hjem skal her fortælles; dog må man nøjes med de ydre omrids af forældrenes historie, idet ingen nulevende har nogen erindring om dem.

Jørgen Olsen Kloe, Tornegård i Rutsker. (1735 - 1806).

Jørgen Olsen Kloe var født på en af Risbygårdene i Klemensker, 54. slg. i 1735. Han har været 8 år gammel, da det "spøgede" i Risby i 1743 og har haft de hele på nærmeste hold, men hans forældre nævnes ikke under retssagen og har altså ikke været indblandet i denne.

Faderen Ole Jørgensen Kloe måtte sælge gården kort før sin død i 1754; han fik 900 sldr. for den samt et undentag, men da der ved skiftet efter ham den 27/11 s.å. kun var værdier for 9 sldr. til deling mellem enken og de 3 børn, kan man skønne, at han har gjort det for at betale gæld. Moderen Margrethe Larsdatter og de to døtre, Valborg og Anne, omtales ikke mere, idet Klemensker kirkebog først begynder år 1800. Men hun havde slægt i nærheden, bl.a. en broder, Wefst Larsen, på Samsingsgård, 63. slg., og sønnen synes at have opholdt sig hos denne familie, til han fik sit eget hjem.

1ste ægteskab: med Kirstine Pedersdatter. (1728 - 1784).

Da Jørgen Olsen Kloe var 27 år gl., giftede han sig med Hans Carlsens enke på Jydegård, 42. slg. i Rutsker. Hun hed Kirstine Pedersdatter og var ca. 34 år gl., havde en søn på 6 år og et par tvillinger på 4, samt nogle stifbørn, der dog var omtrent voksne og formodentlig snart har forladt hjemmet.

Trolovelsen fandt sted 10. september 1762, og brylluppet den 16. oktober. Næste år døbt en søn, 8. sønd.e.trin., med farfaderens navn: Ole Kloe, og Margrethe Wefst Larsens var gudmoder. To år efter kom Hans Jørgen, døbt 23. sønd.e.trin. 1765, og dernæst datteren Kirstine Margrethe, døbt 19. januar 1768.

De ældste børn var nu gamle nok til at gøre nytte. - Men så kom sommeren 1770 med en voldsom koppe-epidemi. I løbet af nogle måneder døde der i hundredvis af børn på Bornholm; i det lille Rutsker sogn ialt 27. På Jydegård mistede de 4: den 14-årige Jens Hansen blev begravet den 20. august, 9 dage efter fulgte den 12-årige Niels Hansen og den 7-årige Ole Kloe, og den 1. september den anden tvilling, den 12-årige Else Cathrine. -

De, der overlevede et koppeangreb, var som regel vansirede for livet, og det har muligvis været tilfældet med Jørgen Kloes to mindste børn. - De fleste voksne var immune mod sygdommen, fordi de tidligere havde været angrebet. - Kort efter århundredskiftet begyndte man på Bornholm som overalt i landet at vaccinere børn, men længe efter ses ved vielser bemærkningen: "Har haft naturlige kopper" om en af eller begge brudefolkene, der skulle fremlægge vaccinationsattest.

Kirstine Jørgen Kloes fik senere to sønner, der blev opkaldt efter de afdøde: Ole Kloe, døbt 24. sønd.e.trin. 1770, og Niels Jørgen, døbt 1. sønd.e.påske 1773. - Da den yngste var 11 år, døde hun, 57 år gl., begr. 26/6 - 1784.

2det ægteskab: med Bodil Clausdatter (1756 - 1826).

Jørgen Kloe, der nu var ca. 49 år, måtte snarest muligt have en kone til at styre huset; hans eneste datter var kun 16 år gl. - Valget faldt på den 28-årige

Bodil Clausdatter, den ældste af forpagterens 4 hjemmeværende døtre på Rutsker præstegård. Hun blev trolovet til Jørgen Kloe den 23. juli 1784 og viet den 14. august s.å.

De blev boende på Jydegård i ca. 6 år, og i den tid fødtes der 3 sønner: Anders, Jørgen og Claus. -

Den 5. marts 1790 købte Jørgen Kloe og hans kone en større ejendom, Tornegård, 2. slg. i Rutsker, beliggende mellem Teglkås og landevejen Hasle - Allinge. Den kostede 1630 slettedaler. Så mange penge havde de ikke, men svogeren Niels Holm i Hasle, gift med Bodils søster Englike, var i stand til at låne dem 600 sldr. mod 2. prioritet i gården.

Kort efter indflytningen fik Bodil Jørgen Kloes en datter, som den 2. juni 1790 blev døbt Margrethe efter sin farmoder. - Niels Holms var ikke med til dåbsgildet; han lå syg af "frisler", og 3 dage efter døde han. Herom er der fortalt side 3-5. - Enken Englike Clausdatters søn Niels, der blev døbt 11. august s.å., blev 24 år efter gift med Margrethe.

Ved folketællingen 1/2 - 1801 bestod husstanden på Tornegård af 11 medlemmer:

1. Jørgen Olsen Kloe, 65 år, Husbonde, i 2det Ægteskab.
2. Bodil Clausdatter, 45 år, hans Hustru, i 1ste do.
3. Anders Jørgensen (Kloe), 16 år, deres Barn.
4. Jørgen " " , 15 " " "
5. Claus " " , 13 " " "
6. Margrethe Jørgensd. " , 12 " " "
7. Hans Jørgensen " , 8 " " "
8. Anna Jørgensdatter " , 4 " " "
9. Bodil Kirstine " " , 2 " " "
10. Bodil Jørgensdatter, 30 " , deres Tjenestepige.
11. Margrethe Espersdatter, 12 " , Konens Søsterdatter.

En søn, der hed Bent Kloe, døbt 7/2 - 1796, var død, 14 dage gl.

Jørgen Olsen Kloe blev 71 år gl., begr. 23. maj 1806. - Ved skiftet dagen efter forlangte den yngste søns værge, at Tornegård ikke måtte sættes højere end til 1200 sldr., "ellers var at befrygte, at Arvingen ikke kunde indløse Gaarden." Den blev da sat til 1000 sldr.

Den ældste søn, Hans Jørgen Kloe, "har været borte som myndig Mand i 16 Aar, faret til Søs, men intet hørt fra ham, hvorfor man frygter ham død; imidlertid maa han dog anses som levende og hans Arvepart her komme under Rentebæring." Børnene af 1ste ægteskab havde fraskrevet sig al arv efter faderen mod at få 600 sldr. til deling imellem sig. - For børnene af sidste ægteskab blev en broderlod 46 sldr., en søsterlod 23 sldr. Enkens part blev 303 sldr., og hun havde tillige beboelsesret på gården for sin livstid.

Bodil Clausdatter giftede sig igen samme år. "1806 - 29/10 viet med Kongebrev uden Lysning: Ungkarl og Bonde Christian Christiansen og Enken Bodil Jørgen Olsens." Men ægteskabet varede ikke længe. "1807 - 7/3 begr. Christian Christiansen, 2. og 15. slg. i Rutsker, 59 år gl." -

Derefter levede hun i 19½ år som enke på Tornegård, der styredes af en af de voksne sønner. Hvem der havde skøde på den, er ikke undersøgt. Børnene blev alle gift. De fleste nulevende bornholmere med slægtsnavnet Klo stammer fra Jørgen Olsen Kloe.

Bodil Christian Christiansens døde på Tornegård i Rutsker den 26. november 1826, 70 år gammel.

NIELS HOLM DEN YNGRES BØRN.

Fem af Niels Holm den yngres børn (se side 10) blev gift og førte slægten videre, nemlig Engeline, Ane, Jørgen, Margrethe og Laura. De tre ældste fik deres hjem i Hasle, Margrethe i Nyker og Laura i Nylars.

I. Engeline Margrethe Holm (1816 - 1860)

(Meddelerens oldemoder)

I efteråret 1837 købte Hans Larsen Skovgaard (1806 - 1859) en gård ved torvet i Hasle. (Matr.nr. 3 - skøde af 8/12, tinglæst 16/12).

Samtidig giftede han sig (2. december 1837) med Engeline Margrethe Holm, født 7/2 - 1816, ældste datter af hans faders næstsøskendebarn Niels Nielsen Holm den yngre i Hasle.

Hans Skovgaard var født på Skovgaard i Klemensker (65. slg.) omkring 1. marts 1806 (døbt 22/3) som søn af ejeren løjtnant Lars Hansen (1770 - 1853) og hustru Margrethe Andersdatter (1780 - 1814). Da Lars Hansen ved tidernes ugunst måtte sælge gården i 1824, blev sønnens og de fire døtres stilling forringet, men Hans tabte ikke modet; han arbejdede ihærdigt, bl.a. som kulgraver i gruberne syd for Hasle, indtil han havde sparet sammen til egen bedrift.

Den ny erhvervede ejendom var velbeliggende, men bygningerne var gamle og meget brøstfældige, og ingen af de tre længer var bredere end $8\frac{1}{2}$ alen. Det kunne der imidlertid rådes bod på, hvis der kom "gode tider", og det gjorde der. Statens pengevæsen var langsomt kommet på fode igen efter fallitten i 1813, kursen på seddelpengene nåede pari i 1839; det var atter muligt at disponere på længere sigt, og mange foretagender trak arbejdere til byerne. Indbyggerantallet i Hasle steg fra 724 i 1845 til 1002 i 1855.

Hans Skovgaard og hans kone byggede ca. 1850 deres gård om, så den fik et helt andet udseende. En gammel lade, der lå ud mod torvet, måtte give plads for en ny stuelænge, der står endnu: det nuværende "Hotel Hasle". Også de andre længer fornyedes, og der blev købt mere jord til ejendommen. Det "krohold", der i begyndelsen var knyttet til bedriften, blev snart opgivet, og man gik over til landbrug alene, bl.a. kartoffelavl.

Der kom børn, 7 ialt, og de trivedes, med undtagelse af en lille pige, Marie Kirstine, født 9/5 - 1851, der døde ca. 1 år gl. I kirkebogen kaldes Hans Skovgaard stadig "fattiggasserer", han har altså haft dette hverv, men iøvrigt passede han det efterhånden vidtløftige avlsbrug, hvis 9 jordstykker lå spredt omkring byen.

I det 19. århundrede var lungetuberkulosen den altid truende fare, og efter en snes års forløb ramte den Hans Skovgaards hjem og opløste det. Han og hans kone døde med knap to års mellemrum af "brystsyge", henholdsvis 27. februar 1859 og 24. november 1860.

Moderen havde siddet i uskiftet bo med børnene, og samme dag hun døde, blev det hele registreret. Herom meddeler Hasle Købstads skifteprotokol 1830/61 fol. 475 b:

"Aar 1860 den 24. November blev Hasle Købstads Skifteret sat i Gaarden Matr. Nr. 3 i Hasle og i den ordinaire Skifteforvalters Forfald ved andre Embedsforretninger administreret af hans Fuldmægtig Ex. jur. Møller, der tillige fungerede for Retsskriveren, i Overværelse af Vidner og Vurderingsmænd, Kiøbmand W.B.Hartz og Politibetjent A. Spanner, for at foretage Registrering og Vurdering efter afdøde Engeline Margrethe, Borger og Avlsbruger Hans Larsen Schougaards Enke, hvis Dødsfald er anmeldt i Dag.

Arvingerne blev opgivne at være følgende de afdødes Børn, nemlig:

1. Laura Margrethe Nielsine Hansen, 21 år gl. (født 10/3 - 1839)
2. Niels Andreas Hansen, 17 år gl. (" 1/5 - 1843)
3. Margrethe Engeline Hansen, 14 år gl. (" 2/2 - 1846)
4. Anine Hansine Hansen, 12 år gl. (" 23/11 - 1848)
5. Marie Kirstine Hansen, 6 år gl. (" 23/10 - 1854)
6. Hans Laurentius Hansen, 3 år gl. (" 17/11 - 1857)

Som Curator for den mindreårige Datter blev beskikket Avlsbruger Anders West i Hasle (Hans Skovgaard's søstersøn), og som Værge for de tvende Sønner: Avlsbruger Christian Holm (gift med afdødes søster), og for de trede umyndige Døtre: Avlsbruger Jørgen Holm (afdødes broder), begge ligeledes her af Byen.

Avlsbruger Jørgen Holm var tilstede og paaviste Boet, som blev registreret og vurderet som følger:" (151 numre opregnes).

=====

ENGELINE OG HANS SKOVGAARDS HJEM VED TORVET I HASLE (1860)

=====

Hjemmets indretning har en vis kulturhistorisk interesse, idet man kan sammenligne det med Niels Holms i 1790, to generationer tidligere (se side 5). De to familier har efter alt at dømme været ligestillede, både socialt og økonomisk: det var jævnt velstillede borgerhjem med landligt præg, og de forskelle, der kan påvises, skyldes hovedsagelig t i d e n .

Fuldmægtig Møller og hans ledsagere vandrede fra rum til rum og nedskrev efterhånden, hvad der fandtes:

I storstuen var der et poleret bord, 12 polerede stole med betræk og en tilsvarende sofa, 1 fyrretræs chatol, 2 spejle, det ene med mahogniramme, det andet i forgyldt do., 1 skilderi (formodentlig et "sofastykke" og 2 fag hvide gardiner.

(Man ser, at senge og kister, der tidligere havde deres plads i storstuen, nu er anbragt andetsteds. Møbementet er sandsynligvis anskaffet, da den nye stuelænge blev bygget, og var moderne for denne tid.)

I et kammer ved siden af storstuen var der en udtræksseng med omhæng og mange dyner, et dobbelt klædeskab samt 2 "lærstole". Skabet indeholdt 18 håndklæder (i de nederste skuffer) og har vel tillige rummet familiens "kisteklæder", men disse nævnes ikke; de er blevet fordelt mellem børnene uden vurdering.

Dagligstuen var indrettet som storstuen, men med mindre værdifulde møbler. Her var et "frokostbord", 8 stole med betræk og en do. sofa, et 8-dages stueur, et lille spejl, et skilderi og 2 fag sirtses gardiner. Desuden havde den, hvad storstuen manglede, nemlig en jernbilægger.

Det er en typisk "mælstau", mellemstue, der har været brugt til mindre selskabelighed.

Sovekammeret indeholdt en rødmalet seng med dyner og lagener, men også et større og et mindre bord samt 5 "lærstole", et lille spejl og en jernbilægger. Det er åbenbart fortidens "lillestue", der har fået navneforandring, men stadig bruges som familiens daglige opholdsstue.

Næste rum, der forevistes, var loftet. Det tyder på, at der forinden har været en umøbleret forstue med trappeopgang. På loftet fandtes en kiste med 10 par nye lagener og 7 par ældre do., en rok, en haspe, 2 sribede hestedækkener, et par kaneklokker, noget uheglet hør og blå, en skæppe spergelfrø, et sædeløb og 14 sække.

I køkkenet registreredes et anker med "skiøde", 3 spande, 4 gryder, en kobber-kasserolle og en do. tekedel, en jernpande og 2 trefødder. (Der har altså været åbent ildsted, ikke komfur.) Endvidere en økse, en ildtang, en kaffemølle, en kålkniv, et strygejern, et rivejern, en malmmorter, en tragt, en lygte, 4 messing-lysestager samt porcelæn og lerkar, der ikke specificeredes.

Spisekammeret indeholdt flasker og glas, et hel- og to halvankere, 4 fjerdinge, en spand og 2 malkebøtter samt et hjørneskab. Rummet har været temmelig stort, idet der også stod en kiste, en gangstol (til småbørn), en rok, en væv og en garnvinde.

Ved siden af køkkenet var der et kammer med en rødmalet seng. Der har sikkert også været et par faste sengesteder til børnene, da der er 5 lagener og altfor mange dyner og puder til een seng. En væv og en "jernbiovn" vidner om, at kammeret også brugtes til vævestue. Men der stod tillige et dejgtrug, en huggestok og to saltetønder. Disse ting er formodentlig tilfældigt sat indenfor i pigekammeret for at være af vejen i køkkenet; registreringen foregik jo umiddelbart efter husmoderens død, og fremmede har måttet hjælpe til i hjemmet.

I kælderen var der en kartoffelharpe og 4 fjerdinge. - Der var intet bryggers i stuelængen, men i en halvtagsbygning "i Vester" var der indrettet et vaskerhus med en kobbermurkedel til 30 rdlr., et kostbart stykke. (Til sammenligning tjener, at hele indboet i storstuen vurderedes til 80 rdlr.) Endvidere var der 1 stor og 4 mindre baljer, et kar, en rist og en skrik.

Søndre længe rummede et karlekammer med en seng, et huggehus og et redskabsrum, heri bl.a. en slæde, to plove og en harve samt en hakkelsesmaskine til 20 rdlr.

Nordre længe var stald med to sorte heste, 11 og 15 år, vurderet til henholdsvis 100 og 50 rdlr. De øvrige husdyr var 3 køer (30 og 20 rdlr. pr. stk.) 2 kvier á 20 rdlr. samt 4 grise til ialt 20 rdlr.

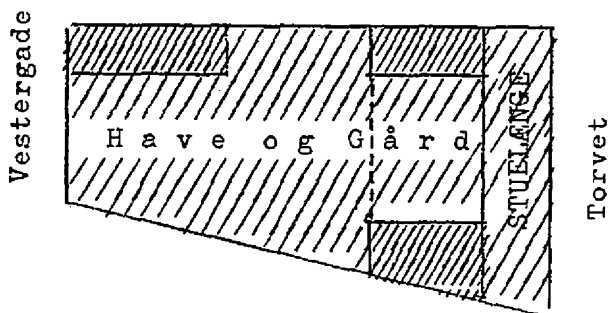
Ude i gården var der en "møgdyng", som takseredes særskilt til 12 rdlr. Et vandtrug og en slibesten i kasse havde deres faste plads i gården, mens en trillebør og 4 kurve, en sæderulle og 2 vogne nok mere tilfældigt stod der, mens registreringen skete. Den bedste af vognene var "1 fiellevogn med 2 bøjlesæder", pris: 40 rdlr.

Da det var sent på efteråret, var hele afgrøden hjemme i udhusene. Den blev anslået til 8 læs rug "i strået" (50 rdlr.), 16 læs byg (150 rdlr.), 10 læs havre (80 rdlr.), 6 læs kløver (24 rdlr.), 60 tdr. kartofler (120 rdlr.) og 20 tdr. runkelroer (20 rdlr.), ialt 444 rdlr.

Efter at vurderingen i udhusene var tilendebragt, nævner skifteprotokollen lidt umotiveret: 6 sølvspiseskeer, 4 do. teskeer og en sukkertang, 7 nye lagener, 6 pudevår, 2 duge og 2 servietter (d.v.s. små duge). Det er antagelig indholdet af chatollet i storstuen, som man har åbnet, da skøder m.v. skulle forevises.

Gården og dens tilliggende takseredes således:

142.	En parcel af Nordre Udmark = 2 Tdr. Land	500 rdlr.
143.	Jordstykket Gubbenisse i Hasle Vang Nr.36 = 1 Td. 5½ Skp....	600 "
144.	Et do. af samme navn, hvorpå Nr. ikke kunne opgives = 1½ Td.	600 "
145.	Et do. Nordre Bakke Nr. 31 = 6 Skp. Land	300 "
146.	Et do. Løkken kaldet, Nr. ikke opgivet = 1 Td. 6 Skp. Land .	700 "
147.	Et do. Toften kaldet, do. do. = ca. 3 Td. Land	1200 "
148.	Parcellerne Nr. 13 og 14 fra 38. slg. i Rutsker	800 "
149.	Parcel Nr. 4 fra 39. slg. i Rutsker	700 "
150.	Parcel Nr. 23 fra 2. vdg.? i Rutsker	800 "
151.	Gaarden Matr. Nr. 3 i Hasle Købstad	<u>2500 "</u>
		8700 Rdlr.

(Et kort over Hasle i Traps "Beskrivelse af Landet Bornholm" fra 1857 viser grundplanen af matr. nr. 3.)

Gården blev købt af købmand P. Munch i Hasle. Han afhændede den i 1875 til Jesper Holm, der indrettede gæstgiveri (hotel) i ejendommen, der ligger lige over for Rådhuset.

Resultatet af de auktioner, der afholdtes, kendes ikke, da den pågældende skifteprotokol er bortkommet.

Børnene blev fordelt mellem de pårørende, indtil de fandt et mere varigt hj. Den ældste, Laura, blev 6/3 - 1863 gift med Jens Schou på Simensgård i Rutsker. Brylluppet stod hos hendes morbroder Jørgen Holm i Hasle. Laura og Jens Schou tog hendes yngste søster, den da 8-årige Marie, til sig; hun blev konfirmeret f Simensgård og synes at have opholdt sig hos Jens Schous til sit giftermål. (Vi 17/3 - 1880) til avlsbruger Hans Peter Anker i Vestermarie).

Nr. 2 - Niels Hansen Skovgaard var i 2 år medhjælper hos morbroderen Jørgen Holm, hvem han ifølge skudsmålsbogen tjente "troe og lydige" fra 1. maj 1861 til 1. maj 1863. Derefter flyttede han til sin moster og onkel på Store Uglegadehus Nylars. I 1867 købte han en ejendom i nærheden, Arnagerbrohus, og giftede sig med Margrethe Thorsen fra Arnager. (Viet 31/5 - 1867).

Nr. 3 - Margrethe giftede sig 14/2 - 1868 med broderens nabo, Ludvig Thorsen i Arnager Mølle (f. 30/10 - 1830). Hun døde 4 år efter, d. 4/5 - 1872 "af brystsyge" 26 år gl., og efterlod sig 2 småbørn, Hansine og Søren, født henholdsvis 5/5 - 1868 og 18/12 - 1871. De voksede op hos faderen, der forblev enkemand, og overtog efter ham ejendommen og møllen. Arnager Mølle, der lå lige syd for søndre landevej, 1 km fra Rønne, blev efter lang tids stilstand nedrevet i 1943. De to søskende døde begge ugifte.

Nr. 4 - Anine boede hos onkelen Christian Holm i Hasle, til Margrethe blev gift. Så flyttede Anine til møllen og hjalp søsteren et par år, indtil hun den 11/5 - 1870 ægtede Thor Thorsen i Arnager (født 25/6 - 1846), der var broder til Niels Skovgaards kone på Arnagerbro. De to ægtepar var altså dobbelt besvogrede.

Det yngste af Engelines børn, Hans Skovgaard, der kun var 3 år, da han blev forældreløs, blev plejesøn hos sin moster Laura, da hun i 1862 giftede sig med Jens Mogensen i Nylars. Som voksen rejste Hans til Amerika for ligesom så mange andre unge at prøve lykken der. Han vides at have besøgt Bornholm mindst een gang, men rejste atter ud. Hans sidste brev til mosteren fortalte, at han var syg og ville forsøge en kur "i bjergene". Der er næppe tvivl om, at sygdommen (tb?) har taget overhånd, og han er død kort efter, men nogen meddelelse herom nåede aldrig til hans hjem.

Der findes gode billeder, fotografier, af alle disse søskende, men forældren Hans og Engeline Skovgaard i Hasle, nåede ikke at blive fotograferede; de døde kort før, det blev almindeligt at lade sig "tage af".

II. Ane Margrethe Holm (1821 - 1900).

Niels Holm den ældre (se side 4, 6 - 7), der i 1797 giftede sig med den 19-årige Gertrud Margrethe, datter af Anders Larsen (1734 - 1812) og hustru Kirstine Jørgensdatter (1738 - 1796) i Hasle, overtog sine svigerforældres ejendom, en gård i Storegade. Han var kirkeværg fra 1801 til sin død i 1830 (28/1). Af hans 10 børn døde de 5 som små og en datter, Kirstine, som 17-årig i 1834. Den ældste af de voksne sønner, Niels Holm, omkom på havet. Hasle kirkebog meddeler: "Efter de Oplysninger, det har været muligt at indhente, er i Efteråret 1834 efternævnte tre af Hasle sejlet i Sænk og forliste med Gods og alt:

1. Hans S. Lund, Kiøbmand, 30 Aar.
2. Niels Nielsen Holm, 30 Aar, Baadfører.
3. Joseph Pedersen, Daglejer, 21 Aar."

Skipper Niels Holm var nygift; han havde 25. januar samme år ægtet den 25-årige Elisabeth Mørch og bosat sig hos hendes moder i en gård i Kirkegade. Netop i de dage, da manden forsvandt, fik Elisabeth en datter, født 30/10, der døbttes Nielsine Holm.

Ångstelsen og sorgen over sønnens skæbne har sikkert været medvirkende til, at Gertrud, Niels Holm den ældres enke, døde 2. juledag (26/12) s.å. "Apopleksi", 56 år gl.

Hendes næstældste søn, Christian Holm (døbt 30/6 - 1807), fik ejendommen i Storegade, og efter sørgeårets udløb giftede han sig med sin broders enke, Elisabeth Mørch. (Viet i Hasle 16/4 - 1836).

Christian Holm og Elisabeth havde flere børn, hvorimellem datteren Christiane Elise, født 1843, der i ægteskab med Christian Andersen, Rutsker, blev moder til Niels Andersen, Thomsensminde, Vestermarie.

Elisabeth Mørch døde imidlertid i en forholdsvis ung alder, og Christian Holm indgik sit 2det ægteskab 18/3 - 1848 med Ane Margrethe Holm, datter af hans faders halvbroder Niels Holm den yngre. Brudgommen var 40 år, bruden 26 (født 9/12 - 1821

Ved folketællingen 1/2 - 1860 (kort før skifteforretningen i Hans Skovgaards hjem) bestod Christian Holms familie af følgende medlemmer:

(Matr. nr. 1 a på Storegade i Hasle)

1. Chr. Nielsen Holm, 53 år, avlsbruger.
2. Ane Margrethe Holm, 39 år, hans kone.
3. Niels Hansen Holm, 23 år, deres barn (af 1. ægteskab, ikke noteret i listen).
4. Gjertrud C.K. Holm, 21 år, do. do. do.
5. Christiane Elise, 17 år, do. do. do.
6. Margrethe Kirstine, 10 år, do. do. (født 23/1 - 1850)
7. Christian N. Holm, 9 år, do. do. (" 25/1 - 1852)
8. Andrea Nielsine, 5 år, do. do. (" 7/4 - 1855)
9. Anna Elisabeth, 2 år, do. do. (" 4/12 - 1858)
10. Caroline Margrethe Jensine Olsen, 21 år, tjenestepige, født i Olsker, (alle de øvrige født i Hasle).

Et par måneder efter folketællingen fødtes datteren Nielsine Olivia (3/4 - 60). Fem børn døde som små, nemlig:

Margrethe Gertrud Kirstine, født 22/1 - 1849, død 19/3 s.å.
 Christine Elisabeth, " 6/5 - 1853, " 11/6 " "
 Laura Augusta, " 13/8 - 1857, " 9/12 " "
 Nicolai Andreas, " 14/2 - 1862, " 2/1 - 1866.
 Laura Marie, " 16/11 - 1863, " 11/3 s.å. 64

Den lille Nicolai, der døde knap 4 år gl., var blind. Om det var en medfødt svag-
 hed eller skyldtes sygdom, er ikke oplyst.

Christian Holm døde den 13. august 1880, 73 år gl., hans hustru Ane 20 år sene-
 re, den 28. oktober 1900. Der findes et udmærket billede (fotografi) af dette æg-
 tepar. - Da der endnu lever mennesker, som har kendt i hvert fald Ane Holm per-
 sonligt, er det muligt for interesserede (efterkommerne) at skaffe førstehånds-
 oplysninger om dem - men det haster!

III. Jørgen Holm (1823 - 1902).

I Klemensker kirkebog er indført: "1853 - 25/6 viet i Kirken Ungkarl og Borger
 Jørgen Holm, 29 $\frac{1}{2}$ Aar, af Hasle, og Pigen Christiane Magdalene Pedersdatter Kofoed,
 24 Aar, hjemme paa 60. Slg. "

Det var Niels Holm den yngres eneste søn, der et par år efter sin faders død
 havde overtaget hans ejendom, gården mellem Byledsgade og Østergade i Hasle, tid-
 ligere Store Grønningen 1, og nu havde fundet en hustru på Møllegård i Klemensker,
 datter af Peder Kofoed og hustru Gjertrud Cathrine Andersdatter. Sidstnævnte var
 sønnedatter af Esper Andersen på Tornegård i Nyker (nævnt side 2), og var altså
 næstsøskendebarn til Niels Holm den yngre. Hendes familie er omtalt i Jul Bid-
 strups stamtavle over familien Kofoed A side 31.

Christiane, der var født 21/8 - 1828, er fotograferet sammen med sin mand og børn omkring 1872, da hun var 44 år gl. Billedet viser en værdig husmoder i en mørk, stribet silkekjole og hvid blondkappe med lange hagebånd. Hun ser ud til at være høj og slank. Jørgen Holm har en påfaldende lighed med sin søstersøn Niels Skovgaard (1843 - 1914) i Rønne. Fem børn danner en halvkreds bag det siddende ægtepar. Det var:

1. Margrethe Caroline Holm, født 4/7 - 1854.
2. Petrea Nielsine Holm, " 22/5 - 1858.
3. Engeline Andrea Holm, " 20/5 - 1860.
4. Niels Peter Holm, " 29/4 - 1862.
5. Anna Janusine Holm, " 11/1 - 1865.

En datter, Gertrud Nielsine Petrea Holm, født 17/3 - 1856, var død årsgammel, den 7/2 - 1857.

Jørgen Holm var kirkeværges fra 1858, men frasagde sig dette hverv 1863. Der var flere dødsfald i familien i årene forinden (hans moder, to svogre og en søster), og det påhvilede ham at være værges for de efterladte, endvidere måtte han formodentlig i et par år føre tilsyn med avlsbruget i Hans Skovgaards ejendom for uden at passe sit eget.

Den ældste af dotrene, Margrethe, blev husbestyrerinde hos gårdejer A. Lambrecht på Klingegård i Rutsker. Hun var hans børn i moders sted og skilte sig vist godt fra denne opgave, i hvert fald flyttede hun ikke, men bevarede tilknytningen til familien indtil sin død 4/11 - 1936.

De fire af Jørgen Holms børn blev hjemme hos forældrene. Niels skulle jo have ejendommen engang, og de tre piger kunne ikke undværes, da faderen efter et slagtilfælde blev delvis hjælpeløs og krævede megen pasning.

Jørgen Holm døde 29. juli 1902. Da var den yngste af dotrene 37 år. Ingen af dem havde giftet sig, og da moderen afhændede ejendommen til Niels i 1906 og døde snart efter, vedblev de fire søskende at bo sammen. Men de var ikke stærke af helbred, og da de ikke længere kunne tåle det anstrengende markarbejde, solgte Niels Holm gården med undtagelse af en byggegrund, hvor han lod opføre et hus, Østergade 1 i Hasle, til rentierbolig for sig og sine søstre.

Petrea døde først (13/8 - 1933), dernæst Niels Holm (10/3 - 1940). Engeline og Anna overlevede ham i 10 år; de døde begge i 1950, henholdsvis 26/6 og 24/12.

På Hasle ny kirkegård står der nær ved indgangen 5 ens tavler som minde om de fem søskende Holm.

IV. Margrethe Kirstine Holm (1826 - 1881).

Niels Holm den yngres datter Margrethe, født 11/3 - 1826, blev gift 15/8 - 1851, kort efter sin faders død, med ungarl Peder (Per) Hellisen Frigaard, født den 18/7 - 1812, altså 39 år gl. Han var søn af Jens Pedersen på Frigaard, 4. vdg. i Nyker.

De nygifte bosatte sig på Dyndegaard, 10. slg. i Nyker. Her boede tidligere Margrethes morbroder, Anders Jørgensen Kloes (se side 15), der efter at have mistet sin første hustru, Else Nielsdatter Kofoed, død 1833, havde giftet sig med Dorteia Larsdatter på Dyndegaard, Lars Jensens datter. - Da det ved skiftet efter Margrethe i 1883 fremlagte skøde på Dyndegaard var dateret 22/11 - 1862, og der endnu dengang skyldtes et beløb til "A. Kloes Enkes Bo", er det sandsynligt, at den endelige overdragelse af gården først er sket, efter at Margrethe Holm havde fået sin arv udbetalt. Hendes moder døde nemlig 30/10 - 1862.

Ejerforholdet er dog ikke nærmere undersøgt. Margrethe og Per Frigaard var gift i godt 5 år; han døde den 13/12 - 1856.

Deres børn var:

1. Niels Andreas Pedersen Frigaard, født 15/1 - 1853.
2. Margrethe Ottoline Pedersen (Frigaard), " 4/11 - 1854, død 1 dag gl.
3. Margrethe Dorteia Frigaard, " 25/11 - 1855.

Efter at have været enke ca. 1 år giftede Margrethe Frigaard, født Holm, sig 25/11 - 1857 med sin gårdbestyrer Anders Jensen, født 5/6 - 1837 i Knudsker, søn af gårdejer J. M. Jensen. (Se maskinmester Kures stamtavle over slægten Bidstrup - nr. 168).

I dette ægteskab kom der 4 børn:

4. Peter Jensenius Jensen, født 24/8 - 1858.
5. Anna Elise Marie Jensen, " 15/10 - 1861, død 22/1 - 1865.
6. Laura Christine Jensen, " 16/10 - 1863.
7. Andreas Mathias Jensen, " 30/3 - 1869.

Men heller ikke dette hjem undgik den hærgende tuberkulose. Husmoderen var i flere år "brystsvag" og døde 6/2 - 1881, knap 55 år gl.

Ifølge Vester Herreds skifteprotokol 1877/86 fol. 133 meddelte sandemand Anders Jensen, 10. slg. i Nyker, samtidig med, at han anmeldte hustruens død, at han ville hensidde i uskiftet bo med børnene, og lovede at fremskaffe en erklæring fra de to hjemmeværende myndige stifbørn. Denne erklæring er indført fol. 137. To år efter besluttede han sig dog til at lade skiftet afholde. Det blev indført fol. 204 (23/1 - 1883), men nogen registrering af boet blev ikke foretaget da man enedes om at sætte Dyndegaard med tilliggende til 45.000 kr., indbo og det øvrige løsøre til ialt 6.000 kr. Efter fradrag af gældsposter, de to ældste børns fædrearv, diverse skifteomkostninger og 500 kr. til enkemandens begravelse samt hans arvepart, deltes den øvrige sum ligeligt mellem de 5 børn: 1600 kr. til hver af dem.

Niels Frigaard købte Vævergaard i Olsker og giftede sig 15/2 - 1884 med Margrethe Engel fra Møllegaard i Nyker. (Se st. Koføed B side 71).

Margrethe Frigaard ægtede Jens Mogensen på Piberegaard i Klemensker. Deres børn og børnebørn hedder Frigaard Mogensen.

Også de tre yngste børn, Peter, Laura og Andreas Jensen, blev gift. Deres efterslægt findes i ovennævnte stamtavle over slægten Bidstrup. (Et maskinskrevet eksemplar af denne er afleveret til Amtsbiblioteket i Rønne og kan ses - ikke hjemlånes - på læsestuen.

V. Laura Claudine Holm (1833 - 1903).

(Meddelerens mormoder).

Niels Holm den yngres yngste datter, født 25/4 - 1833, var som alle sine søskende opkaldt efter et familiemedlem, og det må være Claus Larsen på Rutsker præstegård (se side 12), morfar til begge hendes forældre, hvis navn er blevet til Laura Claudine.

Laura var ca. 18 år, da hendes fader døde i 1851, og i de følgende 11 år boede hun sammen med sin moder. Ved folketællingerne angives det, at hun "underholdes af moderen", men dette udtryk betyder dog ikke andet, end at hun ikke havde nogen selvstændig indtægt. Døtrene i jævne borgerfamilier fik ikke lov til at ligge på den lade side; de gjorde det huslige arbejde i deres eget hjem og hjalp ved lejlighed til hos andre, især hos de gifte søskende. Om Laura ved vi desuden, at hun vævede for folk.

Sin tilkommende ægtemand traf hun ved et besøg hos sin kusine Ane Margrethe, født Bidstrup, gift med Thor Westh på Klampegård i Knudsker. Jens Mogensen, der nylig havde købt en ejendom i Nylars, kom til Klampegård for at købe et par kalve. Om han fik dem, melder historien ikke noget om, men han fik sig i hvert fald en kone.

Jens Mogensen var født 1. maj 1822 i Nylars og var søn af Mogens Nielsen (1784 - 1847) og hustru Meidenborg Jensdatter Graa (1790 - 1861), som dengang boede til leje hos hendes tante og onkel på "Arnagerbrohus". Forældrene flyttede i 1826 til Rønne, hvor Mogens Nielsen var daglejer, bl.a. hos kommandanten.

Som voksen tog Jens ud at sejle; han var tømmermand på et skib, der gik til Amerika, og her gik han i land i Californien for at "grave guld" sammen med sin to år yngre broder Hans. Han har sikkert oplevet meget, men det meste er gået i glemmebogen.

Da han var henimod 40 år gl., kom han hjem til Bornholm for at slå sig ned i sin barndomsegn, Nylars. Han købte Store Uglegadehus, en landejendom på ca. 15 ha, altså en lille bondegård, men uden "gårdsnummer" (gåratal), da den lå i udkanten af den gamle udmark Blemmelyng, hvor jorden først blev opdyrket, efter at nummereringen i det 17. århundrede havde fundet sted.

Jens Mogensen og Laura Holm viedes i Hasle kirke den 4. april 1862. Da brudgommen bestilte lysning, skal præsten have sagt til ham, at han "behøvede ikke at tænke på lærerinde til sine børn", så bruden har nok været flink til at lære sine lektier, da hun i sin tid gik til præsten.

Laura Mogensen, født Holm, tog sin 4-årige forældreløse søstersøn Hans Skovgaard med til sit nye hjem (se side 19), hvad der gav nabokonerne i Nylars anledning til at spørge den nygifte kone, om det var hendes egen. Det ærgrede hende lidt, men misforståelsen er nok hurtigt blevet rettet. - Der var altid et godt forhold til naboerne. Jens Mogensen var en stilfærdig og fredelig mand, og hans kone blev ofte hentet for at give råd og hjælp, hvis det kneb, ligesom man omgikkes selskabeligt på helligdagene. Der var så langt til Hasle, syntes man dengang, så familiebesøg var mere sjældne, selv om børnene holdt af at komme hos "Moster Ane". Bedsteforældre havde de jo ingen af; de var døde.

På Store Uglegadehus kom der i tidens løb 7 børn:

1. Marie Margrethe Mogensen, født 13/9 - 1863.
2. Nielsine Johanne " , " 22/6 - 1865.
3. Jens Laurentzius " , " 8/5 - 1868, død 29/11 - 1872.
4. Anna Engeline Kirstine " , " 8/9 - 1870, død 8/12 - 1872.
5. Jens Andreas Mogensen, " 15/10 - 1873, død spæd.
6. Hans Georg " , " 18/1 - 1875.
7. Laura Jensine " , " 27/2 - 1876.

Nr. 3 og 4, Jens og Anna, døde af skarlagensfeber, ca. 4 og 2 år gamle. Nr. 5, Jens, der kom året efter, var svagelig og døde i vuggen. Moderen mente, at barnets sygelighed skyldtes, at hun havde sørget så meget over de to, hun havde mistet. De havde været raske, især mindedes hun den lille Anna som et kvikt og fremmeligt barn.

Der var altså et spring på 10 år mellem de to ældste og de to yngste søskende i hjemmet. De hed derfor i omtale "di store piblana" og "di små bællana" hos Jens Mogensens.

Af småtræk, der kan belyse livet på landet i og omkring 1880-erne, kan nævnes:

Jens Mogensens kørte "til Alminds" (d.v.s. til Almindingen) een gang om året, på dyrskuedagen. Kun "mandfolkene" gik i "Hareløkkerne" for at se på heste og køer; den øvrige familie forlystede sig i det grønne, og den medbragte madkurv spillede en vigtig rolle. Den indeholdt bl.a. altid pandekager og stikkelsbærkompot.

Var man hjemme en sommersøndag, gik hele familien om eftermiddagen en tur på markerne, langs skellet, for at se, hvordan afgrøderne stod. - Skønt der ikke var langt til stranden, var der ingen, der fandt på at lægge sig der og dase ved højlys dag. Døtrene gik nok engang imellem "i vandet" med deres veninder, men det skete sent om aftenen efter en varm arbejdsdag, og hensigten var først og fremmest at gøre et grundigt toilette; man tog sæbe med!

Børnene havde frihed til at omgås andre unge, men de blev ikke forventet med kørsel. De gik vejen frem og tilbage, selv om det drejede sig om flere mil, f. eks. til Tejn. Man forkortede dog ofte vejen ved at følge markstier.

Ligeledes måtte man gå til fods, når der i syltetiden skulle afleveres kurv med frugt i Rønne, ca. 6 km. fra Uglegaderne. Det var især ribs og sure kirsebær, der solgtes, og indtægten fra haven tilfaldt husmoderen. Kurvene blev stillet ind hos bageren, hvor kunderne efter aftale kunne hente dem.

Døtrene interesserede sig for datidens viser og havde en hel bordskuffe fuld af afskrifter. De unge lånte af hinanden for at forøge samlingen, men denne eksisterer ikke mere.

Den ældste datter, Marie, giftede sig 23/9 - 1891 med Laurits Jensen Kofoed (1856 - 1944) på "Toft" i Knudsker. (Se stamtavle Kofoed B side 86). Hendes søster "Sine" var 3 år tidligere rejst til Amerika (Idaho) sammen med sin mand, William Clausen, en bornholmer, der var kommet hjem på et besøg fra U.S.A., og som forøvrigt var søn af Sines lærer, J. Clausen ved Nylars kirkeskole. (Om der ne slægt se Jul. Bidstrup: Fam. Müller, Madvig og Sode, side 6). Sine og Willie Clausen blev viet i Rønne kirke 13/4 - 1888.

Den yngste datter, Laura, født 1876, giftede sig 29/1 - 1897 med Hans Skovgaard (1869 - 1925), Vestermarie, søn af Niels Skovgaard på Arnagerbrohus (se side 19).

Efter Jens Mogensens død 11/1 - 1899 overtog sønnen Hans Mogensen ejendommen, og moderen vedblev at styre huset med en pige til hjælp.

En dag, da folkene kom hjem fra marken, lå husmoderen ved pumpen i gården, hvor hun havde været ved at hente vand. Hun havde fået "et slag", (apopleksi), og døde nogle få dage efter, den 21. juni 1903.

Familien på Store Uglegadehus blev fotograferet ca. 1882, og een gang senere ca. 1892, lod Jens Mogensen og hustru sig "tage af". Grunden er nok, at datterene i Amerika har ønsket et billede af forældrene. Sammenholdt giver de to billeder et godt indtryk af, hvordan de to har set ud.

Tager man alle de fotografier, der haves af Niels Holm den yngres børn og børnebørn, kan man også nogenlunde forestille sig ham og hans kone.

Det må man nøjes med; der findes hverken tegninger eller silhouetter, endsige malerier af denne slægt.

ET BORNHOLMSK BONDEHJEM I 1786. (Risbygård i Klemensker).

Margrethe Andersdatter, Hans Larsen Skovgaard's moder, døde den 11. september 1814 på Skovgård i Klemensker, 34 år og 8 uger gl. Hun var født i sommeren 1780 på en af de nu nedlagte Risbygårde, 56 slg. i samme sogn, hvor begge hendes forældre døde i 1786. Margrethe blev opdraget hos en onkel og tante på en nabogård, og ca. 18 år gl. blev hun gift med sit næstsøskendebarn, den 10 år ældre Lars Hansen, søn af Hans Larsen og Anne Bendtsdatter på 66. slg. "Ved Broen", hvis historie må vente til en anden gang.

Margrethes forældre, Maren Larsdatter og Anders Larsen, døde med nogle ugers mellemrum, henholdsvis 10. februar og 22. marts 1786, fra 3 små børn.- Som altid, når et hjem opløstes, og arvingerne var umyndige, gik man meget samvittighedsfuldt til værks ved skiftet og optegnede rub og stub i huset; man får derved et overblik over, hvad en mindre, bornholmsk bondegård af en allerede dengang gammeldags type indeholdt.

Anders Larsens gård i Risby har haft ældre bygninger end Niels Holms gård i Hasle 1790 (se side 5); de kan med næsten 100% sikkerhed dateres til 1646. Året før havde svenskerne nemlig hjemstøt Anders Larsens tipoldefader samme sted og brændt hans gård af, hvorfor han fik erstatning af den danske konge. Om denne episode fortælles:

) "Ved midnatstid (23. septbr. 1645) opløb dragonerne alle døre på 56. selvejergård i Klemensker, rev konen ud af hendes barselseng, hvor hun lå en hedensk kvinde (d.v.s. før kirkegang). Ejeren Hans Nielsen forstak sig i noget hø. Den svenske kaptajn tiltvang sig en håndfuld talglys og lod stikke ild på alle længerne, som nedbrændte ganske med den indhøstede sæd. For denne ødelæggelse tilstedte Christian den Fjerde 22. novbr. ejeren frit bygningstømmer af kongens skove og et års skattefrihed." (M.K.Zahrtmann: Borringsholms Historie I s. 251).

Det har været godt egetømmer, man har skænket den hårdt ramte familie, og med vedligeholdelse af stråtag og lerklinede vægge har gården kunnet stå i 140 år. -

Gårdens bygninger beskrives ikke ved skiftet i 1786 (Nørre Herreds skifteprotokol 1773/93 fol. 247 b ff). Den skulle ikke som indboet sælges ved auktion, men bortpantes, til arvingen blev myndig og kunne overtage den. Men der nævnes både østre, vestre og søndre længe, og da ingen af disse synes at have været stuelænge, har denne overensstemmende med gammel byggeskik været den nordre.

Besætningen bestod af 8 heste, heraf 2 gode rode til 16 og 10 daler, 5 brogede køer, 2 kvier, 2 kalve, 2 væddere, 13 får, 1 hvid so og 2 galtgrise. - Husdyrholdet kan være indskrænket på grund af misvækstårene 1782-85, men det omtales ikke. Der var tilstrækkeligt med foder til dyrene, bl.a.: "4 rum godt høstet hø på stænget og af bedste sort, ligesom også godt pakket". Det er lovfæstet, at "foder skal blive ved gården, på det den kan blive vedbørlig dyrket". - Halm (rug-byg-havre og ærtehalv) findes i søndre og vestre længe."

I en vognport eller et lignende rum stod der "en jernbeslagen kirkevogn med behør" samt 2 vogne med høstiger, en slæde med "kar", en med stiger og en stokkeslæde, en husstige og 3 mindre stiger, en ege-sæderul, 3 jernharver, en plov "med behør" og en do. "foruden bøsse, men med hjul".

Redskaber, der hører hjemme på loen: en hakkelsekiste med kniv og tilbehør, en loskovl, en lolygte og 5 "jernthyver", er noteret under overskriften "huggehus". Det samme gælder husgeråd fra stegerset. Det kan være en skrivefejl, men i betragtning af gårdens formodede alder er det muligt, at lo, huggehus og stegers har udgjort eet stort arbejdsrum (med skillevægge i). I så fald har husbonden, evt. aftægtsmanden, haft den bedste lejlighed til at føre tilsyn med karles og pigers arbejde, mens han selv snedkererede.

Huggehuset vidner om megen husflid. Der var slibesten, høvlbænk, drejelad, skærebænk, 4 save og 8 okser samt mange mindre "jern" af forskellig art, bl.a. til træskoforarbejdning, halvfærdigt "træ-tøj" og brædder, selevæv, tjærkander og tjæretonde, endvidere 2 olankere, en hjulbor, et "lykkeled" og en "stenslæve", der nok har trængt til reparation.

En huskværn og 3 kornsold stod vist på loen. Men uden ophold fortsættes der med redskaber til olbrygning: et "støvkar", en "røsteballe", en tonde og et an-

ker,- til smørkning: en "molkekitte", en mælkesi, sibøtter og kerne, - til brødbagning: et "dreftrug" og en "vandsaa", samt til den øvrige madlavning: hakkebræt og stok, kålbøtte med "jern", et pandekagejern, en jernspand, 2 grydekroge, 2 jerngryder og en jern-trefod. "Kobber" vurderedes for sig selv til 1 mark pundet: en fjerdingsskedel, en tospandekedel og en stor "kitte" samt en murkedel, der skulle "udslaaes af muren". Husets brændevinspande var midlertidig ude af drift, idet regeringen i efteråret 1785 havde taget alle "hatte" i forvaring på grund af den dårlige kornhøst; de lå "på kirketårnet", men byfogden lovede at skaffe Anders Larsens til veje inden auktionen.

En "karrekohr", kartekurv, i stegerset var formodentlig anbragt der, for at husets kvinder kunne udnytte ethvert ledigt øjeblik til at karte uld.

Gården havde ingen "sal", men et Herbergshus i østre længe. "Huset", som det kaldtes, tjente efter behov som gildestue, gæsteværelse og oplagsrum. Her stod et par opredte senge, (en "heel" seng og "et halvt sengested med 3 stolper"), et lidet bord og en hvid, umalet fyrrekiste. Andre møbler nævnes ikke; de er nok fjernet til begravelsen to dage før skiftet. Men det er sandsynligt, at 3 store kister, som skulle "udloddes på børnene", har haft deres plads her. De to var af malet fyrretræ, den tredje var "en stor, eg-jernbundet kiste".

Drengehuset havde også to opredte senge, en bæk, en sædestol og et hynde samt "et gl. bøsseløb, som var sat i en halvstok eller såkaldet skæfte".

Krobhuset var et rum med faste sengesteder. I dette tilfælde var der foruden to opredte senge flere hynder og et sribet bordklæde, hvad der viser, at der har været både bord og bænke. Endvidere var der en sædestol, en kabelvæv, en uldsaks, en jernvægt på 2 lispund og en tønne. Protokollen oplyser, at husmoderen Maren Larsdatter døde i dette værelse (i barselseng).

Melhuset var et forråds-kammer. Det indeholdt først og fremmest en stor egetønne, hvori der var ca. 3 tønner mel á 6 daler. Men der var også grynbotter med gryn, et saltekar af eg, 7 tønner, nogle fjerdinge, "kitter" og melsække, et "deynetrug", en melsigte, et sold og en gammel kiste.

I spisekammeret var der 2 madskabe, et bord, 2 ølankere og en halvtønne.

Løvrigt var der en mængde husgeråd på herbergshusloftet og på loftet. At førstnævnte rum var øverste etage i herbergshuset, er indlysende. "Loftet kan betyde et rum over kælderen, men da der ikke omtales nogen kælder i denne gård, er det snarere loftet i stuelængen. Her var der "en hob korn" på ca. 7 tønner, en mindre "drosse" do. og en halv skæppe vikker, 3 spinderokke, en haspe, en linbrodde, en skiettel-fod, en kerne, en saltetønne, en sildefjerdning, et barkekar samt en del gamle tønner og baljer. På herbergshusloftet i østre længe var der også "en drosse korn", 12 tønner havre, ca. en tønne ærter i et kar, 4 "saxe" med bomme og ringe, 5 river, en varpe, en ridesadel med bidsel, 5 "allunede" lammeskind, 3 rå huder m.m. Endelig var der "en tækkeås, som når over 5 stolperum".

Stuen var gårdens fornemste rum med en stor jern-kakkelovn "af såkaldet Rytter Mynster med behørig karm omkring samt skruer og træben", et ottedages stue-ur, "som findes i fuldkommen og brugbar stand med et futteral og tilbehør", endvidere to borde, det ene "med en slags marmorbordplade", det andet af fyrretræ med et bordklæde "af blå, trykket lærred". Begge borde havde "askefod, 4 stolper og behørig skuffe". Der er nagelfaste bænke, en lang, "som går fra det øverste til det nederste i stuen", samt to korte for bordenderne, alle belagte med hynder eller "bænkedyner" af firskaf.

Et sengested i stuen er vurderet særskilt til 4 daler og må derfor antages at være en himmelseng, ikke alkove; den havde blåternet lærreds omhæng. To "vråskabe", et nyt og et gammelt, med lås og nøgle, indeholdt Anders Larsens værdisager. Når dertil kommer 7 "bagstole" (med ryg) og en opstillet egekvæ, må værelset have haft en anselig størrelse. Væggene har været panelklædte eller kalkede. Om der har været ler- eller bræddegulv, kan ikke afgøres.

På et af bordene stod et rodt og hvidt stenkrus med tinlåg, og noget afhjem-

mets øvrige "tin-toy" har også smykket stuen. Det var to lysestager af malm og to store messingstager, et stort suppefad af tin og et mindre do., to store fade og 15 tintallerkener, deraf de 9 "hamrede", samt en tin-ølkanne med låg. - Et spejl "udi ramme og futteral" er vurderet til sidst sammen med Anders Larsens bøger: en Bibel med messingbeslag, en gammel bibelbog, det Nye Testamente og "Michael Henrichsens Huspostil eller Prækebog". To salmebøger, "som ligger i kirken", skal de to dotre have.

Sølvtojet skulle efter faderens ønske ikke sælges, men fordeles mellem børnene. Der var 4 solvskeer, 3 solvbægre og 2 par solv-skospænder, et par do. ærmeknapper, en halsknop, en "sellie" (solje = brosche), en snorenål, et solvhovedvandsæg og 5 store sølvmonter: Christiani Quintie Kroner.

Alle gårdens 7 dobbeltsenge havde gode dyner, de fleste af olmerdug, men den angivne beholdning af linklæder forekommer temmelig spartansk. Der fandtes to blågarnslagener i hver seng; derudover vurderes 10 lagener, 2 "håndklæder" og 6 duge á 6 alen, de 4 af "bruggarn", 1 af blågarn "med nogle store og grove tråde udi" og 1 "bygkorns". Slidte ting uden større salgsværdi samt moderens særke o.l. er sandsynligvis taget fra for at "omgøres til børnene", hvad skifteprotokollerne undertiden bemærker.

Derimod havde begge ægtefæller meget gangtojs, i fareklæder. Maren Larsdatter efterlod sig 3 kåber, 4 huer, 6 skorter, 9 trojer (kjoleliv), 5 forklæder, en rødtribet hvergarnsbul med solvknapper og et par handsker. Bortset fra den uundgåelige sorte dragt (sort flojlshue, sort klædestroje, skort af ("Cammelot"), synes hun at have klædt sig i livlige farver, især rødt. Der er en rød silkehue og en blå damaskes do., et "carmesinrødt" skort og to tilsvarende trojer, en "rosenrød" hvergarnstroje og en rødtribet do. Tre trojer er af cattun = bomuld, henholdsvis rodbundet, blåbundet og fiolet. Af samme stof er de tre kåber (brunbundet, rodbundet og hvidbundet); den første er forsynet med solvhager og gråværkskrave.

Anders Larsens kisteklæder var: 1) en sort klædesklædning, bestående af kjol, vest og bukser samt en hat, 2) en blå klædeskjol, rød hvergarns vest og værskindsbukser (vistnok hans uniform), 3) en blå hvergarns satut (surtout = kappe), 4) en skindvest med metalknapper og et par do. bukser, 5) to blå hvergarnskjoler med klare knapper, 6) en blå firskafte kjol og do. vest med metalknapper, 7) en rød og blå indsprængt vest, 8) en ny randet (tribet) firskafte troje og en do. blå med messingknapper, 9) et par blå klædesbukser med camelhårsknapper. Desuden efterlod han sig 11 skjorter, 5 sæt lintojs og tvende halvvarmer, to par hoser (grå og blågrå), et par sko og et par gamle støvler samt en stok med sølvring.

Børnenes samlede arv blev 1930 daler, hvoraf sønnen Lars fik halvdelen, de to dotre hver en fjerdedel. Der var altså råd til at betale "fosterlon" til plejeforældrene. Skiftet oplyser, hvor stor den skal være:

Den spæde Lars betaler for det første år = 50 daler, for det andet = 40 daler, for det 3. til 6. år inclusive = 30 daler årlig, for det 7. til 10. år = 20 daler årlig, for det 11. og 12. år = 10 daler, "fra hvilken tid ej må tilstås fosterlon eller noget videre, da myndlingen, ifald han bliver frisk, bør da selv kunne fortjene sit brød". For denne løn skal myndlingen "christelig opdrages, lære at læse, skrive og lidet at regne, klædes sømmelig og holdes reenlig."

Den 6-årige Margrethe og den 3-årige Kirstine giver i fosterlon til deres 11. år renterne af deres arv, senere intet, hvorimod de "opdrages og oplæres christelig, lærer at læse godt i bog, holdes betimelig til quindarbejde, klædes sømmelig og vænnes til renlighed."

Den sidste bemærkning skyldes skifteforvalteren, fuldmægtig Heiberg, der som et ægte barn af "oplysningstiden" har benyttet lejligheden til et forsøg på at kultivere landbefolkningen. Bornholm har for ham været et U-land.

HANS LARSEN SKOVGAARDS MØDRENE SLÆGT.

(herunder Laurits Koføeds og Christian Holms do.).

Margrethe Andersdatters to sokske dode som små; hun arvede dem og blev derved en forholdsvis velhavende pige. Hendes formynder og onkel, Hans Larsen på 55. slg. i Klemensker, havde kun eet barn, den 2 år yngre Gertrud, og denne familie har antagelig prøvet på at erstatte Margrethe savnet af hendes nærmeste.

Ved hjælp af hendes arv lykkedes det Lars Hansen at erhverve Skovgaard i Klemensker, der for ham betød mere - og desuden var større og bedre - end Risbygård, som Margrethe havde adkomst til. Skovgaard var Lars Hansens moders fodegård, og da ejeren, hans morbroder Anders Bendtsen, døde barnløs i 1798, benyttede familien sig af sin "sæderet" og købte gården af enken, Niels Holms datter Birthe (Barta, nævnt side 6). - Ved folketællingen 1. febr. 1801 boede Lars og Margrethe på Skovgaard sammen med mandens moder, Anne Bendtsdatter (på undentag), hans to brodre, Terkel og Bendt, begge dragoner, samt to karle og to piger. - Moderen døde samme år, og brodrene giftede sig kort efter.

Om Margrethe Andersdatters personlighed vides intet. Men hendes forfædre kendes (5-6 generationer), og da hun har en del af dem fælles med de fleste modtagere af denne beretning, skal her gøres rede for en enkelt linie.

I. Hans Hansen på Store Bakkegård i Olsker, dod 1657.

Hans Hansen, der 1645 nævnes som ejer af 18. slg. i Olsker, døde 1657, skiftede 10. febr. s.å. - Hans søn Morten var "jorddrot", men enken Sidsele, Mortens moder, havde beboelsesret og giftede sig samme år med en Peder Wefstsen, der den 13. oktbr. 1657 på hendes vegne underskrev et "tingsvidne" ved Hammershus birke-ting. Efter alt at domme har dette ægtepar besiddet gården i de følgende 20 år.

II. Morten Hansen på Store Bakkegård i Olsker, dod 1657-58.

Morten Hansen og hans stiffader Peder Wefstsen enedes om at dele gården, et dengang meget almindeligt arrangement. Der blev skrevet kontrakt, og Morten giftede sig, men døde kort efter. Skiftet holdtes 12. marts 1658 og kan være udsat af hensyn til en ventet arving. Hans eneste søn har ikke fået den nylig afdøde farfaders navn Hans, men hedder Morten; det tyder på, at Morten Hansen er dod for sønnens fødsel.

Inden længe sad hans unge enke, Kirstine Jorgensdatter, som kone på 47. slg. i Vestermarie, gift med Jens Hansen, "På Bjerget". -

Der kom en række drøje år for Bornholm. Da Store Bakkegård i 1677 blev ledig, formodentlig på grund af Sidsele Peder Wefstsens dod, var "Gaardens Hus og Skov meget forringet", idet "Øvrigheden dær haver ladet hugge", og den har lidt under "andre store Contributioner". Kirstine Jens Hansens søn Morten Mortensen var jorddrot, men da pengesagerne ved de tidligere skifter var tildels uopgjorte, og da der var forringelsen at tage hensyn til, gik man til retten for at skaffe redelighed. Sagen er refereret på første side i den ældste af Norre Herreds tingbøger, og der meddeles bl.a., at d. 19. september 1677 har tolv "samfrænder", 3 fra hvert herred, takseret 18. slg. i Olsker til 209 slettedaler, alt iberegnet: "Gaarden med Hus og Bygning, Skov og Herlighed og noget hugget Bygningstommer, Gaardsrum, Indmark og Udmark, Fiskevand og Fævogt og alt det, som regnes for Herlighed, samt tilliggende Sæds-jord og Enges-bund."

Jens Hansen optrådte på sin kones vegne og krævede bl.a., at hun skulle anerkendes som boligberettiget på gården. Hans modpart var svogeren Jorgen Jorgensen som værge for myndlingen Morten Mortensen. På tinge blev der "givet til Afsked", at Morten skulle have gården, men han skulle betale sin moder de penge, hun bevislig havde stående i den, og de skulle hver især bære halvdelen af tabet ved forringelsen siden 1658.

Jens Hansen døde 1704, skifte 22. april. Hans kone overlevede ham; hvor længe vides ikke. De efterlod sig 5 børn, hvoraf en datter, Anna, er tipoldemoder til Niels Holm den yngre og hans kone (side 8). Anna Jensdatter blev nemlig gift med Rasmus Eriksen på Duebjerg, 64. slg. i Klemensker; deres ældste søn var Hans Rasmussen (1695-1757), nævnt side 12.

Kirstine Jørgensdatters slægt er omtalt i Bornh. Saml. bd. 20; hun var søster til herredskaptajn Esber Jørgensen. Bevis herfor findes i Bornh. Landdistrikters skpr. 1681/83 fol. 81 b i skiftet efter deres moder Margrethe Laursdatter, død 1682 på 32. slg. i Olsker, tidligere gift med Jørgen Espersen.

III. Morten Mortensen på Store Bakkegård i Olsker (1658-1690).

Morten Mortensen døde ung ligesom sin fader Morten Hansen. Den 21. juli 1690 (et "pestår") var der skifte efter ham på hans fædrenegård. Enken Susanne Nielsdatter havde sin fader til lavværge (Niels Ingvorsen fra 44.-45. slg. i Vestermarie), men var allerede trolovet igen.

Susanne og hendes fæstemand Peder Ibsen fik pålæg om at "omgås lovlig og tilbørlig" med hendes to børns arv, især faderens klæder, der ikke vurderedes, da de var af "firskaft, vadmæl og skind", "men blev aftalt, at børnene skulle dermed opklædes". Børnene var den 9-årige Margrethe og den 6-årige Hans.

Der var iøvrigt ikke meget at dele. Boets værdi minus gæld var ca. 30 slettedaler. Mellem gældsposterne findes følgende: "Enken angav at være skyldig for en tønne mel = 4 sld. og for fiskeri = 6 mark, som hun med hendes børn har fortæret siden hendes salige mands dødelige afgang." - "Jep Mogensen i Olsker (hendes tilkommende svigerfader på 27. slg.) fordrer for en tønne øl og den salige mands ligkiste = 6 sld., for anden bekostning til udfarten = 5 sld. 2 mk., en tønne mel = 3 sld., ialt 14 sld. 2 mk." - "Sognepræsten, vellærde hr. Jacob Jensen Sodes seddel = 3 sld., herfor udlagt et sortbroget studnød og et får." - "Sancte Olufs kirkeværgen Wefst Pedersen for klokkepenge = 1 mk., herfor udlagt et deignetrug." - "Ellene Hansdaatter, tjenestepigen, fordrer efter løfte af den sal. mand et lam til en værdi af 1 mark." Det fik hun; lammet var vel en del af hendes årsløn. - Een regning protesterede arvingerne imod, nemlig Mads Hansen Rødbyes krav på skrivepenge for samfrændedommen af 1677. De hævdede at have betalt 18 mark til den daværende herredsskriver Mads Olufsens fuldmægtig Jens Pedersen, "men dommen ej måtte bekomme, ej heller måtte få samfrændedommen at se, og derfor berettede den ej at have set før nu." Skifteforvalteren afviste Mads Hansens fordring; han kunne henvende sig til Jens Pedersen eller søge "lov og ret" desangående.

Omtrent 24 år efter døde Susanne Nielsdatter, skifte 9. januar 1714. Arvinger var enkemanden Peder Ibsen samt hendes to børn af første ægteskab, men ingen af sidste.

IV. Margrethe Mortensdatter, født 1681, gift med Peder Larsen på Offergård i Rø.

Morten Mortensens datter Margrethe ægtede som 20-årig Peder Larsen, yngste søn af kirkeværgen Lars Hansen på Offergård, 12. slg. i Rø.

Lars Hansen var død 1698, skifte 18. marts d.å., og hans enke Ellen Pedersdatter, der kaldes børnenes "livlige" moder, modsat stifmoder, var gift igen. De unge bosatte sig derfor andetsteds, først på Stenbygård i Rø, 23. slg., senere på en af Risbygårdene, 55. slg. i Klemensker. Denne gård tilhørte konstabel Jørgen Jørgensen Kloe på fæstningen Hammershus og var ham "efter hans sal. forældre tilfalden", men da han manglede lyst eller råd til at bebo gården, "pantstætte" han den for 266 sldr. til Peder Larsens, så at de "skal den tilflytte førstkommande midfaste, når man skriver 1707." (Nr. Herr. skøde- og pantrepr. 26/2-1706). En sådan pantsætning gjaldt for et forud aftalt åremål, som regel 16 år, og endte ofte med, at panthaveren købte gården.

Ellen Pedersdatter døde i 1719. Ved skiftet 27. novbr. s.å. ses det, at jorddrotten Peder Larsen har haft sit løsøre "til fællig" med moderen, og da hans to ældre søskende tidligere havde fået "hjemgifte", modtog han forlods en ung sort hest, en gulblisset hoppe, en rødbroget stud og en blakbroget ko, hvormed han erklærede sig "tilfreds i alle måder". - Stiffaderen Niels Henriksen fik halvdelen af de 200 sldr., som Offergård takseredes til 18. septbr. 1720.

Margrethe og Peder Larsen havde 7 børn: 1) Lars, født 1704, 2) Morten, 3) Hans,

4) Niels, født 1713, 5) Susanne, født 1717, 6) Ellen, født 1719, 7) Rasmus, født 1725. Den ældste, Lars, er Margrethe Andersdatters morfar og er Christian Holms oldefar. Nr. 5, Susanne Pedersdatter, er tipoldemor til Laurits Kofoed (1856-1944) på Toft i Knudsker. Hun var gift med Peder Kofoed på Risegård i Nyker og moder til en søn af samme navn, født 1748, senere bosat på Gadegård i Nylars (nævnt side 2).

Peder Larsen døde på Offergård i 1737, skifte 3. septbr. Hvornår Margrethe Mortensdatter døde, vides ikke; sandsynligvis efter 1750, da den yngste søn blev myndig, og der kunne holdes samfrændeskitte.

V. Lars Pedersen på Risbygård i Klemensker (1704 - 1786).

I januar 1729 købte Lars Pedersen 55. slg. i Klemensker for 350 sldr. af sine forældre, Peder Larsen og hustru på Offergård i Rø. Samtidig giftede han sig med Gertrud Larsdatter, født 1706 på Samsingsgård, 63. slg. i Klemensker, datter af Lars Andersen (sk. 1748) og hustru Maren Wefstdatter. Gertrud var mostertil Jørgen Olsen Kloe (side 14).

Lars Pedersens har ikke efterladt sig mange spor i tidens optegnelser, men enkelte er der dog, skønt Klemensker kirkebøger mangler (de brændte sammen med præstegården og hele provstearkivet d. 24. september 1887), og der ikke findes noget skifte efter ægteparret. Deres alder kendes fra en fortegnelse over "Ægtemænd, enkemænd og enker" fra 1771 i Rigsarkivet, en forløber for folketællingerne, og om Lars Pedersens begravelse er der på en ejendommelig måde opbevaret et vidnesbyrd: En bondesøn, Morten Pedersen Kjøller på Aagård i Klemensker, førte for sin egen fornøjelses skyld en dagbog i årene 1783-1800. Denne lille bog er havnet på Bornholms museum og fortæller bl.a. om de kirkelige handlinger, som nedskriveren har overværet. Her kan man læse: "1786 - Løverdagen den 13. Maii blev Lars Pedersen fra Riisby begravet. Text i Psalmen 68, det 21. Vers."

En af hans døtre, Susanne, døde som 78-årig barnløs enke i 1815. Da hendes broder- og søsterbørn var arvinger, får man ved skiftet efter hende på Skadegård i Nyker kendskab til Lars Pedersens efterslægt. Han og Gertrud havde 5 børn:

1. Peder Larsen, født 1730. (22. slg. Klemensker).
2. Anders Larsen (1734 - 1812), Hasle. Se side 19 (Chr. Holms morfar).
3. Susanne Larsdatter (1737 - 1815), gift med Jens Olsen.
4. Hans Larsen (1740 - 1808), 55. slg., Klemensker.
5. Maren Larsdatter (1742 - 1786), gift med Anders Larsen, 56. slg.

VI. Maren Larsdatter (1742 - 1786), gift med Anders Larsen på Risbygård i Klemensker.

Lars Pedersens nærmeste nabo, Lars Andersen på 56. slg. i Klemensker, og hustru Margrethe Pedersdatter havde 4 børn: Anders, Peder, Karen og Anna, der var omtrent jævnaldrende med Lars Pedersens ovennævnte 5 børn. Da denne generation kom til roret, byttede de to yngste pigebørn gårde: Anders Larsen på 56. slg., der var blevet enkemand efter et kortvarigt, barnløst ægteskab, fik Maren, mens Anna fik Marens broder Hans på 55. slg.

I 1786 var der ifølge Morten Kjøllers dagbog "temmelig megen Siøgdøm på Me-nisken over hele Borenholm". Inden årets udgang blev der fra Sct. Klemens kirke begravet 40 "store Lig". (1787 var der iflg. samme kilde 24 lig, i 1788 var der 18). - "1786 - den 10. Februari blev Anders Larsens Hustru fra Riisby begravet, som døde i Basselsseng. Text i 1. Corinthier 7. Cap. 28. og 29. Vers." (Skifteprotokollen angiver 10. febr. som Maren Larsdatters dødsdag).

Skifte skulle holdes, og dagen blev berammet, men inden den kom, blev enke-manden så syg, at det måtte udsættes, "indtil man kunne få se udfaldet af hans sygdom". - Det blev døden. "1786 - Tisdagen den 28. Martii blev Anders Larsen fra Riisby begravet. Text i Esaias 38. Cap. 17. Vers. Bemelte Mand var 58 Aar gammel. Løverdagen den 1ste April var der Auction til Anders Lars i Riisby. Ligeledes den 5te ditto." (M. Kjøller).

ANNE BENDTSDATTER "VED BROEN" I KLEMENSKER
og nogle af hendes forfædre.

I. Hans Nielsen i Risby, hvis vanskæbne under krigen i 1645 er omtalt side 25. blev ikke helt ruineret ved branden. - Han betalte 10 sldr. til den ekstraskat, som i 1662 opkrævedes for at løskøbe Bornholm fra Sverrig, det samme, som andre velstillede bønder i Klemensker sogn skulle yde. (Sass.) Se iøvrigt Bh.saml. 4/156-157 og 18/107. - Han havde boet på 56. slg. fra 1625 og er fra 1644 også skrevet for 57. slg., der dengang var "øde".

Hans Nielsen døde ca. 1678. Der findes intet skifte efter ham, men af senere skifter ses, at han har efterladt sig mindst 4 voksne børn: Karen, Bendt, Jørgen og Hans. Bendt Hansen optræder 3 gange mellem Hans Larsen Skovgaards aner (tavle II og III). I denne artikel behandles den linie, der fører ned til H.L. Skovgaards farmor, Anne Bendtsdatter, hvis historie i hovedtræk kendes fra 4 skifter, der holdtes, da hun var henholdsvis 14, 29, 56 og 63 år gammel.

II. BENDT HANSEN PÅ SIEGÅRD I KLEMENSKER, DØD 1702.

Bendt (bajnt) Hansen nævnes første gang i årene 1649-50, da han boede på forældrenes hidtil øde gård, 57. slg. i Risby. - I 1651 blev han ejer af Siegård ved Hasle, 67. slg., hvor han forblev til sin død.

Han var gift med Sidsel Pedersdatter, datter af Peder Larsen på Vestre Rosendalegård i Rutsker. Med hende havde han 6 børn: Hans, Peder, Sidsel, Kirstine, Karen og Christoffer. Da hustruen døde i 1688, var børnene myndige med undtagelse af den yngste søn, der var 11 år.

Siegård var brændt, antagelig i 1670-erne, og må være genopbygget af Bendt Hansens. Det omtales ved skiftet efter Sidsel Pedersdatter (22. febr. 1688). En Haslebo, Hans Andersen, mødte nemlig og "fordrede et snørliv, som han til Bendt Hansens hustru havde pantsat for et halvpund smør, hvilket snørliv H.A. foregav at have været med sølvmallen udi, som var 5 par, og med sølvkniplinger på, af blommetøj, hvortil B.H. svarede, at snørlivet var hannem bevidst, men af den uheldige hændelse af ildebrand blev samme snørliv opbrændt, eftersom snørlivet længe tilforn var pantsat, og nu var 20 år siden", o.s.v. Kravet, som efter panthaverens mening var forældet, henvistes til "lov og ret". (Her står ganske vist ikke, at gården er brændt, men var ilden så udbredt, at husets kostbarheder, kisterne med indhold, blev ødelagt, stod bygningerne næppe til at redde.)

Skiftet er interessant ved at give nøjagtig besked om, hvad Siegårdsbørnene fik i "hjemgifte". De to ugifte sønner, Peder og Christoffer, bevilgedes det samme, som hver af de 4 gifte søskende havde modtaget, ialt "varer" til en værdi af 112 sldr. 6 sk. pr. arving: "1 par hopper, 1 par heste, 4 køer, 2 stude, 2 svin, 1 vogn, 1 plov med behør, 2 harver, 1 færdigt år (et avlsredskab), 1 opredt seng, 1 bryggerkedel så god som 10 sldr., 1 gryde, 1 bord, 2 bænkedynner, 1 hynde, 1 agedyne, 2 sølvskeer, 2 tinfade, 2 økser, 2 save, 1 kiste, 1 messinglysestage, 1 slæde, 1 bagstol, 1 øl-halvtønde, 2 sibotter, 2 spande, 1 hammel, 2 seler". Søner og døtre fik lige meget.

Boets formue efter fradrag af alle forpligtelser var 1016 sldr., heraf en del pantebreve.

Nogle år efter (26/1-1694) solgte Bendt Hansen Siegård for 200 sldr., til sin ældste søn Hans Bendtsen, der hidtil havde boet på 68. slg. "I Risen". Christoffer må være død; han nævnes ikke mere, og Peder havde giftet sig ind på Skovgård, 65. slg.

Allerede i 1688 kaldes Bendt Hansen "en gammel, svag mand", men han overlevede dog hustruen i 14½ år. Der var skifte efter ham på Siegård den 13. september 1702. (Bh. Landdistrikters skpr. 1702/03 fol. 6).

III. PEDER BENDTSEN PÅ SKOVGÅRD I KLEMENSKER, DØD 1733.

Omkring 1. maj 1690 døde Jens Abrahamsen på Skovgård, 65. slg. Skifte 7. juli samme år. Kort efter ægtede hans enke Bendt Hansens næstældste søn Peder (pær) fra Siegård.

Peder Bendtsen betragtede sig ikke som opsidder, men som ejer, da hustruen Anne Andersdatter på skiftet efter J.A. havde fået Skovgård tilkendt som sin bo- og arvedel, men hendes eneste barn, den $\frac{1}{2}$ år gamle Hans Jensen, fik sin faders anden gård, "I Risen", 68. slg., der var bortpantet til Hans Bendtsen. - Anne havde som enke arvet sin fader, sandemand Anders Pedersen på Fløjlegård, 18. slg. i Rø (sk. 18/6-1690); hun og Peder Bendtsen havde midler til at købe sædet i Skovgård, og drengens værger (Jens Abrahamsens fætre) har åbenbart ment, at de havde ret til at sælge det til hans stiftfader, når myndlingen var sikret sæde et andet sted.

Den overenskomst, som blev truffet i 1691, blev dog årsag til langvarige processer. - Arvegangen for bornholmske selvejergårde var en vedtægt, der først blev ophøjet til lov ved kgl. forordning af 14/10-1773, og der var næppe mange, der kendte den så godt, at de kunne afgøre tvivlsspørgsmål uden rettens hjælp.

Skovgård havde i 1690 en besætning på 16 heste, 12 køer og 10 stude samt ung-væg, får, svin og gæs. Men boet skyldte penge til Anders Pedersen, og den lille drengs arv blev kun 164 sldr. foruden faderens klæder og våben; selv med renter kunne summen ikke forslå til indløsning af to gårde, og familien har antagelig ment, at den handlede lovligt og til drengens bedste.

Anne Andersdatter havde ubestridt livsvarig beboelsesret på Skovgård. Men da hun efter ca. 26 års ægteskab ned Peder Bendtsen døde i 1716 (sk. 29/10 s.å.) for-drede Hans Jensen "sæde og adgang" på gården.

Den unge mand, som ifølge vidnesbyrd i tingbogen var "af svag fornuft" og dårligt helbred, var ca. år 1713 blevet gift med Peder Bendtsens søsterdatter Karen fra Tornegård i Knudsker og havde overtaget Risegård, men han havde svært ved at klare sig der og følte sig forurettet af stiftfaderen - om med eller uden grund er det umuligt at sige.

Peder Bendtsen var villig til at betale for at sikre sine egne børn sæderet på Skovgård, og i 1723 gav Hans Jensen ham et skriftligt afkald mod 190 sldr. kon-tant, et beløb, man var nået frem til efter en 8-mænds syns- og skønsforretning. Men da samme Hans Jensen i 1719 var erklæret umyndig på grund af "urolighed i ho-vedet", gjorde hans efterkommere senere indsigelse mod handelen og hævdede, at den ikke var retsgyldig uden værgens underskrift. Sagen endte i Højesteret, der gav Peder Bendtsens arvinger medhold, fordi modparten havde "ladet så lang tid hengå", hden den nåede så vidt.

Anne Andersdatter efterlod sig 7 børn: Hans Jensen samt 6 børn af sidste æg-teskab: 1) Jens, født 1692, 2) Anders, født 1696, 3) Margrethe, født 1701, 4) Bendt, født 1704, 5) Christoffer, født 1706, og 6) Kirstine, født 1708.

Året efter hendes død giftede Peder Bendtsen sig (13/6 - 1717) med Signe Niels-datter, datter af Niels Olsen i Hasle (side 1). Denne hustru omtales ikke andre steder end i Hasle kirkebog; hun har ikke efterladt sig børn.

Peder Bendtsen døde i 1733. Arvingerne var myndige, så der holdtes samfræn-deskifte. Jens Pedersen boede da på Christiansø, Anders Pedersen var opsidder på Store Hallegård i Olsker, gift med Niels Nielsens enke, Agnete Sode, Margrethe var gift med Lars Andersen på Risbygård (side 30 og anetavle III), Kirstine med Hans Kjøller på 2. slg. Kjøllergård i Rø. Christoffer var død, og Bendt, der nu var jorddrot, havde den 4. april 1732 fået skøde på Skovgård.

IV. BENDT PEDERSEN PÅ SKOVGÅRD I KLEMENSKER (1704 - 1790).

Peder Bendtsens søn Bendt, der 28 år gammel havde overtaget sin fødegård, ægtede året efter (10. august 1733) sin stiftmoders niece, den 20-årige Annike Andersdatter fra Tornegård i Nyker (side 1).

I løbet af 5 år fik de 3 børn: Peder, født 1735, Anne, født 1736, og Anders, født 1738. Så kom der ikke flere, i hvert fald ikke levedygtige, og da den yngste var 12 år, døde Annike, endnu i sin bedste alder, 37½ år gammel. Måske har hun været svagelig i længere tid; man mærker sig, at hun ikke efterlod sig mange eller kostbare ifareklæder, skønt familien var velstillet.

Datteren arvede klæderne: 1 sort flonels trøje (kjoleliv) med lærreds underfor, 1 sort ulden dragt, 5 vadmælsskørter og en ranuet (stribet) kåbe. Hun fik tillige moderens fyrrekiste, 1 linvæv og 1 par syede (broderede) bænkedyner, 6 og 3 alen lange, med rødt underfor, måske moderens eget arbejde.

Ved skiftet på Skovgård 7. juli 1750 blev listen over boets ejendele ikke indført i protokollen; der henvises kun til den. Formuen (løsøregods og udestående fordringer) var 1583 sldr. Boets gæld var 273 sldr., hovedsagelig hidrørende fra enkemandens værgemål for hans svigerinde Karen Andersdatter på Tornegård i Nyker og hans søstersøn Peder Hansen Kjøller på 2. slg. i Rø. - Tilovers var 1310 sldr., hvoraf Bendt Pedersen fik halvdelen = 655 sldr., hver søn 262 sldr. og datteren 31 sldr.

Den afdødes udfart var vurderet til 50 sldr. Herfor blev udlagt en brun hingst til 12 sldr., 2 brune heste, 2 hvide køer, 8 får og 10 lam samt en hjemmekværn og nogle dyner.

"Enkemanden fremstod og tilkendegav, at han af christen kiærlighed til daatteren Anne Bendtsdatter vilde skiænke og forære hende den af ham forhen prætenderede udfarts jvned, som efter vedkommendes tilstaaelse var 50 sldr., som hos hannem rentefri bliver bestaaende, indtil hun selv samme efter loven kan imodtage." - "Ligeledes deklarerede enkemanden, at han af faderlig kiærlighed til sine to sønner til jvned imod den kiste, som daatteren efter hendes moder havde bekommet, vil give hver af sonnerne en kiste så god som 3 sldr., hvilken de selv haver at imodtage." - Bendt Pedersen har sandsynligvis fundet det retfærdigt, at de to køn arveretligt blev ligestillede. Det ses ved skifterne, at mange i befolkningen har ønsket en lovændring på det punkt, men den kom først et århundrede senere. (1857).

Noget af arvesølvet blev fordelt mellem børnene. Sønerne fik hver en solvstob på en halv pot "med adskillige blomster og løvværk", mrk. B.P.S.1719, samt hver en sølvske mrk. P.B.S. - A.A.D. 1702. Anne fik en solvskål med to øren, mrk. 1667, samt to sølvskeer.

Skiftet forløb uden mislyd bortset fra, at spørgsmålet om sæderetten dukkede op igen, denne gang fremført af den afdøde Hans Jensens svigersøn Rasmus Pedersen på 15. slg. i Rutsker. Men da Bendt Pedersens adkomstdokumenter var tinglyste, og skifteforvalteren "ej var autoriseret på slige sager at dømme", henvises R.P. med sit krav til "lands lov og ret", hvis han "sig dertil synes at turde fordriste". (Man risikerede en klækkelig bøde for unødigt trætte, hvis man uden grund besvarede retten.)

Bendt Pedersen giftede sig ikke igen; han var ved folketællingen 1787 "enkemand efter 1ste ægteskab". - Amtmand Urne noterer, at B.P. på Skovgård i Klemensker er "en flittig, forstandig og velhavende bonde." Det samme siges om Bendts fætter, Peder Hansen på Siegård.

Da denne Peder Hansens svigerdatter Margrethe i 1780 blev enke på Siegård, giftede hun sig med Bendt Pedersens ældste søn Peder Bendtsen, der havde været hjemme som ungarl, til han blev 45 år. Den yngste søn Anders Bendtsen overtog Skovgård.

Bendt Pedersen døde som undentagsmand, 86 år gammel, begravet mandag den 7. juni 1790. "Text i Psalmen 68, det 21. vers." (M. Kjøller, se side 30.)

V. ANNE BENDTSDATTER (1736 - 1801).

gift med 1) Jens Hansen på Brogård i Klemensker, død 1765.

" " 2) Hans Larsen, smst. (1729 - 1792).

På 66. slg. "Ved Broen" i Klemensker boede Hans Mogensen og hustru Annike Piil. (St. Koefoed A. 69). I 1753 overdrog de ejendommen til deres yngste søn Jens Hansen, der giftede sig med naboen Bendt Pedersens datter Anne. Vielsesdatoen kendes ikke; den ligger mellem 27/5-1754 og 29/3-1756, da Anne ved skiftet omtales som henholdsvis ugift og gift.

Jens Hansen var "en af de højeste mænd på landet" (Urne) og siges at have været en dygtig landmand, der prøvede nye dyrkningsmetoder. Men han døde ung i sommeren 1765 og efterlod Anne som "en sørgende enke" (skpr.) med 3 små børn: Annike, 7 år, Maren, 4 år, og sønnen Jens Hansen, der ved skiftet 11. september s.å. var 6 uger gammel. Jens var født efter faderens død og fik derfor dennes fulde navn; normalt skulle han have heddet Jensen.

Anne tog til lavværge sognedegnen i Hasle-Rutsker, hæderlige og vellærde hr. Philip Rasch, der nylig var blevet hendes svoger, idet han 24. juli s.å. havde ægtet Jens Hansens søster Anna, enke efter kaptajn Ole Jørgensen Sonne i Hasle.

"Da skifteretten var udi anfang med at ville lade dette stervbo ordentlig registrere og vurdere, fremstod enken med lavværge og tilstedeværende værger (børnernes farbrødre) og deklarerede, at de således var forenede, nemlig at denne enke tilstod enhver af sine børn udi arv efter deres fader 250 slettedaler, ialt 750 sldr., da enken af kiærlighed til sine døtre tillagde dem så meget af sin lod, at døtrene kunne komme i lige lod med sønnen."

"Endnu forærede enken enhver af sine børn, når de bliver gifte, en opredt seng af værdi 40 sldr., så heste og vogn til enhver af værdi 50 sldr., ligeledes når de bliver gifte til hver tvende køer af værdi 8 sldr. stykket."

Børnene fik noget sølvtøj, "hvilken foræring bliver hos enken rentefri bestående, til de selv kan imodtage den". - "Så og tilstod enken sine døtre at nyde fri bryllupskost, så og til hver datter en egeæv med tilbehør af værdi 8 sldr., samt til sønnen en ridehest med sadel og bidsel af værdi 40 sldr., som han imodtager, når han bliver seksten år."

"Herni alt var de skifterettens samtykke begjærende. - Skifteretten tillige med vurderingsmændene overvejede dette stervbos formue og gæld og befandt samme af sådanne omstændigheder, at ifald dette stervbo ved ordentlig registrering og vurdering var blevet igennemgået, havde børnene ikke nær bekommet så meget, som moderen dennem af kiærlighed tilstået haver, altså siden denne forening var til de umyndiges bedste, consenterede skifteretten samme med tilhold til enken, at hun lader sine børn i deres Christendom og sønnen i regning og skrivning og påklædning således oplære og opdrage, som hun for Gud og øvrigheden i sin tid agter at ansvare og bekiendt vil være."

"Angående den sal. mands ifareklæder, da siden sønnen ikkun er så liden, at de måtte fordærves, inden han kan blive så gammel, at han dennem kunde bruge, så blev de af vurderingsmændene igennemsete og vurderede for den summa 15 sldr., som moderen svarer til sønnens værg med rede penge, undtagen en felbered skindvest med 3 dusin runde, glatte sølvknapper, som forvares, til sønnen bliver så stor, at han selv samme kan imodtage."

"Siden moderen haver tilstået sine børn så anseligt, som de ellers ved ordentligt skifte ej havde kunnet bekomme, så og i betragtning af, at hun ingen fosterløn eller skolegangsbetaling for dennem forlanger, blev hende efter begæring bevilliget at beholde hendes børns arv rentefri, indtil enhver af dennem opnår deres 14. år, og imidlertid bliver samme her udi denne 66. slg. .. fastsat og prioriteret, indtil det til værgerne vorder udbetalt, og om enken skulle ved døden afgå, førend børnene opnår deres 14. år, så betales børnenes arv ud til værgerne, og de deraf at svare rente." (Bh. Nr. Herr. skpr. 1761/73 fol. 189 ff.)

2det ægteskab med Hans Larsen (1729 - 1792).

Anne Bendtsdatter, der nu var 29 år, giftede sig med sit næstsøskendebarn Hans Larsen, en 36-årig ungkarl fra Tornegård i Klemensker, ældste søn af Lars Hansen (1694-1763) og hustru Karen Hansdatter (anetavle II). Heller ikke denne vielsesdato kendes; men den 6. juli 1766 var "Hans Larsens hustru" fadder hos pastor Jørgen Koefoed. (Bh. saml. 37/74).

Da også Hans Larsen og datteren Maren ved senere lejligheder optrådte som faddere hos præstens, kan man skønne, at Brogårdsfamilien har sluttet sig til den pietistiske bevægelse, som på denne tid delte sognet i to lejre. Jørgen Koefoed, der er kendt som "Herrnhutternes trofaste ven", har selvfølgelig ikke valgt faddere mellem sine modstandere.

Af skifteprotokollen frengår, at familiens formue steg i årene 1765-92, men om det skyldtes Hans Larsens og hans kones dygtighed, eventuelt sparsommelighed, arv eller den begyndende inflation, kan ikke siges. Måske lidt af hvert.

I dette ægteskab kom der 4 børn: Karen, født 1768, Lars, født 1770, Torkild, født 1773, og Bendt, født 1776. - Annes tre ældste blev gift og var flyttet hjemmefra før folketællingen 1787. Jorddrotten Jens Hansen boede på 56. slg. i Risby (side 25).

Hans Larsen døde i 1792, 63 år gammel, begravet 15. oktober. Ved skiftet 24. oktober s.å. var prokurator Michel Hansen Müller af Rønne lavværge for enken. Da der var to kuld børn og nogle svigerbørn, hvem vurderingen vedkom, blev det nødvendigt at registrere boet. (Nr. herred skpr. 1773/93 fol. 539 ff.)

Enken fik forlods, hvad der tilkom hende efter landets vedtægt: sengen i stuen med indhold uvurderet, en stor brunmalet kiste med hendes ifareklæder (antagelig den, hun havde arvet efter sin moder), hendes fæstensgave: en sølvkande med 3 løvefødder, mrk. ovenpå H.E.S. - S.P.D. 1704 og med 2de medaljer, en oveni og en underneden, samt til vederlag for begravelsen 70 sldr.

Også de hjemmeværende børn fik forlods, hvad forældrene havde foræret dem. Karen, der nu var 24 år, havde "for sin troe Bistand i Husholdningsvæsenet" fået en grønmalet seng med 3 underdyner, 1 overdyne, 2 hoveddyner og 3 hovedpuder. Hun ejede tillige en blåmalet dragkiste og en egefarvet fyrrekiste med indhold samt et strygejern.

Lars, Torkild og Bendt havde fået hver en sort ridehest af faderen. - Militærvæsenet spillede en stor rolle for datidens mandlige ungdom, forøvrigt også for de ældre. De tre brødre var dragoner ligesom faderen, der endnu som 58-årig får denne benævnelse. (Folketællingen 1787).

Sønnerne havde også hver en kiste. Bendts brunmalede stod på salen sammen med mange andre møbler, mens de to ældste havde deres egefarvede kister i drengehuset. - De tre fik ved skiftet faderens "meget ubetydelige" ifareklæder uvurderede til deling.

At Hans Larsen dog ikke har været helt uden interesse for sit ydre, ses af, at der ved skiftet indkom en regning fra parykmager Peder Hansen i Rønne: "For en paruvqe = 1 rdlr. 4 mk.", for hvilken P.H. påstod, at afdøde skulle have lovet at give ham in natura 2 læs ask-knubbe-brænde. - Enken tilstod fordringen, men var uvidende om, at den skulle betales med brænde, hvad hun "i denne tilstand" var uberettiget til. Hun tilbød i rede penge 2 rdlr. = 3 sldr.

Boets samlede værdi efter fradrag af gæld og skifteomkostninger var 4516 sldr. Heraf var ca. 3000 sldr. i obligationer. Brogård udgjorde kun de 700 sldr., en pris, der var fastsat ved skiftet efter Jens Hansen i 1765, og som næppe svarede til dens reelle værdi, men Anne havde stadig beboelsesretten.

"Enken meldte, at hendes 3 børn af 1ste ægteskab var her fra gården på dette boes fælles bekostning udstyrede ved deres giftermål med en bekostning af fuldkommen 900 sldr., dels i penge, dels i varer. Til vederlag for dette tilstod enken, at hendes 4 med den afdøde avlede børn må af stervboets masse tillægges en lige summa til lige deling mellem dem, førend hun vil skride til skifte og deling af dette boes masse." Ingen havde noget herimod at indvende.

"Når sidstbemeldte 900 sldr. fradrages boets beholdning på 4516 sldr., bliver til rest = 3616 sldr." Heraf bliver enkens andel 1808 sldr. Arvingernes bliver

1808 + 900 = 2708 sldr. - Da brødrene med værger og curator tillod søsteren lige arv med dem, får hver = 677 sldr." - "Enken tillægger af sin lod så meget, at hver kan få 700 sldr." - "Enken begjærede disse penge udlagt i obligationer, så hun beholder boet." Alle samtykkede heri.

Anne Bendtsdatter underskrev selv i skifteprotokollen med sine tre forbogstaver: - Hun har formodentlig aldrig lært at skrive. Det ansås i hendes barndom for overflødigt at lade pigebørn på landet bruge tiden til det. Regning til husbehov kunne de fleste lære i hjemmet, læsning lige så, hvis de havde evner og lyst, og hvis præsten, der skulle konfirmere dem, var streng i sine krav. Anne blev konfirmeret af den bekendte pastor Anders Agerbech i Klemensker, så hun har sikkert kunnet læse. Mange bøger var der dog ikke på Brogård; ved skiftet efter Hans Larsen vurderedes kun to: Bibelen og Danske Lov.

A B D

Sidste enkestand (1792 - 1801).

Seks år efter Hans Larsens død skiftede Anne Bendtsdatter "i levende live" med sine børn og gik på aftægt, ikke på Brogård, men i sit barndomshjem, som hun havde forladt for over 40 år siden. Dels følte hun sig svag, dels komder en ydre anledning til at flytte.

Sædet i Skovgård blev nemlig ledigt i 1798, da ejeren Anders Bendtsen døde uden livsarvinger, og Annes ældste søn i sidste ægteskab, Lars Hansen, ønskede at købe gården. For at kunne gøre det måtte han skille sig af med sin kones ejendom, 56. slg. i Risby, som hans halvbroder Jens Hansen havde i forpagtning (s. 25-28). Da det kunne forudses, at Jens Hansen alligevel snart skulle overtage Brogård, har man ordnet det hele på een gang. At moderen flyttede til Skovgård, skyldes nok især pladshensyn. Jens Hansens havde 5 børn, Lars Hansens endnu ingen.

Efter at alle aftaler var truffet, blev overenskomsten indført i Nr. Herr. skpr. 1793/1814 fol. 150-51 og refereres her uforkortet:

1799 - 19/2.

Efterdi jeg underskrevne Anna Hans Larsens Enke formedelst Alderdoms trykkelige Besværlighed har afstaaet og overdraget den mig i Livstid tilkommende Brugs- og Beboelsesret af den 66. slg. i Klemensker Sogn til min ældste Søn, Jorddrotten Jens Hansen, til hvilken Gaarden ved Skiftet efter hans Fader er udkiendt, saa haver jeg besluttet at lade mig fledføre hos min Søn Lars Hansen på 65. Slg. i samme Sogn efter en imellem os oprettet Contrakt af 4. April dette Aar, og ved offentlig Auction at gjøre mit rørende Gods i Penge, undtagen følgende Creaturer, varesorter og Meubler, nemlig:

1 sortbeltet Ko, 1 ditto yngre,
 1 Jern Kakkellovn, 2de Senge med behørig Klæder og Lagener,
 1 Fierdings Kobberkedel, 1 Messing do., 1 Rostekar, 1 Ølanker,
 1 Froningstønde, 1 Sold, 1 Drittentrug, 2 Sække,
 4 Malkebøtter, 1 Malkesi,
 1 lidet rundt Bord, 1 Stol med Hynde, 1 Spinderok, 2 Bagstole,
 1 Brændevinsotting, 1 Bordkrus,
 2 Faar, 4 Høns,
 1 ordentligt Læs Tørv og nogen Halm, 1 Tønde Rugmel, 1 Tønde Bygmalt, begge med gammelt Maal, 2 Skiæpper rengjorte Byggryn og nogen Sulevare, hvilket alt jeg udtager af Boet og indflytter til den 65. Slg., forbeholdende mig at medtage samme uhindret, hvis jeg skulle blive til Sinds igien andetsteds at henflytte.

Med mine 7 myndige Børn, nemlig:

- 1) ældste Søn Jens Hansen,
- 2) 2den Søn Lars Hansen,
- 3) 3die Søn Torkild Hansen,
- 4) 4de Søn Bendt Hansen,

- 5) ældste Datter Annike Jensdatter i Ægteskab med Svend Andersen i Nyker,
(9. slg. Blæsbjerggård),
- 6) 2den Datter Maren Jensdatter i Ægteskab med Rasmus Kofoed i Klemensker,
(11. slg. St. Knudegård),
- 7) 3die Datter Karen Hansdatter i Ægteskab med Christen Mortensen i Nyker,
(12. slg. Søndregård),

som alle var tilstede, er jeg saaledes kommet til Forening, at alt mit øvrige ejende Løsøre Gods stilles til offentlig Auction, og det deraf udkomne - Omkostningerne fradragne - tillige med de udestaaende Penge, efter fælles Forening skulde i lige Lodder uden Hensigt til Kiøn, imellem forbemeldte mine Arvinger, imod at Brødrene, fordi de har ladet Søstrene gaa i lige Lod med dem, faarderfor til Vederlag, nemlig Jens Hansen alt her paa Gaarden liggende Vaarfoder, bestaaende af 5½ Rum Hø paa Stænge og 2de Rum Skaftehavre ... uden Betaling, hvorimod han eftergav den Prætention han ytrede om 60 Sldr., som skulde feile i de 300 Sldr., ham ved Skiftet efter Hans Larsen var tillagt, hvorfor altsaa al videre Anfordring herom bortfalder.

Lars Hansen nyder til Vederlag alle hans Moders Efterladenskaber, naar og hvorsomhelst hun ved Døden afgaar, undtagen Kiste-, Gang- og Ifareklæder, som deles imellem Døtrene, og herforuden Penge, 70 Sldr., som til hendes Begravelse er henlagt, og som udbetales af Auctionskassen ved Terminens Udløb, hvorimod han, eller hvem den 65. Slg. skulle komme til at bebo, skal være pligtig at lade hende anstændig begrave.

Sønnen Torkild Hansen faar en sort Hoppe, som han af Boet udtager, samt en Seng, Klæder og Lagener, som Moderen udviiser, og skal ligeledes den yngste Søn Bendt Hansen have en Hest eller Hoppe af Gaardens Bæster, hvilken han vil vælge, og en Seng med behørig Klæder og Lagener efter Moderens Udviis.

Saaledes erklærer jeg paa den ene og mine myndige Børn paa den anden Side med hinanden at være forenede, at naar ovenanførte Conditioner bliver overholdte, skulde det øvrige, hvad jeg ejer, og mit Gods ved den agtende Auction maatte udbringes til lige Lodder imellem alle mine Børn, som før er meldt. Men da for nærværende Tid ingen nøjagtig Summa kan opgiøres, kan ej heller nogen fuldstændig Deling foretages, eller det vedbørlige stemplede Papir til denne Forretning bestemmes, blev med fælles Samtykke denne Samfrænde-Forening udsat til nærmere Afgiørelse ved en Samling, hvorom Arvingerne skal være notificerede.

Clemensker Sogn, den 19. Februar 1799.

Anna Hans Larsens Enke
med Lavværgen Henrik Randers.

(*) alle arvingers navne.)

.....

1799 - 10. april blev det oplyst, at arven pro persona blev 281 sldr. 13 sk.

Af Klemensker kirkebog 1800/1814:

1801 - 24/7 begr. Hans Larsens Enke, Anne Bendtsdatter, hvis Mand boede tillige med hende paa 66. slg. her i Sognet, men hun var nu til Undentag hos sin Søn paa den 65. slg. i Sognet, hvor hun døde den 18. Juli, 65 Aar gl.

JOEN BENDTSEN OG EN AF HANS SØNNER.

I "Borringholms Krønike" skriver Rasmus Ravn side 189: "Anno 1655, d. 2. Marts døde Joen Bendtsen, Raadmand udi Rønne, en god, oprigtig Dannemand."

Den mand, som Aakerdeggen giver dette smukke eftermæle, har kan kendt personligt i over 20 år. Rasmus Ravn var nemlig rektor i Rønne i årene 1632-54, og selv om han gerne anvendte rosende ord, synes også han at have været en oprigtig mand, der ikke brugte dem i flæng. Joen Bendtsen har været en af dem, som Ravn kunne støtte sig til under sin "besværlige tjeneste" ved den "ringe skole", som på hans tid hovedsagelig var "dansk skole" for 30-40 elever fra byen (Bh. Krønike side 5).

Når Joen Bendtsens minde skal fremdrages her, er det, fordi han er oldefader til Jørgen Olsen Kloe (side 14 - anetavler I og V).

Navnet Klo, tidligere stavet Klow, Klou eller Kloe, brugtes af alle Joen Bendtsens sønner, men om han selv kaldte sig Klo, vides ikke. De få skriftlige kilder, der haves fra den tid, nævner det ikke. Man har heller ikke noget bevis for, at Joen B. er søn af den nedenfor omtalte Bendt Joensen, men må nøjes med at sige, at alt taler for slægtskabet.

J. Th. Sassersen, der var særdeles vel bevandret i bornholmsk personalhistorie, meddeler om disse to:

"I Bornholms lensregnskab for 1598 nævnes Bendt Joensen som handelsmand i Rønne. I 1602 er han byfoged samme sted. Senere nævnes han ofte i lensregnskaberne. Han opkøbte bøndernes korn, smør og kvæg og udførte det meste til Tyskland. Han forsynede også flådens skibe med proviant, når de anløb Bornholm, leverede varer til Hammershus og førte fragt med sine skibe for kongens regning.

Han nævnes sidste gang som byfoged i Rønne 1626 og døde formodentlig dette år eller det næste. I 1628 har Rønne fået en ny byfoged, nemlig Morten Henningsen Bohn."

"Joen Bendtsen nævnes første gang som byfoged i Rønne 1642 og må antages at være en søn af den tidligere byfoged Bendt Joensen. Han drev ligesom faderen en betydelig handelsvirksomhed og var senere rådmand.

Hans hustru hed Karen. Hendes herkomst kendes ikke med sikkerhed, men det er sandsynligt, at hun var datter af byfogeden Morten Henningsen Bohn. Ægteparret havde nemlig en søn, der hed Morten, og man kan se, at der er nært slægtskab mellem efterkommerne af Morten Bohns og Joen Bendtsens børn."

Joen Bendtsens enke Karen giftede sig med en Clemen Rasmussen, der førte forretningen videre. Hun blev enke for anden gang og nævnes nu ofte som kreditor ved bøndernes skifter under navnet "Karen sal. Clemen Rasmussens", men bedriften lededes formodentlig af sønnen Lars.

Ifølge Sassersen døde hun 1696, skifte 26/2 i Rønne. Af 1ste ægteskab efterlod hun sig 6 sønner, af 2det ægteskab en søn og en datter:

- 1) Bendt Joensen Klow (1641-1679), sognepræst i Svaneke-Ibsker.
- 2) Jørgen Joensen Klow, død 1702, løjtnant, Tornbygård i Klemensker.
- 3) Morten Joensen Klow (1649-1701), landstingsskriver i Aakirkeby.
- 4) Mads Joensen Klow, kaptajn, Nekse.
- 5) Oluf Joensen Klow, død ca. 1700, købmand på Christianshavn.
- 6) Lars Joensen Klow, købmand i Rønne, senere København.
- 7) Rasmus Clemensen, løjtnant, borger i Rønne.
- 8) Nille Clemensdatter (1661-1740), præstekone i Aakirkeby, gift med
 - a) Didrik Svendsen Funch (1654-1687). Bh. saml. 38/122.
 - b) Thue Lauritsen Lyster, død 1705. - do. -

Jørgen Joensen Klou på Tornbygård i Klemensker, død 1702.

Joen Bendtsens søn Jørgen ægtede før 1670 en ung pige, Valborg Mogensdatter, der var eneste barn af Mogens Ibsen på Tornbygård, 62¹ slg. i Klemensker, og desuden arving til to andre gårde: 54. og 55. slg. i Risby.

Tornbygård bestod dengang af 4 lave, men temmelig lange bindingsværkslænger med strå- og lynntag. Den nordre var stuelænge med ialt 16 stolperum (fag), inddelt således: I vestre ende 2 fag ladehus, derefter 3 fag herberghus med faste sengesteder, 2 fag lillestue med panelklædte vægge og teglkakkelovn, 2 fag forstue og 3 fag "stue" med panel, faste bænke og bord med stenplade samt en kakkelovn af pottetegl, 2 fag "krubhus" og endelig 2 fag "meelhus" i østre ende. - "Stiehuset" (stegerset) med bagerovn, kjølne, fyrsted og braadspid (stegespid) var 3 fag "norden op til stuelængen", altså i den tilstødende østre længe.

Her på gården levede Jørgen Klou og hans kone sammen i ca. 25 år og synes at have klaret sig godt. De nævnes mellem dem, der "kan betale" deres skatter, hvad langt fra alle landmænd kunne i dårlige år. Måske var det mest Valborg (volborrig), der styrede bedriften hjemme, for Jørgen Klou var fænrík, senere løjtnant ved 3. National Compagni og må have været meget optaget af sine militære pligter. Forholdet mellem Danmark og Sverrig var yderst spændt efter afståelsen af de skånske landsdele, og på grund af den usle postforbindelse var det ikke let for bornholmerne at holde sig á jour med, om der var krig eller fred. Der måtte iværksættes "idelig landvagt" langs kysterne, og løjtnantens flintebøsse og pistoler, som ved hans død var "mest forrustede", har næppe været det i hans velmagtsdage. Jørgen Klous officersgage var afgifterne af 47. slg. i Østermarie.

Ægteparrets børneflokk voksede støt, og da Valborg Jørgen Joensen^s døde i 1694, var der 6 sønner og 2 døtre i hjemmet:

- 1) Jørgen Jørgensen Klou, 22 år - (født 1672)
- 2) Valborg Jørgensdatter Klou, 20 år - (" 1674)
- 3) Mogens Jørgensen Klou, 17 år - (" 1677)
- 4) Bendt Jørgensen Klou, 15 år - (" 1679)
- 5) Karen Jørgensdatter Klou, 13 år - (" 1681)
- 6) Herman Jørgensen Klou, 9 år - (" 1685)
- 7) Hans Jørgensen Klou, 6 år - (" 1688)
- 8) Oluf (Ole) Jørgensen Klou, 4 år - (" 1690) (side 14).

Ved skiftet 28/11 s.å. (Bh. Landdistr. skpr. 1694/99 fol. 1) blev børnenes arv ialt 290 sldr. Tilsynsværge blev deres "nærmeste slægt" på mødrene side, holtsførster Hans Christensen Piil på V. Pilegård, 69. slg. i Klemensker.

I en artikel i Bh. saml. 18/104 nævnes en Jep Pedersen, der gør krav på sædet i Pilegård. Han er muligvis identisk med Valborg Jørgen Joensens farfader Jep Pedersen, som ejede Tornbygård før hendes fader Mogens Ibsen. Slægtskabet mellem holtsførsteren og Valborg har da været langt ude, men pesten 1654, hvorunder ca. 5000 bornholmere satte livet til, kan være skyld i, at der ingen nærmere familie fandtes.

På nabogården Baggegård i Klemensker døde ejeren Claus Hartvig og hans hustru begge i 1691. De efterlod sig 4 døtre, hvoraf den ældste, Ida, var gårdarving og ægtede Jørgen Hermansen Bohn fra Rønne. (Stamt. Bohn side 22). Den næstældste, Else, var 20 år, da Jørgen Klou blev enkemand, og hun blev hans hustru året efter. I 1697 fik hun en datter, Martha Klou.

I de få år, ægteskabet varede, gik det stærkt tilbage med mandens velstand, uvist af hvilken grund. Han gjorde, hvad han kunne, for at skaffe penge, pantsatte 54. og 55. slg. i Risby, solgte sin kones andel i Baggegård til hendes svinger og lånte nogle daler hist og her mod håndpant. Men det forslog ikke. Da "ærlig og vel-agte Mand Jørgen Joensen, fordum Hans Kgl. Maj. bestalter Lieutenant ved det 3. National Compagni" døde i begyndelsen af året 1702, og skifterettens betjente den 16. januar og følgende dage havde registreret boets "indtægter" og "udgifter", viste det sig, at de sidste oversteg de første.

Det synes at have været en overraskelse for alle, især for den "højt bedrøvede" unge enke, der lige havde bekostet en prægtig udfart. (Der var bl.a. købt en mindefane til ophængning i Sct. Klemens kirke).

Elses lavværge, Albert Hartvig på Vellensgård i Nyker, anlagde på hendes vegne sag mod boet for at redde hendes "jordepenge". Han hævdede bl.a., at 1) Jørgen Joensen ikke havde haft ret til at sælge sin kones arvepart i Baggegården, og 2) at de tre gårde, der udgjorde boets væsentligste aktiver, var vurderet for lavt og burde bortauktioneres til den højstbydende, hvorved der ikke alene kunne skaffes dækning for gælden, men også for begravelsesomkostningerne og enkens egne penge = 148 sldr.

Stifbørnenes og deres værgers svar herpå var et skriftligt indlæg, fremlagt i landstinget (Aakirkeby) den 22. februar 1702 og senere refereret i skifteprotokollen (Bh. Landdistr. skpr. 1701/02 fol. 63-67). Heri siges 1) at det er Albert Hartvig selv, der har skrevet skødet for Jørgen Joensen og Jørgen Hermansen på Baggegård. "Er der noget derved forsét, da mener vi, at forseelsen er hos Albert Hartvig, som haver skrevet svogrene imellem." - "Og dette uagtet, saa haver dog denne nu sal. Jørgen Joensens efterleverske været med at bortpante tvende gaarde, som Jørgen Joensen var tilfalden med sin første quinde, nu sal. Walborig Jørgen Joensens, for 170 sldr., saa det opgaar til 22 sldr. mere, at hun har været med at komme stervboet i højere gjæld, end hendes jordepenge kan tilsige." Både Elses arv, de 148 sldr., og de 170 sldr. for Risbygårdene er "fortæret i fællig". -

Til spørgsmålet om salg af gårdene siges: 2) "Vores mening (er) derimod, at saadant ikke kan have nogen giænge; thi det kan ikke være lovmæssigt, at bemeldte 3 gaarde skulle opbydes til nogen fremmed." - "Rygtet gaar i landet, at nogle er flittigt spørgende efter gaarde, om nogen kunde giøres fal (= blive falbudt), men at de skulle saaledes komme til gaarde, kunne vi ikke tilstede." - Thi (Walborg Jørgen Joensens) "havde arvet alle tre gaarde efter sine forældre."

For at undgå offentlig auktion tilbød børnene og deres værger at forhøje vurderingssummen så meget, at gælden kunne blive betalt. - Endelig mener de, at Albert Hartvig bør betale processen, "thi ingen af os vilde, at Albert Hartvig skulde begynde denne unyttige proces, og vi ikke heller haver givet vort minde eller samtykke dertil."

Landsdommeren Ancher Müller udtalte i sin dom af 28. februar s.å., at al gjæld skulde være ude af verden, før der overhovedet kunne være tale om arv. Følgelig burde der holdes auktion. Men hvis arvingerne kunne blive enige om at forhøje gårdenes vurderingssum så meget, at alle udenforstående kreditorer fik deres tilgodehavende, kunne skiftet fortsættes på sædvanlig måde.

Dette skete. Fra nu af synes der at have været fuld enighed mellem parterne. - 62. slg., der var takseret til 308 sldr., forhøjedes til 422 sldr., 54. slg. fra 36 til 166 sldr. og 55. slg. fra 192 til 262 sldr. - Derved forringedes ganske vist børnenes muligheder for at indløse dem ved hjælp af deres mødrearv, men de slap for en auktion, hvor de ikke kunne have klaret sig i konkurrencen med de pengesterke købmænd i byerne og andre gårdsamlere.

Skiftet sluttedes 8. marts 1702. Boet betalte omkostningerne ved begravelsen og processen. Enken fik til vederlag for sine jordepenge ret til at bebo Tornbygård frit i 12 år, til midfaste 1714. (Livsvarig beboelse tilkom kun en enke, der var moder til jorddrotten, hvad Else jo ikke var). - Hun giftede sig snart efter med en Peder Hansen. Datteren Martha døde før 1708.

Tornbygård blev senere indløst af Bendt Jørgensen Kloe, der beboede den til sin død i 1760. Hans søn Bendt Bendtsen Kloe solgte den i 1789 til landsdommer Ditlev Rogert, efter hvem den fik navnet Landsdommergård.

FRA TORNEGÅRD I KLEMENSKER.

I året 1690 solgte borgmester Morten Bohn i Hasle den 48. selvejergård i Klemensker sogn til Hans Mortensen fra Rutsker for 250 sldr. og en slagtestud. Skødet er tinglyst den 7. februar s.å.

Gården, der ligger ved Årsballevejen ca. 2 km fra Sct. Klemens kirke, hed "i ældre tid" Egeskovsgård (Urne), men fik navneforandring til Tornegård (torn = krat). Det siger noget om, at skoven er blevet forhugget. Et andet vidnesbyrd herom haves i en beretning fra 1692, ifølge hvilken holtsførster Hans Piil krævede Hans Mortensen til regnskab for nogle træstubbe på gårdens grund. (Bh. saml. 18/127). - At hugge "dygtige" træer i egen skov uden "udvisning" var en alvorlig forseelse, men Hans Mortensen synes at have klaret frisag ved at henvise til sin forgænger Morten Bohn.

Hans Mortensen ejede Tornegård i 25 år og efterfulgtes af sin søn Lars Hansen (1694-1763), dennes søn Morten Larsen (1743-1798) og sønnesøn Jens Mortensen, f. 1790. Efter skifteprotokollerne at dømme gik det stadig fremad med bedriften i det 18. århundrede. Det er imidlertid ikke hensigten her at fortælle gårdens historie, men at give et indtryk af det hjem, som Hans Larsen "Ved Broen", Hans Larsen Skovgaard's farfader, udgik fra (side 35).

Som indledning medtages de oplysninger, der er fremskaffet om Hans Mortensens forfædre.

I. Arrist Andersen "Ved Kirken" i Pedersker, død før 1610.

Nær ved Sct. Peders kirke ligger en landejendom, der i gamle dage hed "Ved Kirken", nu Dammegård, 20. slg. - Her boede i 1590-erne Arfuist Andersen. Hans fornavn, der nogle årtier senere skrives Arrist, udtales sandsynligvis *å r e d*.

Man ved intet om Arrist Andersen, udover at han havde mindst to sønner: Mogens og Arrist. Mogens Arristsen er skrevet for gårdens skatter 1610-17; man skønner derfor, at faderen er død, og at den ældre broder har bestyret ejendommen for den mindreårige jorddrot. (J. Th. Sassersen).

II. Arrist Arristsen "Ved Kirken" i Pedersker, død før 1662.

Gården blev før 1622 overtaget af Arrist Andersens yngste søn Arrist. Han nævnes endnu 1651 som skatteyder, men døde før 1662, da der i hans sted er kommet en Anders Olsen, muligvis en "opsidder", gift med enken.

Arrist Arristsen havde mindst een søn, Morten. - Hans Arristsen, der fra 1644 boede på nabogården Balkegård, 21. slg., er antagelig også hans søn.

III. Morten Arristsen "Ved Kirken" i Pedersker, død 1678.

Arrist Arristsens søn Morten var gift med en datter af Hans Andersen Fyen på Store Munkegård i Aaker. Hendes navn nævnes ikke, men takket være tidens skik at opkalde forfædrene i en bestemt rækkefølge, kan man se, at hun har heddet Maren.

Hans Andersen Fyens fader, Anders Fyenbo, hvis navn senere forkortedes til Fyen, boede i Rø, hvor han 1598-1621 havde et kirkebo i fæste. Han var nok indvandret fra Fyn. (Sass.)

Denne familie har givet navn til de to Fynergårde på Bornholm: 27. slg. i Nylars, som Hans A. Fyen en tid beboede, og 13. slg. i Knudsker, der ejedes af hans søn Anders Hansen Fyen, død 1690. I skiftet efter sidstnævnte findes oplysning om slægtskabet med Morten Arristsens hustru.

Morten Arristsen var jorddrot til 20. slg. i Pedersker, men boede i mange år på Kirkebogård, 5. vdg. i Rutsker. Hans to sønner Hans og Anders giftede sig med Jens Ibsens døtre Anne og Karen på Smedegård i samme sogn. Da Morten Arristsen omsider overtog sin fødegård, flyttede Anders med ham til Pedersker.

Som selvejer i Søndre Herred blev Morten Arristsen i 1677 formand for et samfrændehold, der afsagde en kendelse i en arvesag vedrørende 51. slg. i Aaker. Kendelsen indankedes for landstinget, der omstødte den og idømte M.A. og hans fæller en bod til sagsøgeren. Men inden dommen faldt (31/3-1680), var Morten Arristsen død og skiftet efter ham afholdt 11/3-1678. Arvingerne vægrede sig længe ved at betale, og kravet figurerer derfor ved skifter på 20. slg. både i 1697 og 1708.

IV. Hans Mortensen på Tornegård i Klemensker, død 1715.

Hvornår Hans Mortensen er født, vides ikke bestemt, men da han var ældre end broderen Anders (1647-1697), og hans fader Morten Arristsen må have været ganske ung i 1640-erne, kan man slutte sig til, at Hans er født ca. 1645. Hustruen Anne Jensdatter var nok lidt yngre; deres børn: 7 sønner og 3 døtre er født i årene 1672-1694. - Det var altså et midaldrende ægtepar, der i 1690 gik i gang med at rette den forfaldne gård i Klemensker op, men de ældste af børnene var allerede voksne, og de øvrige har tidligt måttet tage fat, så der manglede ikke arbejdskraft.

De to besvoglede brødre Hans og Anders Mortensen kappedes vistnok om at forbedre deres ejendomme. Anders havde siden 1678 på fædrenes gård i Pedersker "byggt af Nye tvende store Længer", "opelsket Skoven" og "forbedret (20. slg.) i adskillige Maader", så at den ved skiftet efter ham i 1697 måtte omvurderes og blev sat til 400 daler. - Da Hans Mortensen døde i 1715, var Tornegård "en hel Del forbedret baade i Huse og Bygning saavel som i Sæds-jord", og efter afdødes ønske blev den ligeledes sat til 400 daler, "hvilket uroge-lige (uryggeligt) holdes og efterkommes."

Forbedringerne på Tornegård har nok især bestået i opførelse af stalde og lader. Besætningen var ved skiftet: 7 heste og 1 føl, 10 køer, 2 tyre, 4 stude og 8 stkr. ungvæg, 17 får og 1 vædder, 16 lam, 7 galte og 3 søer samt en flok gæs. - Stuelængen var næppe ny; den indeholdt kun få rum: krobhus, herberghus, drengehus og bryggerhus. Krobhuset var familiens opholdsstue.

Der nævnes hverken sølvtøj, kostbare klæder eller anden luksus i Hans Mortensens bo, men det skyldes antagelig enkle livsvaner, ikke fattigdom. Nyttegenstande har der været råd til, f. eks. en karmvogn og en jernkakkelovn til 14 daler, og børnene blev udstyret for ialt 700 daler. - De gik i forældrenes fodspor; om de fleste vides, at de bosatte sig på større eller mindre landejendomme og efter evne "forbedrede" disse.

Hans Mortensens og Anna Jensdatters børn var:

- 1) Jens Hansen, død 1706, Koføedgård i Klemensker.
- 2) Arrist Hansen (1674-1746), Hallegård i Nyker.
- 3) Maren Hansdatter, gift med Hans Thorsen, Tøndekullegård i Klemensker.
- 4) Morten Hansen (1682-1749), avlsbruger i Aakirkeby.
- 5) Peder Hansen (1685-1738), Vestergård i Rutsker.
- 6) Karen Hansdatter, død 1762, gift med Jacob Koefoed, Ladegård i Klemensker.
- 7) Anders Hansen, se nedenfor.
- 8) Niels Hansen, født 1692, Klemensker.
- 9) Martha Hansdatter (1693-1753), gift med Mogens Pedersen, Kongens Mark, Klemensker.
- 10) Lars Hansen (1694-1763), Tornegård i Klemensker. Klemensker.

Ved skiftet i 1715 "angav (enken), at hendes femte søn Anders Hansen intet haver nydt imod de andre hans gifte søskendes hjemgift, som efter akkordering beløb sig til 70 daler for hver." For denne sum fik Anders udlagt en arbejdsvogn, en harve, en ko, et horsføl, en linvæv, en hakkelsekiste, en økse, en lyngrive, en jertyv, et tørvejern, en seis, en sav, to gl. får, en galt, et askebord, en messinglysestage, en dyne, en stol, en balje samt noget byg og havre, ialt = 46 sldr. Resten, 24 sldr., fik han kontant af broderen Peder, der skyldte 160 sldr. til boet. Peder havde i 1713 købt 5. slg. i Rutsker af forældrene for 260 sldr., men overtog den først i 1719; formodentlig har den været bortpantet.

Anders Hansen var "hjemme" ved moderens død i 1719, men af ovenstående ser det ud til, at han har haft i sinde at blive udbygger ligesom broderen Niels og svogeren Mogens Pedersen, enten på gårdens grund eller på "Kongens Mark".

Karen og Jacob Koefoed på Ladegård var nygifte; de var fornøjede med hendes hjemgift og gav afkald på arv. - Fra dem nedstammer Laurits Kofoeds moder Karen Marie f. Lund (1826-1875) på Toft. (St. Koefoed A. 164 og B. 86). Se iøvrigt Bh. saml. 9/46 ff.

Mange bornholmere vil kunne finde en eller flere af deres forfædre mellem Hans Mortensens børn. Her skal blot nævnes, at Morten Hansen i Aakirkeby og hans første hustru Aaste Tuesdatter Lyster (1689-1727) havde en søn; Johan Didrik Mortensen (1725-1786) på Ellebygård i Østermarie, der er tipoldefader til Karl Sørensen, Gyldensgård, f. 1866, og Julie Jørgensen, f. Jensen, fra Hyldekulle, Østerlars.

Hans Mortensen blev ca. 70 år. Skifte på Tornegård den 18. juli 1715. (Bh. Landdistr. skpr. 1709/18 fol. 502). - Anne Jensdatter overlevede ham i 4 år, skifte 15. septbr. 1719. (Bh. Landdistr. skpr. 1718/24 fol. 99).

To år før sin død afstod hun gården til jordrotten, den da 23-årige Lars Hansen, og gik på aftægt. (26/11-1717). Hun forbeholdt sig kun et bord, en kiste, et dejgtrug, to køer og to gamle "graabuggede" får, og disse ejendele samt den sum, der endnu stod i gården, 42 sldr., fik Lars Hansen mod at betale udfarten, derunder 8 dalere i "klingende Mynt" til sognepræsten, velærværdige hr. Jørgen Sandbye.

V. Lars Hansen på Tornegård i Klemensker (1694-1763).

Lars Hansen blev gift med Hans Bendtsens yngste datter Karen (karna) fra Siegård i Klemensker (side 31), men forskelligt tyder på, at hun ikke har været hans første hustru. ...

I sommeren 1717 (23/7) viedes i Aakirkeby en af præsteenken Nille Clemensdatters mange døtre, Karen Tuesdatter Lyster, døbt 9/9-1692, til en Lars Hansen. Hendes ældre søster Aaste var gift med Tornegårdssønnen Morten Hansen (se ovenfor), og det er nærliggende at gætte på, at Karen Lysters brudgom var hans broder Lars, der samme år satte foden under eget bord. Lars Hansens ældste barn er en datter, født 1725 i ægteskabet med Karen Hansdatter; hun blev døbt Karen, hvad der stemmer med den antagelse, at hun kan være opkaldt efter sin moders forgænger. Men noget bevis haves ikke; Karen Lyster er forsvundet af historien, og hun har i hvert fald ikke efterladt sig nogen børn på Tornegård.

Med Karen Hansdatter havde Lars Hansen 8 børn: den førnævnte 1) Karen, f. 1725, 2) Anna, f. 1727, - 3) Hans, f. 1729, 4) Margrethe, f. 1732, 5) Torkild, f. ca. 1734, 6) Maren, f. 1736, 7) Kirstine, f. 1740, og 8) Morten, f. 1743.

Syv af dem var endnu hjemme, da faderen døde i 1763, og de har nok bidraget til den "kiendelige Forbedring med Hus, Bygning og al anden tilliggende Ejendom og Herlighed", der bevirkede, at Tornegård blev sat op fra 400 til 550 sldr. Men man får ikke at vide, hvori forbedringen bestod, da moderen tilbød børnene hver 100 sldr. kontant som fædrearv, og skifteretten "consenterede" dette tilbud. - Måske er der bygget en ny stuelænge.

"Angaaende Beboelsen her til Gaarden beholder Enken den sin Livstid, imod at hun holder Gaarden med Bygning og Dyrkning udi vedbørlig Stand, Magt og Hæd og intet af hvad Skov eller Skovbund her til Gaarden maatte være, til Upligt hugge eller hugge lader, men samme frede og opelske, hvorunder ikke er forstaaet det nødvendige Ild- og Bagerbrænde, samt hvis som til Gaardens Vedligeholdelse maatte behøves, hvilket hun alt ubehindret nyder."

Hvor meget man måtte hugge i sin skov, har åbenbart været et problem, for Lars Hansen havde som værge for sin kones brodersøn Hans Pedersen, jorddrot

til Siegård, set sig nødsaget til at gøre indsigelse mod dennes stiftfaders forvaltning af Siegårdsskoven. Sagen blev forligt, mod at stiftfaderen betalte 60 sldr. i erstatning, men den havde kostet Lars Hansen så meget i "Skov Skjøning, Ægter og Umage", at der blev tilstået hans bo 20 sldr. af myndlingens rentepenge.

Det bemærkes her, fordi det ofte overses, at den bornholmske arvevedtægt nok gav yngstesønnen et fortrin, men den pålagde ham også et stort ansvar. Af-tægten kunne være høj i forhold til gårdens ydeevne, og omsorgen for de gamle skulle kunne stå for kritik. Forsørgelsen af svagelige og "vanføre" søskende, herunder sindssyge eller åndssvage, påhvilede indehaveren af slægtsgården. Hertil kom så værgemålene. Man var ikke blot moralsk, men også juridisk forpligtet til at bestyre umyndige familiemedlemmers arv efter skifterettens anvisning, dersom man ikke kunne undskylde sig med sygdom, høj alder, insolvens, eller at man allerede var "betyngt" med 3 værgemål. Hvis myndlingen var jorddrot, var hvervet ekstra vanskeligt; det tilfaldt som regel den mest vel-situerede i slægten, der med hele sin formue kunne indestå for arven og dennes forrentning. - Afviklingen af værgemål fylder meget i skiftebetretningerne.

Lars Hansens enke påtog sig sammen med sin lavværge, løjtnant Jørgen Edvardsen Sonne på Bjørnegård, at svare til den 15-årige Hans Pedersens arv, indtil den nye værge, Peder Hansen Kiøller på 2. slg. i Rø, havde overtaget den. (Nr. herr. skpr. 1761/73 fol. 108).

Karen Hansdatter må have været en selvstændig kvinde, siden hun beholdt styret på Tornegård i 16 år efter sin 69-årige mands død. Der var skifte efter ham den 13. april 1763, og hun afstod først gården til sønnen Morten Larsen ved et købebrev og en undentagskontrakt af 11. marts 1779. Han var da 36 år.

"Onsdagen den 15. Januari 1783 blev Karn Lars Hansens Enke fra Tornegaarden begravet." (M. Kjøller, side 30).

Der kunne ikke holdes samfrændeskifte, da der var unyndige børnebørn mellem arvingerne. Anna var død i 1767 og havde efterladt en datter. (Hun havde været gift med Niels Olsen Sonne i Hasle, side 4). Margrethe var gift med Bendt Bendtsen Kloe på Tornbygård; hun døde i 1780 og efterlod 5 børn. - Men ved skiftet efter Karen Lars Hansens var alle pengesager aftalt og ordnet på forhånd mellem arvingerne. "Skifteretten begjærede derefter, at Vedkommende vilde fremvise den afdødes Ifare- og Gangklæder som noget, der med Ret og Billighed burde komme dette Stervbo til Gode og Indtægt, hvortil Vedkommende Enstemmig declarerede, at den afdøde som et gammelt, svageligt Menneske ikke var Ejer af Klæder, som kunde være af nogen Betydelighed, og at samme vare saa gamle og slette, at de ansaa det som unødvendigt samme til Vurdering at fremvise." - Derimod var der stadig lidt på kistebunden: en broderlod blev ved skiftet 80 sldr., en søsterlod 40. (Nr. Herr. skpr. 1773/93 fol. 187).

Af Lars Hansens børn døde de to, Torkild og Kirstine, ugifte i en alder af henholdsvis 29 og 32 år (tb?). Den, der levede længst, var den ældste datter Karen; hun døde i 1801, 76 år gammel, som enke efter Thor Andersen på Habbedamsgård i Olsker. - Fra dette ægtepar nedstammer bl.a. Sinlus Jørgensen, Krusegård i Rutsker, og Julius Holms hustru Christine, f. Lund.

Om den ældste søn Hans Larsen "Ved Broen" (1729-92) er der fortalt side 35. Dispensationen til hans ægteskab med Anne Bendtsdatter er dateret den 1/11-1765.

TORKILD-SLÆGTEN FRA AABY I NYKER.

En af de bedste ledetråde for slægtsforskeren er et sjældent personnavn. - For 300 år siden havde helgennavne og deres afledninger næsten helt fortrængt navne af oldnordisk oprindelse, og træffer man i den bornholmske landbefolkning på enkelte af disse, synes de at være nedarvede i bestemte slægter. Det gælder bl.a. Torkild, skrevet Torchel, Terchel, Thercild m.m., men sikkert altid udtalt torkjel, som det endnu hedder i dialekten.

Navnet brugtes nok allerede før Gorm den Gamles tid, men vi kan ikke spore det længere tilbage end til Kristian den Fjerdes, da en gårdejer i Nyker lod sin søn døbe Torkild.

Denne Torkild Pedersen er morfader til Karen Hansdatter på Tornegård i Nyker (side 1) og oldefader til Karen Hansdatter på Tornegård i Klemensker (side 43). - Hans mødrene slægt skal antagelig søges i Rønne, i familierne Kames (Kam) og/eller Bohn; men hans fedrene ophav er knyttet til Aaby.

De to Aabygårde, 23. og 24. slg., nu slået sammen til een ejendom, ligger omtrent midtvejs mellem Rønne og Hasle, hvor landevejen krydser Mulebyåen. Tidligere snoede den smalle vej sig mellem gårdenes længer, men i 1962 førte vejvæsenet den vesten om bygningerne af hensyn til den voksende biltrafik. - I nærheden ligger de to Mulebygårde, 25. og 26. slg., der har givet åen navn.

I. Peder Nielsen "I Aaby" i Nyker, død ca. 1640.

(Oplysningerne stammer fra J. Th. Sassersen).

Bornholms jordebog af 1598 nævner Peder Nielsen som ejer af den gård i Nyker, "som Niels Pedersen før paaboede". Det var Vestre Aabygård, 24. slg. Niels Pedersen var antagelig Peder Nielsens fader, men da beviser ikke findes, udelades han i anetavlen.

Peder Nielsen var fra 1612 også ejer af Østre Aabygård, 23. slg., hvor han boede til sin død. I 1640 forsvinder hans navn af skattelisten og efterfølges af en Niels Hansen, der må have været "opsidder", gift med enken. Han boede samme sted i 1642, 1644 og 1649, men i 1651 er "Elsebeth Niels Hansens enke" skrevet for Østre Aabygård.

Lensregnskabet viser, at næste ejer, Torkild Pedersen, arvede 23 slg. i 1657, idet han betalte "kendelsepenge" for den dette år. Det var en mindre afgift, som skulle udredes, når en gård skiftede ejer ved arv. Deraf skønner man, at Elsebeth Niels Hansens må være død ved denne tid, og at hun har været gårdarvingens moder, der har haft livsvarig beboelsesret på gården.

Peder Nielsen havde en datter Margrethe, der var gift med en velhavende Rønneborger Jep Hansen. Hun døde i 1687 uden livsarvinger, og broderen Torkild Pedersens børn arvede hende. (H. Rabiørg: Sognekirker og præster i Rønne og Knudsker, side 75-76).

II. Torkild Pedersen "I Aaby" i Nyker, død 1680.

Peder Nielsens søn Torkild overtog Vestre Aabygård i 1627 og er muligvis blevet gift dette år; hans ældste søn er født i 1631. Hustruen hed vistnok Dorothea (Dorte), da dette navn går igen hos børnebørnene; men iøvrigt vides intet om hende.

Omkring 1642 flyttede Torkild Pedersens til Siegård i Klemensker, hvis ejer Niels Pedersen døde dette år. Indtil 1649 er Torkild skrevet for begge gårde (Sieg. og V. Aaby), men i 1650 stod Siegård "øde", og året efter blev den købt af Bendt Hansen (side 31).

I ca. 30 år boede Torkild Pedersen nu i Nyker, fra 1657 som indehaver af begge Aabygårdene og fra 1662 som sognets sandemand. Da han døde i 1680, skiftede 12. juni, må han have været noget over 70 år. Han efterlod sig 4 børn, alle boende i Nyker:

- 1) Niels Torkildsen (1631-1700), Nr. Mulebygård.
- 2) Annike Torkildsdatter (1634-1697), Agregård, gift med Hans Nielsen.
- 3) Kirstine Torkildsdatter, død 1684, Skovgård, gift med Peder Kofoed.
- 4) Claus Torkildsen (1655-1711), Vestre Aabygaard.

Niels og Annike vil få hver et kapitel. Men først må der indskydes nogle oplysninger om familien Kofoed på Blykobbegård.

I Jul. Bidstrups stamtavle over familien Kofoed A nævnes side 162 Oluf Kofoed, død ca. 1641, proprietær til Blykobbegård i Nyker og til Frigård, 15. vdg. i Vestermarie. Han havde to sønner:

- 1) Mads Olsen Kofoed (1623-1701), Store Bakkegård i Aakeri.
- 2) Hans Olsen Kofoed, død 1694, Ladegård i Klemensker.

Oluf Kofoed havde dog også 3 døtre, som ikke er medtaget i stamtavlen:

- 3) Marike Olsdatter Kofoed (1617-1670), Kuregård i Aaker.
- 4) Elsebeth Olsdatter Kofoed (1619-1703), Stangegård i Aaker.
- 5) Kirstine Olsdatter Kofoed, død 1683, Nr. Mulebygård i Nyker.

Beviserne for de tre søstres herkomst består af spredte oplysninger i skifteprotokollerne, samlet af senere slægtsforskere.

Elsebeth var gift 2 gange; af første ægteskab med Jens Hansen Juul (1610-1659) havde hun bl.a. sønnen Oluf Jensen Juul (1647-1736) på Bjerregård i Aaker, se anetvæle VI.

Kirstine var gift med Niels Torkildsen i Muleby. I skiftet efter ham kaldes hun Oluf Kofoeds datter, og at det er ovennævnte Oluf Kofoed, der er tale om, ses af, at hendes to svigersønner findes mellem værgerne for Hans Olsen Kofoeds børn ved skiftet på Ladegård i 1694. Da de ikke selv hører til slægten, må de være tilsagt på deres hustruers vegne.

III a. Niels Torkildsen på Nordre Mulebygård i Nyker (1631-1700).

Sandemand Torkild Pedersens ældste søn Niels bosatte sig i 1650 på Søndre Mulebygård, men flyttede før 1662 til Nordre Mulebygård og blev der til sin død.

Som mange bornholmere i den tid har Niels Torkildsen vist været mere soldat end landmand. - Han var jævnaldrende med "befrieren" Jens Kofoed (1628-1691) og må have deltaget i opstanden mod svenskerne i 1658. Den var hurtigt overstået, men i de følgende år har han som "corporal til hest" måttet gøre en stor indsats, bl.a. ved at indøve det unge mandskab i våbenbrug. - Mellem hans efterladenskaber ved skiftet 3. november 1700 findes en flintebøsse, et par flintpistoler med hylster, en "halv stucat med jernfæste og en flamsk klingedudi" samt en messingkærde, "noget forgyldt på fæstet". Den sidste var vel mest til pynt. - Soldaterne gik gerne med stadselige uniformer; hvert kompagni havde sine farver. Niels Torkildsens uniform var af rødt og gråt stof med mange sølv- og messingknapper, med "sølvgaluner" på ærmer og skindbukser, læderkøllert, kniplingspydet skindgehæng og "kramhoser" med kraver. Ridehesten bar et rødt skaberak og sort lædersadel.

Lønnen for en militær bestilling var en gårds afgifter; men største delen af sit og familiens underhold måtte korporalen skaffe sig af sin egen gård.

Nordre Mulebygård takseredes i året 1700 til 240 sldr. - Da enken lovede at vedligeholde bygningerne, oplyses det, at der er "4 længer Huus og et Vognskur inde i Gaarden med 2 Rum i." Stuelængen (den nordre) samt søndre ladelænge var på hver 14 stolperum (fag), de to andre på 9 og 10 fag; i vestre længe var der port og låge.

Besætningen var 7 heste og 1 fæl, 8 køer og 11 stkr. ungvæg, 16 får og 4 lam, 1 so og 1 gris samt nogle gæs. (Høns nævnes aldrig i skifterne; de fandtes, men var nok halvville.)

Boet ejede halvparten i en robåd med sejl og 4 årer samt nogle sildegarn, (fra alle gårde nær stranden fiskede man selv til husbehov), endvidere et udlejet hus "synder i Rønne" med stråtag, kålhave og fælles brønd, og en andel i et andet hus, "som nu var gammelt, med en del gl. tegl på begge sider."

1ste ægteskab: med Kirstine Oluf Koefoeds datter, død 1683.

Niels Torkildsen var gift 3 gange. Hans første hustru Kirstine fra Blykobbegård har muligvis været enke, da hun i 1650 ægtede den 19-årige Niels fra Aaby; hun har i hvert fald nok været lidt ældre end han. Deres tre børn er født i årene 1651-1661 og var voksne ved skiftet efter moderen den 18. juni 1683:

- 1) Ole Nielsen, Hasle (1651-1727).
- 2) Margrethe Nielsdatter, gift med Hans Bendtsen, Siegård i Klemensker.
- 3) Karen Nielsdatter (1661-1729), senere gift med Jørgen Svendsen, Østre Aabygård, Nyker.

Margrethe og hendes mand er blevet gift før 1681, deres ældste datters fødselsår, og da de begge blev gamle, (Hans B. døde i 1733, Margrethe i 1743), har de kunnet holde guldbryllup, en i de tider meget sjælden familiefest, som noteredes i kirkebøgerne; man brugte dog ikke betegnelsen guldbryllup. - De efterlod sig 6 børn: Sidsol, Kirsten, Dorthe, Peder, Margrethe og Karen, hvoraf den yngste er omtalt side 43-44.

2det ægteskab: med Barta Christensdatter Piil (1661-1690).

Den 52-årige Niels Torkildsen giftede sig i 1684 med den 23-årige Barta, datter af sandemand Christen Pedersens enke på Vestre Pilegård i Klemensker. (Bh. saml. 18/131). Men hun døde fra ham "i sit Alders 30. Aar", begravet den 22. decbr. 1690, efter at have født sit fjerde barn. De fire små var alle i live, og moderen må have været bekymret for deres skæbne, for "på sit yderste" bad hun sin søster Kirsten og dennes mand Morten Mogensen på Søndregård i Nyker om at tage den 2-årige Karen til sig, hvad de også gjorde.

De tre andre børn: den 5-årige Torkild, den 4 årige Dorothea (Dorte) og den spæde Christen, døbt 14. decbr. 1690, blev hos faderen, der snart fik en ny hustru.

3die ægteskab: med Mette Nielsdatter.

Sognepræsten i Nyker, hr. Svend Nielsen, der var søn af Aakerpræsten Niels Madsen Lund, død 1676, havde sin ugifte søster Mette i huset, og hun indvilgede i at ægte den nu 60-årige enkemand Niels Torkildsen. Den 2. september 1691 blev de trolovede og 26. oktober viede i Ny kirke.

Brylluppet er blevet fejret i præstegården og har nok efter tidens skik været et stort gilde. Det skønnes af de summer, man plejede at vurdere bryllup og begravelse til. "Dog udi alle deres Gæstebuder ere (bornholmerne) al Tugtighed, Ærbødighed og Ærbarhed tilgivne, med Læsning, Sang og anden Guds-frygt". (R. Ravn: Bh. Krønike 172). Mette fik i fæstensgave to sølvskeer med flade skafter og et sølvbæger.

Hun forøgede Niels Torkildsens børneflokk med 5: Niels, Peder, Barta, Kirstine og Margrethe. - Det kan synes uopfindsomt, at der mellem tolv søskende er to, der hedder Karen og to Margrethe; men det vidner blot om, hvor stor respekt man havde for de uskrevne love: Barta Christendatters moder hed Karen og Mette Nielsdatters Margrethe, altså kunne disse navne ikke forbigås, når farmoderen Dorothea og de afdøde hustruer Kirstine og Barta først var opkaldt.

Den yngste datter blev døbt 19. august 1700, og et par måneder efter døde faderen. Nyker kirkebog: "1700 - 2/11 begr. Niels Torkildsen, døde i sit Alders 69. Aar."

Ved skiftet dagen efter (Bh. Landdistr. skpr. 1699/1705 fol. 74 ff) var sognepræsten lavværge for sin søster. Han fik "bevilget for den sal. Mands Lig-

prædiken og videre Umage" = 12 sldr. Herfor blev udlagt 16 gl. får. Degnen Jørgen Andersen fik 3 sldr. - herfor blev udlagt en blakket kviekalv, to lam og et flamsk hynde med skind under.

Enken fik for udfarten = 50 sldr. Desuden fik hun uden vurdering en sengs klæder, sin kiste, sin fæstengave og sine egne ifareklæder.

Niels Torkildsens førnævnte mundering og hans ifareklæder beløb sig til godt 48 sldr., en påfaldende stor sum. Til sammenligning kan anføres, at Hans Mortensens ifareklæder af 1715 vurderedes til 3 sldr. 2 mk (side 42-43).

Der var en del værdisager i boet, men der var også temmelig megen gæld. Enken gjorde ikke indsigelse mod regningerne, før købmand Maurits Markmann i Rønne fremkom med et restkrav på 5 mk. 1 sk. fra et mellemværende af 12/12-1688, som hun ikke kendte noget til; hun mente, at M. "kunne have krævet den sal. Mand i hans levende Live". Fordringen henvistes til "lov og ret".

En broderlod blev ved dette skifte 7 sldr., en søsterlod det halve. Men børnene af første ægteskab var forlængst udløste iflg. en kvittering af 8/9-1688, børnene af 2dét ægteskab havde arvet deres mormoder Karen sal. Christen Peders (sk. 17/2-1699), og børnene af 3die ægteskab skulle forsynes af moderen, der beholdt hjemmet på Nordre Mulebygård.

Mette Niels Torkilds blev godt et halvt år efter af sin broder "indført i Ægteskab" med Niels Arristsen fra Vestermarie. (22/6-1701).

III b. Annike Torkildsdatter (1634-1697)

gift med Hans Nielsen, Agregård i Nyker.

Sandemand Torkild Pedersens datter Annike (side 46) blev gift et par år efter broderen Niels Torkildsen. Hendes ældste barn er født i 1655, og i boet findes noget solvtøj mrk. 1652; det er sandsynligvis bryllupsåret. Hun har da været ca. 18 år, idet hun var født i september 1634 (begr. 3/1-1698, 63 år og 3 mdr. gl.)

Hendes mand Hans Nielsens herkomst kendes ikke. Han var født i april 1628 (begr. 5/6-1695, 67 år og 6 uger gl.) - Man kan gætte på, at han har været søn af den Niels Hansen, som i 1640 ægtede Annikes farmoder Elsebeth (side 41), og som nok var enkemand, da han kom til Aaby; han var nemlig tidligere skrevet for Skovgaard, 28. slg. i Nyker.

Hvis Hans Nielsen var Elsebeths stif søn, har det unge ægtepar måske boet på Østre Aabygård og drevet gården for den aldrende enke til hendes død i 1657. - På et eller andet tidspunkt er Hans Nielsen imidlertid flyttet til nabosognet, da han ved skiftet i 1695 omtales som "forhen Sandemand i Knudsker". - Først fra 1689 kan man med sikkerhed sige, hvor familien opholdt sig. Den 3. juni d.å. overdrog Jep Hansen 20. slg. i Nyker til dem. Da Annike i 1688 havde arvet sin faster Margrethe Jep Hansens i Rønne, var det formodentlig enkemanden, der på denne måde udredede arven.

Hans Nielsens havde dengang 7 børn, alle voksne: 1) Karen, født 1655, 2) Elsebeth, født 1657, 3) Peder, født 1660, 4) Niels, født 166-, 5) Claus, født 1667, 6) Torkild, født 1669 og 7) Hans, født 1670.

De fire ældste var allerede gift: 1) Karen ca. 1673 med Esper Ibsen på Tornegård i Nyker, 2) Elsebeth ca. 1677 med Mikkell Hartvig på Smorbygård i Knudsker, 3) Peder ca. 1685 med enken Kirstine Hermansdatter Bohn på Blykobbegård (St. Koefoed A.166-167), og 4) Niels ca. 1688 med Else Poulsdatter Ancher, landsprovstens ældste datter, der i 1687 var blevet enke efter Nyker sognepræst Hans Predbjørnsen Langsted. (Bh. saml. 38/35).

Efter at Hans Nielsens var flyttet til Agregård, fulgte den 24-årige Claus sine brøders eksempel og ægtede (1691) en yngre enke, Bente Laursdatter på Store Hallegård i Bodilsker, søster til sognepræsten Søren Laursen i Østermarie.

Torkild Hansen blev sin ældste broders svigersøn, da han i 1695 giftede sig med hans 22-årige stiftatter Barbara Cantzler på Blykobbegård. De boede på Rosmanegård i Knudsker, men flyttede i 1711 til Holmegård i Nyker. Fra

den nedstammer bl.a. Morten Thorsens hustru Seigne Olsdatter (1811-1884) i Arnager (anetavle I og VII).

Jorddrotten Hans Hansen skulle have Agregård, så alle børnene var forsørget, da Hans Nielsen døde i sommeren 1695.

På skiftet efter Hans Nielsen (Bh. Landdistr. skpr. 1694/99 fol. 52) var der enighed om, at Hans Hansen skulle have gården for 300 sldr. efter moderens død. "Og som berørte 20. gård i sin bygning er og består i gamle huse, som daglig behøver at hjælpes med reparation, så slutted samtlige arvinger, at den yngste søn Hans Hansen skal være tillige med moderen på gården, så længe hans moder Anniche Hans Niels (i skpr. står: Terchels) lever, og de begge at holde gården ved lige hefd med fornøden reparation, og så når moderen ved døden afgår, skal sønnen Hans Hansen være nærmest berettiget gården fra de andre hans medarvinger at indløse." - Dette fællesskab varede i 2½ år.

Den 25-årige Hans Hansen nøjedes ikke med de daglige reparationer, men begyndte straks at bygge. I 1698 nævnes "Nye Huset", et rum, der nok svarer til senere tiders "sal", da der opbevaredes en del af det bedste sengetøj, men om det er en forlængelse af det gamle stuehus eller begyndelsen til et nyt, kan ikke ses. På loftet i "Nye Hus" lå der aftærsket korn, og i kælderen nedenunder var der et helt mejeri med to kærner, mange sibøtter, "kallebotter" o.s.v. Her stod også "pigesenen", vel i et aflukke for sig.

I den gamle "stue" var der en "holdseng" (sengehul = alkove) og vistnok kun eet vindue; der var nemlig en 8 alen lang bænkedyne "under vinduet i stuen" (mod syd) og to do. á 5 og 4 alen på "nørre bæk" samt to á 3 alen for bordenderne. Der har været mørkt i rummet, men bænkedynerne var "flamske", "syede" og "nye" med stærke farver; der var et blått drejlsklæde på bordets stenskive, og ved ovnen (ikke jernkakkelovn) stod en "ryslæders" stol, så der har måske været ganske hyggeligt.

Andre rum i stuelængen var Krobhus (med eet sengested, kister, madskab, øl-, vin- og brændevinstønder), forstue, melhus og "brøghus".

I vestre længe fandtes det gamle herberghus; det hedder her "Væstere Hus". Der var foruden to sengesteder et oplag af uforarbejdet uld, hamp og lin, lærred og vadmel samt 3 spinderokke. - Under omtalen af dette "hus" kommer der et af de sjældne glimt af tidens fattigforsorg: der nævnes "nogle gl. sengklæder, som betlere skal have at ligge i".

Hvordan ældre kvinder gik klædt i slutningen af det 17. århundrede, får man meget lidt at vide om gennem skifterne. De gamle har i mange tilfælde "intet efterladt" eller i levende live' delt deres bedste tøj mellem dotrene. Men da Annike Torkildsdatter døde som 63-årig enke i julen 1697, skulle Eløsebets fire børn have deres afdøde moders andel af mormoderens ifareklæder, hvorfor disse opregnes og vurderes.

Der var et par sorte klædes kjoler og en sort klædes kåbe med foer, en sort kyse og to sorte klædes huer, den ene besat med flør, den anden med sort taft. En sort trøje havde "kattskins" underfoer; om det har været et stof af dette navn eller katteskind (mod gift?) vides ikke. - Annike havde mistet datteren Elsebeth i 1692, sin mand i 1695 og sønnen Claus i 1697, så hun har i årevis gået sørgeklædt. Men mellem hendes ifareklæder fandtes også en højrod vadmels "bold" (bul) med røde knyttede (strikkede) ærmer i, et brunt vadmels-skørt med rødt overliv syet ved, et brunt klædesskørt med grønt snørliv og et blått skørt af uldent og linned (hvergarn).

I indledningen udtaltes en formodning om, at Torkild Pedersens moder skulle være født Kames eller Bohn. Den støttes dels på, at familien synes at have haft forbindelser uden for den egentlige bondestand, dels på arvegodset.

Selv om hjemmet på Agregård ikke var særlig velhavende, fandtes der ting i boet, som ikke var almindelige på landet i de tider: pudevær med kniplinger og "strik" (mellemværk), et sengklæde med dragsom, 56 sølvhager m.m. Husets største skat var dog en solvkande på 8 pægle; den vejede 98 lod og var vurderet til 73 sldr. Den tilkom ældste søn Peder Hansen på Blykobbegård, men han skulle udløse sine søskende, der havde part i den.

En sådan solvkande må være arvet, og da der ved skiftet efter Torkild Pedersens datterdatter Dorothea Peder Koefoedsdatter på 22. slg. i Nyker 1696 nævnes en solvske mrk. Claus Kam 1584, er det muligt, at solvtojet stammer fra denne slægt i Ronne. Navnene Elsebeth og Claus peger ligeledes i den retning. Men foreløbig mangler beviser. -

Hans Nielsens udfart havde kostet 50 sldr., og Annike Torkildsdatters blev anslået til det samme. Sognepræsten hr. Svend Nielsen fik 12 sldr. for sin umage (to sorte heste), og degnen Jørgen Andersen fik 4 sldr., herfor blev udlagt et studnod og en hvid so samt en daler, som præsten skulle aflevere til ham, da hestene var vurderet til 13 sldr. (Bh. Landdistr. skpr. 1694/99 fol. 310-15).

IV. Karen Hansdatter på Tornegård i Nyker (1655-1728) gift med korporal Esper Ibsen (1646-1709).

Hans Nielsens ældste datter, Esper Ibsens enke, døde på Tornegård i Nyker den 30. december 1728, begr. 7. januar 1729 "i sit 74. Aar" (side 1).

Af skifteprotokollen ses, at begravelsen havde kostet mere, end hun efterlod sig. - Som eksempel på tidens stil og ortografi anføres her begyndelsen af svigersønnens andragende til skifteretten om at få boet udlagt for udfarten:

"Anno 1728, død 30. December ved Døden afgich voris underteignede Hustrues Moder Karen Hansdatter, som til Hiem og Husværelse var hos sin Datter Mand Anders Nielsen, boende på 19. Slg. i Nocker Sogen, hvor saa ieg, Anders Nielsen, fremviste herved et Skifte bref ganged efter voris Hustrues voris Sallig Fader Esper Ibsen, som holltes den 24. Maj 1709, hvoraf siunes, at bemelte voris Sallig Svigermoder ej noget haver bekommet til Arf undtagen 34 Sldr. 7 mk. 12 sk."

Esper Ibsens efterlod sig 4 gifte dotre: Kirsten, Dorthe, Annike og Karen. De havde haft mindst to sønner, men den ældste, Niels Espersen, døde som 21-årig i 1695, begr. 4. november, den anden, Hans, født 1697, døde spød.

Kirsten var gift med Svend Christensen på Søndre Mulebygård, Annike med Valerius Madsen i Ronne. Karen Espersdatter var gift med en Hans Pedersen, der i ovennævnte skrivelse omtales som "voris Svoger Hans Pedersen, der haver voris Hustrues Søster til Ægte, og her fra Landet tillige med sin Hustru afreist og er i Hans kgl. Maj. Tjeneste ved Holmen."

Dorthe Espersdatter, Anders Nielsens hustru, er omtalt side 1-2. (anetavle II og IV).

Hans Thordsen boede i 1598 på 2. slg. i Rutsker (Tornegård). Han nævnes ikke i mandtallet, der begynder 1610, men den Thorsen-slægt, man senere træffer på Nordlandet, nedstammer sandsynligvis fra ham.

Efter Hans Thorsens død beboedes 2. slg. af en Niels Pedersen (gift med enken?), der forsvinder af mandtallet 1628. Gården blev overtaget af Lars Andersen, der fra 1610 havde boet på 31. slg. (Engegård) i Rutsker, og da denne Lars Andersen også blev ejer af 1. slg. (Puggegård) og lod sine sønner bebo disse gårde, skønner man, at han har været søn af Anders Hansen på 1. slg. og sønnesøn af af Hans Thordsen på 2. slg., men dette slægtskab vil formentlig stedse være ubeviseligt. (J.Th.Sassersen).

I. Lars Andersen, Tornegård i Rutsker, død ca. 1648.

Lars (Laurits, Laurst, Laurs) Andersen, der har været jævnaldrende med Kristian den Fjerde, var som meddelt beboer af Engegård i Rutsker fra 1610. Ca. 1628 flyttede han til Tornegård, hvor han stadig boede i 1647. Han omtales dette år ved en skatteudskrivning som "en gammel Mand og hafuer en vanfør (gigtsvag?) Qvinde". Hun hed vistnok Barbara (babra).

At Lars Andersen er fader til nedennævnte Thor Larsen på Tornegård i Rutsker, fremgår af en proces for landstinget, som i 1718 førtes mellem Thor Larsens sønner Hans Thorsen i Nyker og Lars Thorsen i Rutsker. Under denne siges, at "de to brødres farfader Laurst Andersen havde købt 2. slg. i Rutsker" o.s.v.

Lars Andersen havde mindst 3 børn:

- 1) Hans Larsen, død før 1678, Engegård i Rutsker. (anetavle III).
- 2) Thor Larsen, død 1677, Tornegård i Rutsker. (anetavle IV).
- 3) Karen Larsdatter, død 1678, gift med Peder Mogensen, Bakkegård, 21. slg. i Rutsker.

II. a. Hans Larsen, Engegård i Rutsker, død før 1678.

Hans Larsen boede fra 1642 på 31. slg. og ejede senere også 47. slg. Spanagergård i Rutsker.

Han var gift 2 gange. Den første hustru, hvis navn ikke kendes, men som efter børnebørnenes navne at domme har heddet Boel (Bodil, bujl), døde ca. 1640. Den anden, Magdalene Berrildsdatter, der var født på Vallegård i Nyker 1621, døde som enke i 1706, begr. 2. juni, 85 år gammel.

Hustruerne efterlod sig hver 4 sønner, og i begge kuld er der en Lars og en Anders. Navngivningen fulgte som bekendt vedtagne regler, jfr. side 47.

Hans Larsens 8 sønner var:

- 1) Lars Hansen, Boesgård i Klemensker.
- 2) Hans Hansen, Hullegård i Olsker, død 1696, sk. 20/1.
- 3) Thor Hansen, Loftsgård i Vestermarie, død 1704, sk. 20/3.
- 4) Anders Hansen, Skindermyregård i Klemensker, død 1716, sk. 26/11. (anetavle III).

Af 2det ægteskab:

- 5) Berrild Hansen, Macgård i Rutsker (1641-1711).
- 6) Anders Hansen, Risegård i Rutsker (1646-1726), sk. 21/1.
- 7) Jens Hansen, Østerlars.
- 8) Lars Hansen, Engegård i Rutsker (1659-1719).

II. b. Thor Larsen på Tornegård i Rutsker, død 1677.

Lars Andersens søn Thor nævnes første gang i 1643; han beboede da 1. slg. i Rutsker. Senere flyttede han til sine gamle forældre på nabogården Tornegård og beskattedes sammen med faderen i 1647. Denne omtales ikke mere og er sandsynligvis død ca. 1648.

Thor Larsen blev ved denne tid gift med en datter af Peder Rasmussen på Skovgaard, 22. slg. i Rutsker. Hun hed Karen og var født 1631. ^R

Peder Rasmussen var søn af Rasmus Laursen på 8. slg. i Rø, Bågelundsgård. Denne Rasmus Laursen ejede tillige 21. og 22. slg. i Rutsker.

Bl.a. ved arv fra svigerforældrene blev Thor Larsen efterhånden velhavende. Han var i 1662 sognets største skatteyder og betalte 60 sldr. til den side 31 omtalte ekstraskat. Ved sin død i 1677 ejede han 1. og 2. slg. samt Ingemarsgård, 36. slg. i Rutsker. I en periode var han kirkeværge.

Skiftet efter ham 14. februar 1677 er ikke bevaret, men omtales i senere skifter. Han efterlod sig 4 børn: Peder, Ellen, Hans og Lars.

Enken Karen Pedersdatter ægtede Hans Svendsen fra Kjøllergård i Klemensker, en yngre mand, der ved pengeudlån fik formuen til at vokse. I skiftet efter ham 1720 siges der, at "Hans Svendsen har forbedret sin hustrus midler med 2500 sldr.", og at hendes arvinger, "hvoraf de fleste er fornemme og forstandige mænd", har gjort vel i at gå med til en skiftekontrakt, der oprettedes efter hendes død i 1713, "hvorved de på deres part har fået 1250 sldr. mere, end Hans Svendsen bekom med sin hustru; hun var en gl. og bedaget kvinde, der i nogle år før hendes dødelige afgang mest måtte ligge til sengs og udi den tid ikke meget kunde hjælpe til at forhverve noget."

"Karne Hans Svends" døde ved juletid 1713, begr. 29. december, 82 år, 8 mdr. og 6 dage gl. Dagen efter oprettedes den omtalte kontrakt mellem Hans Svendsen og hans stiftbørn:

- 1) Peder Thorsen (1651-1719), Gadebygård i Østermarie.
- 2) Ellen Thorsdatter (1655-1711), gift med Jens Mogensen, 28. slg. Rutsker.
- 3) Hans Thorsen (1666-1730), Buldregård i Nyker. (anetavle IV).
- 4) Lars Thorsen, Ingemarsgård, senere Tornegård i Rutsker.

Hans Svendsen tilbød børnene ialt 1750 sldr., hvoraf sønnerne skulle have hver 500 sldr., den afdøde datters børn (4 sønner) tilsammen 250 sldr., hvilket tilbud de modtog. "Og såsom vi alle samtlige ... haver fået vores fornøjelse, så takker vi vores kjære stiftfader Hans Svendsen for gode, redelig og oprigtig betaling og skifte i alle måder, og haver vi samme ej videre at fordre."

Men da det ved skiftet efter den barnløse Hans Svendsen 7 år senere viste sig, at han ejede 7000 sldr., var et par af Ellens sønner ikke tilfredse med deres fjerdepart af 250 sldr. Der var dog intet at gøre: "Skiftekontrakten bør ved magt at stande."

Hans Svendsen lovede i 1713 at gøre Tornegård "Rødelig" til midfaste 1716, så at jorddrotten Lars Thorsen kunne overtage den. Dette skete også, og H.S. flyttede til Kjøllergård, 35. slg. i Klemensker, som han allerede i 1706 havde sikret sig ved et pantebrev på 608 sldr. - Oprydningen var dog mere grundig, end Lars Thorsen syntes om. Ved skiftet efter Hans Svendsen var han bortrejst til København "formedelst en sags indstævning til Højesteret", men hans kone Anne Marie Andersdatter indsendte på hans vegne et andragende til skifteretten om erstatning for noget tømmer til en værdi af 80 sldr., som sal. Thor Larsen havde ladet tilhugge, og som Hans Svendsen bortsolgte. Det skulle have været brugt til en længe, som nu stod med støtter og forårsagede stor bekostning for Lars Thorsens.

Skiftet efter Hans Svendsen 27. november 1720 fylder over 40 blade i protokollen (Bh. Landdistr. skpr. 1718/21 fol. 421-64) og indeholder mange oplysninger, bl.a. om hans stiftbørn.

Den ene af disse, Hans Thorsen på Buldregård i Nyker, er oldefader til Niels Holm den yngre i Hasle.

Også de øvrige af Thor Larsens børn har mange efterkommere på Bornholm, og navnet Thor forekommer hyppigt i efterslægten.

Højlyngen delte i sin tid Bornholm i to dele, så at man har ment at kunne påvise raceforskelle mellem beboerne nord og syd for "Lyngen". (P.N. Skougård: Beskrivelse over Bornholm, side 77-78). Der var dog ikke noget jerntæppe; enkelte familier ses at have vedligeholdt et livligt samkvem tværs over øen trods de dårlige veje. Vogntrafik var næppe mulig undtagen om sommeren, men til hest kunne man altid komme frem, og hvis det var slædeføre, var vejenes tilstand jo underordnet.

I det følgende skal der fortælles om en gren af slægten, der stammede fra Nordlandet, men udfoldede sig i Sydlandet. (Anetavle VII).

I. Jens Ibsen på Smedegård i Rutsker, død 1678.

"Jens Ibsen boede fra 1642 på 34. slg. i Rutsker, men havde tidligere boet et andet sted, da hans ældste datter var født 1638. - Han var to gange gift; om hans første hustru vides ikke andet, end at hun efterlod sig tre døtre: Kirstine, Bendte og (vistnok) Sidsel.

Jens Ibsens sidste hustru hed Karen. De døde begge på 34. slg. i 1678; samfrændedom på gården l. marts 1679. Gården blev tilkendt den eneste søn. I sidste ægteskab var der 5 børn:

1. Pernille Jensdatter, f. 1650, g.m. Niels Mortensen, l. slg., Nyker.
2. Gertrud Jensdatter, død 1702, g.m. Lars Hansen, 46. slg., Klemensker.
3. Anne Jensdatter, død 1719, g.m. Hans Mortensen, 48. slg., Klemensker.
(Side 42-43 samt anetavle II).
4. Karen Jensdatter (1662-1741), 20. slg., Pedersker, se nedenfor.
5. Hans Jensen, 34. slg., Smedegård, Rutsker. (J. Th. Sassersen).

De mange skifter, der er dateret 1678, undertiden efter to ægtefæller på en gang, tyder på, at Bornholm dette år har været hjemsogt af en epidemi. Men man savner oplysning om 1670-erne, da Rasmus Ravns Bh. Krønike slutter ca. 1671, og skifteprotokollerne først begynder 1681.

II. Karen Jensdatter (1662-1741), var gift med:

- a. Anders Mortensen (1647-1697) "Ved Kirken" i Pedersker.
- b. Jep Mogensen (1674-1708), smst.
- c. Jens Ibsen (1685-1722), smst.

Jens Ibsens yngste datter Karen var højst 16 år gl., da forældrene døde, men hun blev samme år gift med sin svogers broder Anders Mortensen på 20. slg. i Pedersker. Hendes ældste søn er født i 1679.

Da manden døde i januar 1697, stod hun alene med 7 børn i alderen fra 18 til knap 2 år: Jens, Maren, Karen, Morten, Arrist, Peder og Margrethe. - Et nyt ægteskab var så godt som nødvendigt, idet en kvinde var umyndig og skulle have en lavvæge ved siden, hver gang en retslig bindende aftale skulle træffes. Men det plejede ikke at skorte på tilbud, når enken havde brugsret til en god gård, og det havde Karen Jensdatter. (Side 42).

Den 23-årige Jep Mogensen, næstældste søn af Mogens Ibsen på 66. slg. "Ved Broen" i Klemensker, blev enig med den 35-årige enke og lovede at være med til at forsørge børnene ved at udstyre dem med hver en sengs klæder foruden deres fædrenearv (skpr.). I Pedersker kirkebog står der: "1697 - Dom. 17. trin. (26/9) gjorde Jep Monsønn og Karen sal. Anders Mortens Bryllup." - Mortensaften samme år "hafde Jesper Hansøn Munch og Maren Andersdaatter Bryllup"; det var Karens 16-årige datter, der blev gift med ejeren af Store Munkegård i Aaker.

Jep Mogensen kom ikke tomhændet til Pedersker. Da der 8. januar 1705 var skifte efter hans moder Marita Espersdatter, tilstod faderen Mogens Ibsen sine tre

hjemmeværende børn: Peder, Hans og Martha, det samme, som de to ældste, Esper og Jep, havde modtaget, da de blev udgiftede "udi Forældrenes Velmagt", nemlig en hoppe, to køer, en kvie og to stude samt en sengs klæder og en kiste, "som opdrager til Penge 51 sldr. 8 sk." (Bh. Landdistr. skpr. 1699/1705 fol. 530). Dertil kom arven efter faderen i 1711. Men det sidste skifte oplevede Jep ikke; han døde i sommeren 1708, 34 år gl.

Karen Jensdatter havde i sit andet ægteskab fået 3 børn: Marta, døbt 25/9-1698, Kirstine, døbt 17/9-1702, og Anders, døbt 1704. Nu ventede hun det fjerde, hvorfor skiftet efter Jep Mogensen, påbegyndt 15. juni 1708, blev udsat. Det sluttedes 30. oktober s.å., efter at en søn, Jeppe, var blevet døbt 23. september.

Det mest bemærkelsesværdige ved skiftet er en lægeregning, noget uhyre sjældent i en tid, hvor landbefolkningen plejede at klare sig med husråd eller kloge mænd og koner. - "Mester Friderich fordrede efter sin Seddels Indhold, for han skal have betient sal. Jep Monsen i hans Svaghed med Aareladen og Medicamenter = 4 sldr." (Bh. landdistr. skpr. 1705/09 fol. 368).

Da Karen for anden gang blev enke, havde hun midst 6 uforsørgede børn tilbage, altså giftede hun sig igen. Hun ægtede 11. september 1709 den 24-årige Jens Ibsen, søn af Jep Mogensen på Borregård i Pedersker. Selv var hun 47 år. Aldersforskelle har man dengang set stort på, når partiet iøvrigt var passende, således blev en af døtrene gift med en gammel enkemand, der havde været Karens lavværgede ved skiftet i 1697. - Om Jens Ibsen vides der ellers intet. Han døde i 1722, begr. 28. januar, 37 år gammel.

Anders Mortensens yngste søn, Peder Andersen, overtog nu gården "Ved Kirken", og moderen boede hos ham som aftægtskone til sin død i februar 1741, "gl. 78 Aar omtrent". Skiftet efter hende 20. februar s.å. er indført på sidste blad i en tyk protokol og er meget medtaget af tidens tand, men kan dog tydes så vidt, at man kan se, at alle hendes 11 børn var gift. De to af dem, Jens og Karen, døde før moderen, men efterlod sig arvinger. (Bh. Landdistr. skpr. 1737/41 fol. 774).

III. Kirstine Jepsdatter (1702-1781), gift med Jens Jensen på

- a. Frigård i Poulsker.
- b. "Hechenfeldt" i Ibsker.
- c. 20. slg. grund i Pedersker.

På en anden gård i Pedersker, 8. slg. "I Billegrav", nu Brogård, boede Jens Jensen (1666-1735) og hustru Ellise Christensdatter (1673-1747). Manden var søn af Jens Hansen sammesteds, død 1668, og hustru Ingeborg Hansdatter fra Møllegård i Klemensker, død 1692.

Jens Jensens havde flere børn, og den ældste søn, som også hed Jens Jensen (1694-1765), kunne ikke regne med at arve gården. Han ægtede i 1722 Lars Andersens enke Maren Mikkelsdatter på Frigård, 12. vdg. i Poulsker. - Nogle år efter døde Maren, skifte 2. april 1727. En 8-mænds dom af 27/8-1726 havde fastslået, at gården efter hendes død skulle tilfalde hendes eneste barn af første ægteskab, den nu 6-årige Kirsten Larsdatter. Men det drejede sig ikke om stort andet end gårdsædet, for ejendommen var stærkt behæftet. Et pantebrev af 24. september 1726 foreviste ved skiftet, underskrevet af Jens Jensen med 3 bogstaver (I.I.S.) og 3 vitterlighedsvidner, hvoraf fremgik, at landsprovsten, velærværdige og høylærde Hr. Hans Ancher efter Jens Jensens "Indstændige Begiæring" havde lånt ham 487 dlr. 3 mk. 4 sk. til at indfri denne 12. vdg. med, "som samme Pantebref vitløftig omformelder". Jens Jensens har været i fare for at blive sat ud i 1726, og det er sandsynligvis sognepræsten i Poulsker, hr. Peder Katkiær, der har bragt dem i forbindelse med provsten; han havde nemlig selv penge til gode hos ægteparret.

Det ser ikke ud til, at familien har levet over evne, for Jens Jensen anslog udgifterne ved sin kones begravelse til 8 daler. - "Mens som ey mere blef tilovers end som 9 mk. 9 sk., nyder Jens Jensen da dette overblevne." - Det lykkes at svare enhver sit:

Enkemanden havde foruden stiftatteren to små børn, den 3-årige Lars og den knap 1-årige Seigne. Den mindste døde kort efter hos hans forældre i Billegrav, begr. 8. juni 1727.

En uge efter trolovede Jens Jensen sig med den 24-årige Kirstine Ipsdatter (Jepsdtr.), yngste datter af undentagsenken Karen sal. Jens Ibsens "Ved Kirken" i Pedersker. De "holte Brøllup" onsdag d. 23. juli 1727 og boede derefter på Fri-gård i ca. 9 år, vel efter overenskomst med stiftatterens værge.

De fik en datter, Maren, født ca. 1728, og en søn, Jep, født 1731, men da Poulsker kirkebog ikke er ført i dette tidsrum, savnes videre oplysninger. I 1732 fik sognet en ny og mere pligtopfyldende præst, Thomas Trojel; han skriver: "1733-2/2 Festo Purificationis Mariæ - Jens Jensens Søn i Friegaarden hans Daab confirmeret, født Natten imellem d. 27. og 28. Jan., hjemmedøbt af mig og kaldet Hans, baaret i Kirken af Karen Peder Anders i Persker Sogn". Den lille Hans nævnes ikke mere; han må være død som barn.

Ved skiftet efter Jens Jensens fader på 8. slg. i Pedersker d. 6. juli 1735 boede familien endnu i Poulsker, men flyttede snart efter til Ibsker, hvor "Jens Jensens paa Hechenfeldt" den 14. marts 1736 fik et par tvillinger, døbt Jens og Karen, båret af Karen Mons Lars i Billegrav (barnets faster) og Martha Anders Jens af Nexøe (barnets moster).

"Hechenfeldt" nævnes flere gange i kirkebogen, f. eks. da den lille Jens døde i 1738, begr. 18. maj, 2 år gl., og da datteren Seigne blev døbt d. 2. juli 1739. Hvilken ejendom der er tale om, er uvist. J. Th. Sassersen, der var født i Ibsker, mente, at det ikke kunne være nogen gård i sognet, snarere en vejrmølle med tilhørende avlsbrug på Helledsgårds grund.

I 1740-erne flyttede Jens Jensens til Pedersker. "Kirstine Jens Jensens i Elli-shuset" var i 1748 gudmoder, da hendes broder Anders Ipsens datter Malene blev døbt. I 1755 nævnes, at Jens Jensens bor på "Per Andersens Grund", d.v.s. på 20. slg. parcel. Her boede de også, da manden døde.

Jens Jensen blev ca. 72 år og synes at have været i fuld vigør til det sidste. Ved at læse beretningen om skiftet efter ham d. 18. maj 1765 (dagen før begravelsen d. 19. maj) kan man danne sig en forestilling om, hvordan tilværelsen har formet sig for udbyggerfolk, hvis udkomme var nogenlunde sikret gennem deres tilknytning til jordejerne. (Bh. Sønder Herreds skpr. 1762/82 fol. 81).

Kirstine og Jens Jensen boede i et 7-fags hus, der var inddelt i stue, køkken og lade. Besætningen var 2 gamle heste, 1 sorthjelmet ko, der var lige så meget værd som begge hestene tilsammen = 6 sldr., 5 gamle får og 3 gl. gæs. Der fandtes de nødvendige redskaber til at dyrke "en del jord", som konens brodersøn Jens Pedersen i 1755 havde bortfæstet til dem for begge livstid, nemlig en vogn led tilbehør, en plov med do., en træharve med 31 "jærntinge", en økse og en spade. I køkkenet var der en kobberkedel, "som blev Enken foront", en jerngryde på en kitte stor og en gl. do. foruden ben, et kar, en halvtønde og en tønde samt et "degntrau". I stuen var der foruden enkens seng og kiste, fri for vurdering, ikke andre møbler end et fyrebord, en bæk og et vråskab med lås og hængsler, men det sidste indeholdt 92 sldr. 1 mk. og 10 sk. i rede penge. Det overraskende store beløb stammede fra en sørgelig begivenhed: Sønnen Jep var død et par måneder før, og forældrene havde arvet ham.

Jep Jensen havde i mange år opholdt sig hos farbroderen på 8. slg.; han blev i 1748 konfirmeret fra "Per Jensens i Billegrav". Peder Jensen døde barnløs i 1761, og 3 år efter købte Jep Jensen gården af sin tante for 400 sldr. og et undentag. Den 24. november 1764 trolovedes "Ungkarl Jep Jensen af Billegrav med Anders Jensens Datter Inger ibid." (fra 10. slg.), og juledag samme år holdt de bryllup.

Men d. 19. marts 1765 begravedes "Jep Jensen af Billegrav, gl. 34 Aar." Præsten tilføjer: Kort Ægteskab! men skriver intet om dødsårsagen, hvad han plejer at gøre, hvis der er sket en ulykke, f. eks. samme vinter: "1765 - Dom. septuag. (4/2) begr. Karen Thuesdatter, 14 Aar gl., som var hos sin Moders Forældre, Peder Andersens ved Kirken, fik en ynkelig Død, blev kiørt ihjel, da et Par Øg løbe løbske ad hende."

Ved et samfrændeskifte d. 22. marts 1765 mellem Inger sal. Jep Jensens og afdødes "Rette og Eneste Arving", hans fader Jens Jensen, fik enken lov til at beholde 8. slg. for livstid mod at betale ham halvdelen af købesummen for gården plus 30 sldr., som han havde stående i den, ialt 230 sldr. Hun skulle tillige hver jul levere svigerforældrene en tønde "Rau", en skæppe rengjorte byggryn og 2 skæpper tørt bygmalt, alt med gl. mål og i forsvarlig stand, og udrede undertaget til Margrethe sal. Peder Jensens. - Afdødes ifare- og gangklæder "item Mundering, Sadel med Chaberaque og Bidsel, saavel som Bøsse, Kaarde og Patron Taske" tilfaldt faderen.

Af de 230 sldr. skulle 30 sldr. betales straks, resten til førstkommande pinsedag. - Jens Jensen forærede sin datter Karen de 100 sldr., antagelig hvad der svarede til de øvrige børns hjengift; hun havde desuden 41 sldr. til gode på 8. slg., vistnok opsparet løn. - Denne Karen blev dagen efter faderens begravelse trolovet med Mads Nielsen på 3. slg. i Pedersker, en enkenand, der en måned før havde mistet både kone, søn og begge sine forældre af "blodgang" (dysenteri). Præsten skriver: "Disse 4 døde alle ud af een Gaard, Gastegaard, af een og samme Sygdom." Måske var det også den, der var årsag til Jep Jensens og hans faders pludselige død.

Jens Jensen havde arvet søderetten til 8. slg. efter Jep. Nu overgik den til hans anden søn Lars (af 1. ægteskab). Denne, der var skipper og bosat i Helsingør, havde tidligere givet afkald på sin mødrearv, godt 6 sldr., men da det kun var sket mundtligt, blev der diskussion ved skiftet efter Jens Jensen: "Enken med vedkommende angav, at han havde skænket sin sal. Fader denne Arv, engang han var her ude på Landet, og altsaa nu protesterede (mod den beordrede curators krav) med Forregivende, at naar Lars Jensen kom nu selv her til Landet, skal den Sag nok finde sin Rigtighed." -

Lars Jensen (med tilnavn Bornholm) døde snart efter uden andre arvinger end sine tre halvsøstre: Maren, Karen og Seigne.

Hvor længe enken Kirstine Jepsdatter har kunnet klare sig alene på sin lille jordlod, vides ikke. Hun døde på Lille Krusegård i Aaker hos datteren Seigne. Aaker kirkebog meddeler: "1781 - 20/12 begr. Kirsten Jens Jenses hos Gregers Haagens, gl. 79 Aar 3 Mdr."

IV. Seigne Jensdatter (1739-1807), gift med Gregers Haagensen, Lille Krusegård, Aaker.

Seigne, der var født i Ibsker i juni 1739, døbt 2. juli, var vist ikke Jens Jensens yngste, for den 18. juli 1756 begravedes i Pedersker: "Jens Jensens Søn i Elleshuset, Jens gl. 12 Aar", altså født 1744. Hans dåb er imidlertid ikke fundet.

Seigne blev konfirmeret i Pedersker søndag efter Mikkelsdag 1755 som "Datter af Jens Jensens paa Per Andersens Grund." Hun har da været hjemme. Men senere kaldes hun "pigen i huset" på 8. slg. hos farbroderen Peder Jensens i Billegrav. Her har Jens Jensens børn haft deres andet hjem, og herfra blev Seigne også bortgiftet. Det gik sådan til:

Peder Jensen havde kort efter sin faders død i 1735 giftet sig med enken Margrethe sal. Hans Henrichsens på 27. slg. Stenbaltregård, mens hans moder Ellise Jens Jensens blev på 8. slg. sammen med sin datter Karen og dennes mand Mons Larsen. - Et par år efter døde søsteren: "1738 - 28/1 jordet Mons Larsens Quinde i Billegraf, Karen Jens Daatter, gl. 36 Aar 5 Uger og 4 Dage. - Noch i Kisten med hende blef nedlagt hendes Foster, et Pigebarn, som før Tiden blef død-fød og ej fuldbaaren." (Pedersker kirkebog). - Fra ca. 1740 er Peder Jensens bosat hos moderen på 8. slg.

Peder Jensens hustru havde fra sit første ægteskab datteren Gertrud, født 1733. Om hende hedder det: "1761 - 27/1 trolovedes Ungkarl Gregers Haagensen af Aaker til Peder Jensens i Billegrav hans Stifdatter Giertrud Hans Datter; for hannem er Præstens Hr. Whittes Attest af 21de og for hende Stiffaderen Peder Jensen." Vielsen er dateret 27. februar s.å. (Pedersker kirkebog).

Den 22-årige Gregers var oldebarn af Hans Nielsen på Agregård i Nyker (side 48-49). Begge hans forældre var døde, og han havde som yngste søn overtaget hjemmet, Lille Krusegård i Aaker.

Året efter døde den unge kone. "1762 - 24. februar begr. Gregers Haagensens Hustrue Giertrud paa Barselseng med Tvillinger, som endnu begge er levende. Hun var 29 Aar gl." (Aaker kirkebog). Der fortsættes samme dato: "Fremstillet begge Gregers Haagensens Døtre, som var hjemmedøbte, 1) Anniche, baaret af Hans Olsens Hustrue i Hundsale, og 2) Giertrud, baaret af Mariche Hans Lassens ved Broen." Mellem fadderne var Seine Jensdatter. - Den 7. marts begravedes den ene af tvillingerne, Giertrud, 3 uger gl.

Forestillingen om, at et "sorgeår" skulle være ønskeligt, var dengang ikke udbredt på landet; den vandt først indpas i det 19de århundrede under påvirkning af "romantikken", der så stærkt betonedede følelsernes ret over for hverdagens krav. - Man blev i kirken og i hjemmet belært om, at det var et menneskes pligt ikke at fordybe sig i sorg over et tab, men snarest muligt at tage livet op på ny. - Uden at man derfor kan udtale sig om det enkelte tilfælde, må man have denne tankegang i erindring, når man beskæftiger sig med det 18de århundredes og tidligere tiders historie. -

Gregers Haagensen fandt sig en anden hustru i svigermoderens hjem. (Peder Jensen var død i november 1761). - "1762 - 25. Juni trolovedes Enkemanden Gregers Haagensen af Aaker med Seine Jens Datter fra Peder Jensens i Billegrav, hvor han Aaret tilforn fik Datteren, nu Pigen i Huset. For ham caverer Hr. Whittes Attest, og for hende Broderen Jop Jensen." De blev viet 23. juli s.å. (Pedersker kb.)

Deres første barn, Haagen, døbt 24. april 1763, døde 4 mdr. gl. Det næste, Giertrud, døbt 2. september 1764, levede og fik en stor efterslægt, blandt andet "Lauegårdsfamilien", se dennes stamtavle. -

Ved folketællingen 1. juli 1787 bestod husstanden på 19. slg. "I Hundsale" i Aaker af følgende medlemmer:

1. Grejers Haagensen, Husbonde, 50 Aar, i 2det Ægteskab.
2. Seine Jensdatter, Madmoder, 48 Aar, i 1ste do.
3. Barbara Grejersdatter, 20 Aar, deres Barn.
4. Haagen Knudsen Grejersens, 18 Aar, do.
5. Jens Grejersens, 14 Aar, do.
6. Annike Grejersdatter, 12 Aar, do.
7. Kirstine Margrethe Grejersdatter, 6 Aar, do.
8. Terchild Haagensen, 55 Aar, Enkemand efter 1ste Ægteskab, Logerende.

Sidstnævnte var husbondens broder; han havde været gift med en enke på Fåreygård, 23. vdg., og holdt nu til i sit gamle hjem.

Gregers Haagensens ældste barn, tvillingen Annike, døde af mæslinger, da hun var 10½ år gl., begr. 1. juli 1772.

Også i sidste ægteskab var der tvillinger, dreng og pige, født 1780, men drengen døde straks efter hjemmedåb (navnet udeladt i kirkebogen), begr. den 25. august. Pigen Kirstine Margrethe blev døbt den 1. september. - Hun blev i 1804 gift med Ole Espersen (1760-1848) på nabogården Store Krusegård.

Så langt som til den når den midtlige overlevering i slægten. Meddelerens farmor Margrethe Skovgaard, f. Thorsen (1843-1922) kunne nemlig fortælle om den ene af sine to dragkister, at den var "kommet fra Krusegården", hendes mors barndomshjem. Sine oldeforældre Gregers Haagensens omtalte hun aldrig og har formodentlig ikke vidst noget om dem; de var døde længe før hendes tid. - I Aaker kirkebog står der: "1807 - 24. Januar begr. Gregers Haagensens Kone, 67 Aar gl." - Og 2½ år efter: "1809 - 14. August begr. Gregers Haagensen, Enkemand, 71 Aar gl."

I 1946 fejrede Aakirkeby sit 600-års købstad-jubilæum. I den anledning udkom bogen "Aakirkeby 1346-1946", hvori der er samlet mange oplysninger om den lille by. Blandt andet er der gengivelser af de ældste kort over egnen, som den interesserede læser kan få udbytte af at studere. Det gælder ikke mindst den, der vil sætte sig ind i det følgende.

Gregers Haagensens slægt stammede fra Aakirkeby. Den besad en af byens avlsbrugerejendomme, der lignede øens øvrige gårde; de var dog ikke nummererede og kan ikke følges i jordebøgerne. Som købstadborgere beskattedes ejerne nemlig på en anden måde end bønderne. - Men foruden den jord, der hørte til bygårdene, dyrkede ejerne ofte de nærliggende "stæle", der enten midlertidigt eller til stadighed henlå uden bygninger, og herfra kender man navnene på enkelte borgere, f. eks. Gregers Haagensens tipoldefader

I. Gregers Mortensen, Aakirkeby, død ca. 1641.

Gregorius (Gregers) Mortensen er i 1598 skrevet for 56. slg. i Aaker, "hvor Christen Michelsen før boede." - Denne gård, der ligger ved Almindingsvejen nord for Aakirkeby og nu hedder Frostegård, kaldtes tidligere Fogedgård, måske efter Gregers M. - I 1622 beskattedes han af "Gregorii Stæl", den nu nedlagte "Gorridsegård" (Gregorius' gård), 11. slg. i Aaker.

Gregers Mortensens hustru hed vistnok Appelone. Kirkebogen nævner 4 af deres børn: Christen, Jep, Morten og Mette. - Aakirkeby skifteprotokol begynder først 1747.

II. Christen Gregersen, Aakirkeby, død 1691.

Gregers Mortensens søn Christen er blevet kendt for sin djærve optræden under svenskernes overfald på Neksø i 1645. (M. K. Zahrtmann kalder ham i sin Bh. Historie I/234 søn af en skovrider Gregers Christensen, men dette er ikke rigtigt. (Sass.)

Om Christen ligesom "befrieren", den ca. 20 år yngre Jens Kofoed, har været "ovre" for at lære krigskunst, vides ikke. Men før 1645 var han bosat på en gård i Aakirkeby og kaptajn for borgerkompagniet.

De mange overgreb, som befolkningen i Lybækkertiden 1526-75 var udsat for, havde præget sindene. Især havde man næppe glemt de gamles beretninger om slaget ved Ugleenge i 1535, hvor bønderne under en opstand blev mejet ned af soldater. Da arvefjenden nordfra under Kristian den Fjerdes sidste krig atter truede Bornholm, var mange mismodige, mens andre var fast besluttet på at forsvare landet. Mellem de sidste var Christen Gregersen.

Da det om morgenen den 9. juni 1645 blev meldt ham, at en svensk flåde styrede mod Neksø, samlede han i hast nogle ryttere og kom tids nok til at afværge et angreb mod skansen syd for denne by. Fjenden kom imidlertid i land nord for Neksø, og da forsvaret her var nedkæmpet, blev byen plyndret og stukket i brand. Christen Gregersen ilede tilbage efter forstærkning; han fandt en del af Vester herreds mandskab samlet ved Aakirkeby, men kunne ikke overtale lederne til at følge sig. De ville have ham med til Klinten i Vestermarie for der at afvente svenskernes ankomst. Gregersen skal da have sagt: "Da handlede jeg som en skælm og forræder mod land og folk, om jeg drog bort fra fjenderne og lagde dem vejen åben til at udplyndre landet. Vil I lyde mit råd, da vil vi drage til vor major ved Neksø, og da er vi vel så stærke, at vi næst Guds hjælp vil slå svenskerne ud igen."

Om krigens udfald kan læses andetsteds. For Christen Gregersens vedkommende blev det forfremmelse: han blev borgmester i 1646 og spillede i resten af sit lange liv en betydelig rolle blandt sine landsmænd. - Det gik ikke altid stille af; to gange omtales, at han fik ansigtet skamferet under sammenstød med sine fæller. (Bh. saml. 17/36 - Aakirkebybogen 42.) Men det siger nok mere om tiden end om manden.

I 1663 blev han valgt til selvanden at rejse over til kongen (Frederik III) for at bede om skattelettelse for hele øen. Det kom der ganske vist ikke meget ud af, statskassen var tom, og mange steder i landet stod det endnu værre til end på Bornholm. Men valget viser, at man havde tillid til Aakirkeby-borgmesteren.

Christen Gregersen var tre gange gift. Hans hustruer var:

- a) Boel (1585-1648)
- b) Kirstine Pedersdatter (1623-1678)
- c) Karen Andersdatter .. (1606-1689)

Da Boel var død, begr. 2. decbr. 1648, 63 år gl., ægtede han Helligtrekongersdag 1650 den 26-årige Kirstine, datter (stifdatter?) af Peder Ibsen på Hakkeledgård i Vestermarie (Bh. saml. 20/1). Skønt endnu ung var hun enke og medbragte to sønner på 4 og 2 år, Peder og Jens Didriksen, der havde arvet sæderetten til Smørbygård, 22. slg. i Knudsker, efter deres fader Didrik Klemmensen.

Med Christen Gregersen fik hun mindst 6 børn:

1. Didrik Christensen, døbt 8. juni 1651.
2. "Borgmesters yngste barn", begr. 11. juni 1655.
3. Knud Christensen, døbt 6. januar 1656.
4. Appelone Christensdatter, døbt 17. januar 1658.
5. Boel Christensdatter, døbt 22. januar 1660.
6. Gregers Christensen, døbt 27. juli 1662.

Familien slap levende fra den "gruelige pestilentse" 1653-55, som alene i Aaker-Aakirkeby krævede 557 ofre. Men nogle år efter rammes den af en anden katastrofe: "1666 - 10. Marts afbrende Borgmester Christen Gregersens Gaard og alle hans Midler, strax for Dagning." (Aaker kb.)

Brandforsikring kendtes ikke; man var nødt til at søge om tilladelse til at "stille bækken for kirkedøren", hvis venners hjælp ikke strakte til. Det kunne blandt andet knibe med at klare værgemålene; de umyndiges arv brændte jo med. - Christen Gregersens svigerfader Peder Ibsen var død et halvt år før, skifte 16/10 - 1665, og hans enke flyttede til Aakirkeby. Hendes midler er muligvis også gået op i luer.

Fattigdommen efter branden var nok hovedårsag til, at Christen Gregersen den 12. februar 1671 på sine to stifønners vegne stævnedes sin svoger, herredskaptajn Esber Jørgensen, for 20 års leje af 22. slg. i Knudsker. - Godt 3 år efter (28/8-1674) dømte Højesteret Esber Jørgensen til at fravige gården (Bh. saml. 20/10).

Men hvis den aldrende borgmester har følt nogen glæde over sejren, så overskyggedes den snart af en række dødsfald i familien. Den ene af stifønnerne, Peder Didriksen, begravedes i Aakirkeby 9. novbr. 1676, 31 år gl., og kort efter fulgte sønnen Didrik Christensen, begr. 29. januar 1677, 25 år gl. Han efterlod sig enke og to små døtre. - "Christen Gregersen Borgmesters Hustru Christine" blev begr. 5. januar 1679, 55 år gl., og samme dag begravedes hendes moder, 74 år gl.

Enkemanden ægtede den 28. septbr. s.å. en 73-årig enke, Karen Andersdatter. - I 1681 trak han sig tilbage fra sine offentlige hverv og er formodentlig gået på aftægt sammen med sin hustru. Hun døde i 1689, begr. 8. juni, 83 år gl.

Christen Gregersen døde i 1691, begr. 26. april. Kirkebogen angiver ikke hans alder, men han har nok været ca. 80 år.

III. Knud Christensen, Aakirkeby. (1656 - 1695).

Af borgmesterens tre sønner døde som meddelt den ældste før forældrene. Den yngste, Gregers, synes at have været bortrejst i nogen tid, måske for at skaffe sig juridisk og militær uddannelse. Tilbage var Knud Christensen, som har drevet faderens gård fra ca. 1680. Knud var i 1689 skrevet for den tidligere nævnte 11. slg. i Aaker.

Hans hustru var en præstedatter fra Klemensker, Bartha Catharina Haagensdatter, født 1662, hvis tvillingsøster Magdalene Sibylle var gift med Niels Pedersen på 33. slg. i Strandbyen i Aaker, mens en ældre søster, Helvig, boede på 30. slg., gift 3 gange. Præstefamilien vil senere blive omtalt.

Knud Christensen og Bartha fik den 30. juli 1693 en søn døbt Haagen, båret af Karen hr. Oles af Klemensker. De havde også en datter, Kirstine, født 1683. Om der var flere børn vides ikke. (Lakune i Aaker kirkebog 1682-87).

Knud blev rådmand i Aakirkeby, men døde kort efter, begr. 12. juli 1695, 39 år gl. - Broderen Gregers overtog borgmestergården og giftede sig 7. oktober s.å. med præstedatteren Ane sal. hr. Niels' datter, søster til Mette Niels Torkilds (s.47).

Bartha Knud Christensens enke boede (til leje?) i et hus i byen og har nok levet af de renter, hendes mands andel i fædregården kunne afkaste; men to år efter hans død mistede hun ved en brand sit udstyr fra præstegården: "1697 - 22. Juni Klokken 11 Formiddag kom Ild udi Henrik Pedersøns Huus her i Byen, samme Tid var ingen der i Huset hjemme uden 2 smaa Børn, det ene laa i Vuggen, indtil Huset var mest afbrændt, da fik man en Væg nedbrudt og Barnet reddet, dog var det af Røg og Hede saa overvundet, at det faa Dage derefter døde. Vinden blæste stærkt af Nordøst, derfor fløj Ilden strax hen i Jep Smeds Huus, Anders Smeds Huus, som Bartha Knuds og Hans Hanssøn Skrædder boede udi, siden til Morten Jensens Gaard og Peder Anchers Ladelænge. Klokken 12 laa alle disse Bygninger i Aske. Ingen fik noget af sit Gods reddet. Præstegaarden stod og den Tid i stor Fare". (Aaker kb.)

Mellem de brandlidte var Barthas svoger Morten Jensen, gift med Knud Christensens søster Appelone, så Gregers Christensen har næppe kunnet hjælpe sin broders enke ret meget, selv om han har haft viljen.

Nogle år efter giftede hun sig igen. "1702 - 13. oktober trol. Peter Jenson her i Byen, en Enkemand, med Bartha Hogensdatter, sal. Raadmand Knud Christensens Efterleverske." De blev viet 3. januar 1703 og fik to børn: Jens, døbt 19. september 1703, og Sidsele, døbt 14. august 1707.

Peder Jensen døde før sin hustru. Om han er den Peder Jensen, der blev begr. 7. februar 1711, 30 år gl., kan ikke afgøres.

"Bartha Catharina Hr. Hogensdatter, sal. Peder Jens" blev begravet i Aakirkeby den 8. juli 1731, gl. 69 år.

IV. Haagen Knudsen på Lille Krusegård i Aaker. (1693 - 1749).

Knud Christensens søn Haagen var kun 2 år, da faderen døde. Man hører intet om ham, før han som 29-årig er fadder ved en barnedåb i Aaker hos sin søster Kirstine. - Året efter trolovede han sig (20/10-1723) med den 24-årige Annike Torkildsdatter. Hun var født 1699 (døbt 27. august) på Rosmannegård i Knudsker, men opholdt sig efter sine forældres død hos sin farbroder og værge Niels Hansen i Sandvig.

Bekendtskabet mellem Haagen og Annike stammede fra landsprovsten Poul Anchers familie: Niels Hansens hustru Else var Poul Anchers datter (s.48), og hendes stiftmoder Lene Nielsdatter havde i 1709 ægtet Haagens farbroder, stadskaptajn Gregers Christensen, som havde mistet sin første hustru Ane Nielsdatter.

Efter brylluppet i Allinge kirke den 28. novbr. 1723 boede Haagen Knudsens i Aakirkeby ca. 14 år. De fik 6 børn døbt i Aa kirke:

1. Knud Haagensen, døbt 7. januar 1725, begr. 15. august s.å.
2. Barbara Haagensdatter, døbt 19. januar 1727.
3. Knud Haagensen, døbt 19. november 1730.
4. Torkild Haagensen, døbt 11. maj 1732.
5. Bartha Haagensdatter, døbt 25. oktober 1735.
6. Gregers Haagensen, døbt 8. juni 1738.

Deres sidste barn var dødfødt, begr. 5. november 1741. - I 1738 flyttede familien til 19, slg. i Aaker, "I Hundsale", nu Lille Krusegård.

Denne gård ejedes fra ca. 1675 af en Mogens Ibsen, der var fjernt beslægtet med Haagen Knudsen. Han omkom i efteråret 1705 "ved Nattetider paa en Reise fra Svanike" under omstændigheder, der vakte mistanke om drab, men da de otte opmeldte mænd "ikke vidste eller kunne udfinde, noget Menneske med Haand-giærning at have dræbt sal. Mons Ibsen", blev sagen henlagt som uopklaret (Skpr. 1705/09 fol. 62.) - Enken Kirstine Jensdatter Juul giftede sig igen, og jorddrotten Jep Mogensen afstod i 1715 gårdsædet til sin stiftfader Anders Monsen for dennes livstid mod 20 sldr.

Jep havde i 1712 (20/6) ægtet Haagen Knudsens søster Kirstine og bosat sig på 22. slg. grund i Aaker. - Ved skiftet efter Anders Monsen i 1726 enedes man om, at Jep kunne indløse 19. slg. med 161 sldr., men denne sum faldt det ham vanskeligt at skaffe og forrente, og da hans og hustruens helbred svigtede, måtte han i 1738 overlade gårdens drift til en anden. I skødeprotokollen er indført: "Kien-des (erklærer) jeg Jep Monsen, boende på 19. slg. i Aaker, og Hustru Kirstine Knusdatter, at vi bortpanter 19. slg. til min kiere Svoger og Hustru-Broder Haagen Knudsen, nu boende i Aakirkeby, og Hustru Annike Therkelsdatter i 18 Aar for 600 Sldr., hvoraf han betaler Sr. Johan Lorentzen Abroe i Rønne 280 Sldr., Røsten til mig at betale anden Gield i min langvarige Svaghed. - 3. Marts 1738. - Jep Monse En måned efter døde Kirstine. "1738 - 16. april begr. Jep Mons hustru i Hundsdale, gl. 55 Aar ringere 2 Mdr." - Jep Monsen døde 6 år efter, begr. 9. juli 1744, 57 år gl..

I 1746 købte Haagen Knudsens gården med alle rettigheder for 800 sldr. af den daværende ejer Mons Hansen i Pedersker. - Prisen forekommer høj, men da der i summen var inkluderet de 600 sldr., som var betalt i pantepenge, og da knap halvdele af de 18 år var forløbet, er gården nok takseret til ca. 550 sldr.

Færnik Haagen Knudsen døde i 1749, begr. 4. maj, knap 56 år gl. - Ved skiftet 12. juni s.å. blev 19. slg. med tilliggende sat til 300 sldr. Da den vel næppe var blevet væsentlig forringet i de sidste 3 år, må den lave vurdering tages som et udtryk for, at jorddrotten plejede at få sin arvegård til favorpris. - Boets samlede værdi minus gæld var 403 sldr. (Bh. Landdistr. skpr. 1741/49 fol. 734 b).

Annike Torkildsdatter overlevede kun sin mand i 4 år, hun blev begr. 5. septbr 1753, 54 år gl. - Da døtrene ved skiftet 17. septbr. s.å. allerede havde "forbrugt hendes ifareklæder, må hun have været syg i nogen tid.

"Samtlige Vedkommende var saaledes forenede og forligte, at den ældste Søn Knu Haagensen beholder Gaarden til Beboelse i 7 Aar fra Dato at regne, og gør sig samme Gaard saa nyttig, som han bedst ved og kan, hvorimod han holder Gaarden i vedbørlig Bygnings Magt og Hævd, samt Jorden forsvarlig giøder og dyrker, og Intet for-dærver i nogen Maade, saa og svarer al Skat, Tiende og Redsel, som deraf bør gaa og svares, tilligemed ej her fra Gaarden fordriver hans øvrige Søsken-de, saafremt denne Contrakt ved Magt skal stande, men han med dem og de med ham leve kierlig enig og forligelig med hverandre, alt som kiere Søsken-de vel eigner og anstaar og skickelig kan være blandt alle Folck." - "Jorddrotten forbliver her paa Gaarden og udi de anførte 7 Aar, som den ældste Søn er forundt Beboelsen, nyder han og faar som følger: Udi de 3 første Aar af forbemeldte 7 Aar faar han her paa Gaar-den en Hest føed paa Foer og Græs Sommer og Vinter, ligeledes et Fæcreatur, saa-dan som han det selv anskaffer, saa og faar en Skieppe Biug saaet, som han gør sig saa nyttig, som han vil og lyster." (De næste 4 år må han holde en hest, 2 fæcreaturer og 4 får samt årlig så 1 skæppe byg og 1 tønde havre.)

Hans Olsen på 20. slg. i Aaker (Store Krusegård) blev anordnet til værge for den 15-årige jorddrot "af Aarsag, fordi han bor saa nær her ved Gaarden, følgelig kan des bedre have god Indseende med Gaarden og Børnene." (Skpr. 1750/61 fol. 216).

To af de fem søskende på Lille Krusegård giftede sig et par år efter: Barbara med en ældre enkemand Peder Nielsen på Tornegård i Pedersker, og Torkild med Hans Jensens enke Anna Elisabeth Jensdatter på Fårebygård, 23. vdg. i Aaker.

Da det lakkede mod slutningen af de omtalte 7 år, blev Holmegård i Nyker lov-budt til slægten, meget mod Niels Andersens ønske (s.2), men til held for Knud Haagensen, der var fætter til den afdøde jorddrot Torkild Hansen. Knud købte Holmegård og overlod Lille Krusegård til Gregers Haagensen. De fandt sig hver en brud, og 6. februar 1761 viedes Knud i Ruts kirke til Hans Adolphsens datter Maren Margrethe på Aahalsegård, mens Gregers 3 uger efter (27/2) ægtede Gertrud Hansdatter fra Billegrav i Pedersker. (s.56. - anetavle VII.)

Anders Nielsen på Samsingsgård, 63. slg. i Klemensker, blev i 1680 indstævnet til Nørre herreds ting af sin nabo Peder Laursen på Hoglebjerggård, 61. slg. Sidstnævnte mente, at Anders Nielsen uretmæssigt havde tilegnet sig en eng, der hørte til Hoglebjerg. Noget skriftligt fandtes ikke. Læsning og især skrivning var jo ikke hvermands sag, og når man ikke havde andet end påstande i diskussioner om mit og dit, måtte man ty til "rettens middel" for at få en ende på striden. Begge parter var formodentlig lige interesserede i det.

Hvordan man gik til værks med dette middel lige før "Danske Lov"s ikrafttræden, er det følgende et eksempel på.

Der blev udtaget 8 "gode mænd", gårdejere fra herredet, til skønsmand, og lørdag den 4. december 1680 begav disse sig ud til "åstedet", ledsaget af Peder Laursen, Anders Nielsen, de 5 vidner, herredsfogden og vistnok skriveren. (Hvor meget af vidneafhøringerne, der foregik ude på den "omtvistede" eng, fremgår ikke klart af tingbogen).

"Da først fremstod Giver Hansen, Tjenestedreng, som vandt (vidnede) efter Edens Oplæsning med oprakte Fingre efter Loven, at for 10 Aar siden kom Esbern Jørgensen, som den Tid boede her i Klemensker Sogn, til hannem, som han gik paa denne omtvistede Eng og mejede for Anders Nielsen, og sagde: "Hvorledes kommer det sig, at du gaar her og mejer; denne Eng hører til Hoglebjerggaarden, har Anders Nielsen lejet denne Eng?" hvortil Giver Hansen svarede, det vidste han intet af, og da viste Esbern Jørgensen Giver Hansen rette Mærkeskellet, som var fra den vestre Hjørneste imellem Jørgen Joensens (62. slg.) og den omtvistede Eng, og saa ret Øster op... en liden Høj til et andet Mærkeskel, hvor der fandtes 3 Stene, Sydvest ned fra Højen og saa tvært Nordost over Højen til en anden liden Tue den nordste Side af Højen. Videre ved han ikke at erindre." -

"Fremstod Peder Olufsen i Rydsker Sogn og vandt ved lige soren Ed efter Loven, at han ungefær for 20 Aar siden tjente sal. Mogens Ibsen (62. slg.), og da høstede han denne omtvistede Eng lige efter de forrige Vidnesbyrds Udvisning op til Højen, men hvem han havde Engen fra, ved han ikke. Videre ved han ikke at erindre." -

Det var Peder Laursens "vidnesbyrd". Meget vægtige synes de ikke at have været, og de kunne da heller opveje modpartens:

"Anders Nielsen paa den 63. slg. i Klemensker for de gode Mænd fremstillede sine efterskrevne Vidnesbyrd, nemlig Claus Hansen i Rydsker Sogn (36. slg.), som vandt ved Ed med oprakte Fingre efter Loven, at han ungefær for 32 Aar siden boede paa det 12. Vornede i Klemensker (Tornby), og da havde han lejet denne omtvistede Eng af sal. Anders Nielsen, som da boede på den 63. slg., som (denne) Anders Nielsen nu paabor, og gik Enge-mærkeskellet fra den vestre Hjørneste, som ligger imellem Jørgen Joensen og den omtvistede Eng og lige Øster op ad en liden Høj og lige op i Nør igiennem noget Krach, Vesten omkring Højen op til en Højde, som ligger Synden fra ud med Vejen ved Eggerne (egerne) og saa Vester ned, op til Jørgen Joensens Eng. Videre ved han ikke at vidne." -

"Fremstod Hans Hansen i Olsker Sogn og vandt ved lige soren Ed, at han ungefær for 13 eller 14 Aar siden boede paa Hoglebjerggaarden i Klemensker Sogn, og da ved han ikke at kunne erindre sig nogen Tid denne omtvistede Eng til bemeldte Hoglebjerggaard at have mejet, ikke heller haver han hørt, at Jep Mogensen, som var Proprietarios og Ejermænd til Gaarden, at han nogen Tid haver haft nogen Tvistighed om samme Eng. Videre ved han ikke herom at vidne." -

"Iligemaade fremstod Mogens Andersen i Rønne og vandt ved lige soren Ed, at han paa de Tider, som Præsenskol (Printzenskiold) kom til Landet (1658), som nu er paa 3die til tyvende Aar (23. år), da kom han i Tjeneste hos sal. Mogens Ibsen i Klemensker Sogn (62. slg.) og tjenede hannem i 8 Aar, og da

hvis Aar saa vel som siden, indtil Jørgen Joensen (Klow) kom til Gaarden, haver han mejet Jørgen Joensens Eng, og da imellemtiden han der til Gaarden haver tjent og omgaaes ... sal. Mogens Ibsen ikke haft bemeldte omtvistede Eng udi Brug af nogen hverken for et eller andet. Videre har han ikke herom at erindre." -

Claus Hansens vidnesbyrd: at han for 32 år siden havde lejet engen af Samsingsgårds ejer (bruger), blev anset for afgørende. - Alt endte på bedste måde med en forsoning, formentlig ved et godt bord efter den kolde tur på marken. - Herredsfogden dikterede til protokollen: "... Nu haver begge Parterne efter gode Folkes Tilskyndelse begivet dennem til en venlig Forligelse, saaledes at Anders Nielsen nu herefter som tilforn beholder samme Eng upaakæret i nogen Maade og ej udi denne Sag at komme nogen af Parterne til videre Bekostning, mens hvad den forrige Tvistighed imellem Anders Nielsen og Peder Laursen om den indlagde Udmarksjord er anlangende, eftersom Anders Nielsen fordrer af Peder Laursen for en 8-Mænds Skjønning paa forskrevne Jord = 3 Sldr., da er de saaledes herom forligt, at Anders Nielsen lader sig nøje med en Rixdaler af Peder Laursen, saa derom siden intet videre med hinanden haver at paakære i nogen Maade". (Nr. Herr. tingbog 1678/84 fol. 104-06).

Ovennævnte Anders Nielsen døde nogle få måneder efter forliget, skifte 5. maj 1681. Skiftet er ikke bevaret, men omtales i skifter efter hans børn. Fra hans søn Lars Andersen nedstammer både Niels Holm den yngres hustru Margrethe Kloe, Christian Holm og Hans Larsen Skovgaard i Hasle. (Side 16 - anetavle III og V).

Anders Nielsens fader var:

I. Niels Andersen, Kaasbygård i Rutsker, død 1678.

Niels Andersen boede i 1626 og indtil sin død 1678 på Kåsbygård, 3. slg. i Rutsker. Hans forgænger var en Anders Pedersen, som havde boet der i en årrække, og som sidst nævnes i 1617. Han var muligvis Niels Andersens fader, men bevis mangler.

Niels Andersens hustru var Gertrud Rasmusdatter, datter af Rasmus Laurson på Rågelundsgård, 8. slg. i Rø, og altså søster til Peder Rasmussen på Skovgård i Rutsker (s. 52). Niels og Gertrud efterlod sig (mindst) to sønner: Anders og Mogens. Mogens Nielsen (1622-1704) arvede Kåsbygård.

II. Anders Nielsen på Samsingsgård i Klemensker, død 1681.

Hvornår og hvordan Anders Nielsen kom i besiddelse af Samsingsgård, vides ikke. Gården beboedes i 1610 og i 1620-erne af en herredsfoged Samsing Andersen, senere af en Anders Nielsen, om hvem det i 1648 hedder, at han ikke kan betale sine skatter, da han "haver stor Gæld, og Kvinden længe ligget syg." (Bh. saml. 18/108). Men det fremgår af Claus Hansens vidnesbyrd ovenfor, at der er tale om to personer af samme navn.

Den sidste Anders Nielsen, der døde i 1681, efterlod sig enken Anna Hansdatter og mindst 7 børn: Gertrud, Margrethe, Niels, Karen, Lars, Hans og Valborg. - Gertrud Andersdatter (1642-1699) var gift med Thor Pedersen, Bakkegård, 21. slg. i Rutsker. Hun må være barn af et tidligere ægteskab, da hun var næsten lige så gammel som enken. - Margrethe Andersdatter var gift med Peder Espersen, Baadstadgård, 1. slg. i Rø; hun døde i 1685 og efterlod to små børn.

"Ane sal. Anders Nielsens af Clemensker med Lavværge Ærlig og Mandhafte Mand Jørgen Joensen (Klow), Fendrich ved Peder Kofoeds Compagni", gav 23. september 1681 sin svoger Mogens Nielsen kvittering for sin sal. mands arvepart efter "Fader og Moder i Kaasbygaarden i Rutsker, som er den 3die udi Jordebogstallet." (Nr. herr. tingbog 1678/84 fol. 151).

Kort efter giftede hun sig med en enkemand fra Nørregård i Vestermarie, Hans Christophersen, der imidlertid døde året efter, skifte 23/11-1682. Han efterlod sig 7 børn af 1ste ægteskab samt en spæd datter, Barbara, af 2det.

Anna Hansdatter giftede sig så for 3die gang, nu med "unge Peder Ibsen." fra 30. slg. "I Strandbyen" (Brogård) i Aaker. Han var også enkemand; hans første hustru døde i 1683, skifte 2. oktober. - I november samme år var han flyttet til Samsingsgård og var sammen med Anna i gang med at sørge for de mange børn og stifbørn.

Anders Nielsens og Annas ældste søn Niels Andersen (1661-1687) havde giftet sig med præstedatteren Helvig Haagensdatter (s. 59). - De boede først på Duebjerggård, 64. slg. i Klemensker, men opholdt sig efter faderens død på Samsingsgård. - Peder Ibsen skyldte Helvigs stiftfader Hr. Oluf Jensen Aalborg i Klemensker 200 sldr., og nu enedes man om, at de unge skulle overtage denne gæld mod at få 30. slg. i Aaker til brugspant i 16 år og have forkøbsret til den bagefter. Kontrakten er indført i skiftet efter Niels Andersen 1. oktober 1687: "Kiendes (erklærer) jeg, unge Peder Ibsen, fordem boendes paa den 30. Gaard i Aaker, men nu boendes på sal. Anders Nielsens Gaard i Clemensker Sogn, at jeg med min kiære Hustrus og Børns velberaad Hu, Villie og Santykke fuldkommeligt haver pantsat til min kiære Stifsøn Niels Andersen og hans kiære Hustru Helvig Haagensdatter, oven bemeldte Gaard i Aaker Sogn, hvilken jeg selv tilforn beboede, saa at bemeldte Niels Andersen samme Gaard til Midfaste førstkommende Aar 1684 skal tilflytte o.s.v." (dateret 9/11-1683 - Skpr. 1686/90 fol. 70 b).

Peder Ibsen døde i 1690, skifte 16. juni. - Han og hans kone var kommet i gæld til købmand Jørgen Bohn i Rønne; denne havde et pantebrev i 63. slg. på 132 sldr. + renter foruden transport på 3 af børnenes andele og havde i sinde at tilegne sig gården ved skiftet i 1690. Men svigersønnen reddede situationen: "Og som Jørgen Bohn erbyder sig at ville udløse Resten af de Børns Anparter, som endnu efter Samfrændedommen af 16. Juni 1682 består i 63. Gaard, saa gik Thor Pedersen i Rutsker i Forløfte for Myndlingen Hans Andersen, som Sædet i 63. Gaard er berettiget, baade for Capital og Rente, at ville holde Jørgen Bohn skadesløs i alle Maader..." (Skpr. 1686/90 fol. 248 b).

Anna Hansdatter levede endnu i 1699, da hun ved skiftet efter sin yngste søn Hans Andersen omtales som Anna sal. Peder Ibs.

III. Lars Andersen, Samsingsgård i Klemensker, død 1748.

Samsingsgård blev i 1682 vurderet til 259 sldr. - Jorddrotten Hans Andersen overtog den i 1691, men døde i 1699, skifte 3. februar. Broderen Lars blev værge for hans eneste barn, den 7-årige Anders Hansen. Drengen nævnes ikke mere og er måske død ung.

Lars Andersen blev den næste ejer af gården, der i 1699 er "noget forfalden i sin Bygning". - Han ægtede Maren Wefstdatter, ældste datter af hans forældres modpart i flere processer: Wefst Pedersen på Maegård i Olsker. - Da kirkebogen mangler, ved man ikke meget om deres liv, men skifteprotokollen oplyser, at Lars Andersen døde i 1748 (skifte 9. juli) efter kort forinden at have afstået Samsingsgård til den yngste søn, at hustruen overlevede ham, og at de efterlod sig 7 børn, som alle var fornøjede med, hvad de tidligere havde bekommet. (Skpr. 1741/49 fol. 649). Børnene var:

1. Anders Larsen, Nylars.
2. Wefst Larsen, Samsingsgård i Klemensker.
3. Margrethe Larsdatter, g.m. Ole Jørgensen Kloe, Vestre Gildesbo i Klemensker (side 14 og 39 - anetavle V).
4. Gertrud Larsdatter, g.m. Lars Pedersen, Risbygård, 55. slg. i Klemensker (side 30 - anetavle III).
5. Barbara Larsdatter, g.m. Ole Olsen, Rønne.
6. Anna Larsdatter, g.m. Jens Pedersen, Klingegård i Rutsker.
7. Maren Larsdatter, g.m. Jens Jørgensen, Risbygård, 57. slg. i Klemensker.

OMKRING SØNDREGÅRD I NYKER. (Kaptajn Morten Mogensen).

På Skovgård i Vestermarie boede i 1590-erne en Mogens Abrahamsen. Han er antagelig fader til den næste besidder:

I. Jens Mogensen, Skovgård i Vestermarie.

Jens Mogensen er skrevet for gården, 65. slg., i 1610-1651, men døde før 1662. Han havde tre sønner: Mogens, Peder og Lars. Ja, han havde nok fire, for den efterfølgende skatteyder Abraham Jensen, der en kort tid boede på gården, var formodentlig også en søn, men han må være død ung.

Lars Jensen døde på Store Myregård i Olsker i 1729. Han havde været gift med en ældre enke, Martha Erlandsdatter, død 1726. Ifølge kirkebogen blev hun 116 år, men det turde dog være en overdrivelse; hendes yngste datter er født i 1675. Med Lars Jensen havde hun ingen børn. Ved skiftet efter ham den 15. februar 1729 er hans broderbørn arvinger, og herfra stammer en del oplysninger om Jens Mogensens efterslægt.

Broderen Peder Jensen giftede sig med Jep Hansens datter Kirstine på Store Gadegård i Vestermarie; hun havde ingen brødre og fik som ældste datter gården efter faderen. Efter hendes død i 1676 ægtede Peder Jensen en Karen Jacobsdatter, men blev boende på Store Gadegård som værge for sin søn Jens Pedersen, der var jorddrot. - I sidste ægteskab havde han 4 børn, derimellem Hans Pedersen, oldefader til Peder Nikolai Skougaard (1783-1838), der var N. F. S. Grundtvigs ungdomsven og forfatter af Bornholms beskrivelse 1804. (Bh.saml.34/121 ff). - Peder Jensen døde i 1690.

II. Mogens Jensen på Buldregård i Nyker, død 1681.

Både Skovgård og Lille Bjerpegård i Vestermarie (65. og 66. slg.) har tilhørt Mogens Jensen, men han har vistnok aldrig beboet nogen af dem. Han boede i Nyker, først på Søndregård, 12. slg., senere på Buldregård, 13. slg. Han var gift 3 gange: med

- a) Margrethe Mortensdatter, død 1654.
- b) Karen Hansdatter, død 1679.
- c) Karen Ibsdatter (1652-1739?).

Den første hustru Margrethe arvede Søndregård efter sin fader Morten Hansen, der døde i 1635. (Sass.) Hendes moder Kirstine Hansdatter og dennes 2den ægtefælle Arist Andersen flyttede til nabogården Lillegård omkring 1648, formodentlig da Margrethe blev gift.

I 1650 døde Arist Andersen, og enken købte Lillegård af hans familie. Det har vel været hendes hensigt at blive boende i nærheden af sit eneste barn, eventuelt at lade svigersønnen drive gården sammen med Søndregård.

Men i 1654 kom den store pest, og i Nyker døde der 152 mennesker. (Thurah s.140). Også Margrethe Mortensdatter døde; om det var af pest, vides dog ikke. Søndregård blev ved en 12-mands dom af 9. november s.å. tilkendt hendes 3-årige søn Morten Mogensen.

Mogens Jensen blev som drengens værge foreløbig boende på gården og giftede sig igen. Hans hustru Karen var datter af sandemand Hans Jensen og hustru Judith på Østre Rosendalegård i Rutsker.

Enken Kirstine Hansdatter på Lillegård giftede sig nu for 3die gang og flyttede længere bort. Sammen med ægtefællen Michel Berrildsen købte hun den 2. maj 1656 Vallegård i Nyker for 242 sldr. og en hest. - Det vil sige, de troede, at de havde købt gården, men sælgeren Berild Hansen på Bjerpegård i Aaker ville ikke rykke ud med et tingløst skøde. - Han kunne måske slet ikke sælge, for Vallegård var frimandsgods under Kyndegård, og efter Michel Berrildsens død faldt der dom for, at hans arvinger ikke kunne gøre fordring på sæderetten, da de var "ufrelse" mænd. - Michel Berrildsens boede dog uanta-

stet på Vallegård i resten af deres levetid, over 20 år, og ydede i årlig skat: 4 pund smør, 1 tønne havre, 1 lam, 1 gås, 2 høns og 1 "foernød" (ungkvæg) foruden ægter og arbejde som andre ugedagsbønder. (Bp.A.166).

Mogens Jensens 2den hustru Karen var ligesom Margrethe enebarn af velstillede forældre, men det var ikke nok at have penge, hvis man i hine tider ville være sikker på at beholde sit hjem. Søndregård kunne de ikke disponere over, længere end til Morten giftede sig. - Der var ødegårde nok i midten af 1600-tallet, og ejerne ville gerne leje dem ud for en årrække, men de ville ikke sælge og give afkald på sæderetten. Hvis en lejer i god tro, bestyrket af mundtlige løfter, havde ofret arbejde og udlæg på en ejendom i lang tid, førte det ofte til proces, når begge parter havde energi (og råd) til at gøre deres krav gældende. Gennem tingbøgerne får man indblik i nogle af disse sager, således også Mogens Jensens.

Han tilpantede sig nabogården Buldregård, der tilhørte Peder Isachsen på Stensgård i Vestermarie. I 1670 flyttede han derhen med sin familie, og det viste sig senere, at han havde erhvervet sæderetten for sig og sine børn af 2det ægteskab, men ikke uden besvær, for ved skiftet efter Mogens Jensen i 1681 blev der fremlagt ikke mindre end 23 "breve" vedrørende ejerforholdet, "foruden dem, som nu i retten findes indlagt."

Buldregård havde i 1681 en besætning af 11 heste og 1 føl, 9 køer, 2 tyre, 7 stude, 5 kvier og 4 kalve, 20 gl. får, 9 gl. svin, 8 unge grise, 8 gl. gæs og 16 unge do. - Nogle af studene må være benyttet som trækdyr, for der fandtes to studeåg "med lænker og dragereb" mellem redskaberne. - Gården synes at have lignet den, der er beskrevet side 25-27 (Risbygård 1786). Af beboelsesrum nævnes stuen, herberghuset, østerhuset (salen?) med nye bænkedynner m.m. samt drengehuset.

Karen Hansdatter døde i 1679, skifte 29. oktober. Hun efterlod sig 7 børn: Jens, Bendte, Samsing, Elsebeth, Hans, Judith og Margrethe i alderen fra 23 til 7 år.

Mogens Jensen ægtede derefter sin broders svigerinde, den 27-årige Karen Ibsdatter fra Store Gadegård i Vestermarie, datter af Jep Hansen. Knap to år efter døde han, skifte 6. oktober 1681. (Skpr. 1681/83 fol. 40-53).

Sædet i Buldregård tilkendtes yngste søn Hans Mogensen; men da han kun var 13 år, var det foreløbig den 21-årige Samsing, der fik gården til beboelse. Morten Mogensen boede på Søndregård og arvingens ældste helbroder Jens Mogensen på morforældrenes gård i Rosendale. Han blev drengens værge og tog ham til sig tillige med hans løsørearv: en gl. sort kiol, en sort trøje, en vadmels kiol og en gl. "mousquette", en gl. "huck kaarre" og en bog "kaldet det Nye Testamente". - Den ældste datter Bendte var gift med Michel Jensen og boede på Skovgård i Vestermarie.

Enken Karen Ibsdatter havde "et lidet spædt Pige-Barn", døbt Karen, som var "U-opfostret". Hun fik fosterløn forudt og bevilget en kulsort ko, en liden kobberkedel og en tønne rug til 2 sldr. "Forskrevne Fosterløn til dette lidet Barn tog hendes Moder til sig, lovede det Barnet til Nytte at holde, og skal hendes værge Mads Hansen dermed have flittig Opsigt, at dermed rettelig omgaas, som for Gud og Øvrigheden i Fremtiden forsvarligt være kan."

Karen Ibsdatter selv fik for udfarten bevilget en vogn og to brune heste, en sorthjelmet ko, en opredt seng, nogle hynder, en kobbergryde og et par sølvskeer. Når dertil kom hendes kiste med indhold, hendes "jordepenge" i Store Gadegård og hendes halvdel af boets overskud = 66 sldr., var hun ikke noget dårligt parti, skønt hun ikke havde beboelsesret til Buldregård. Hun blev, så vidt man kan se, gift med Mons Monsen på Frigård i Rutsker (1656-1730), hvis enke Karen Ibsdatter døde i 1739 i den høje alder af 87 år, og hvis ældste barn Karen Monsdatter udtrykkelig kaldes Mons Monsens stiftatter.

Hvad præst og degn fik for Mogens Jensens begravelse, vides ikke, men Jørgen Snecher i Rønne skulle have 2 sldr. "for Ligkisten at gjøre". (Egeplanker plejede man selv at lægge til). To store lys, der blev skænket til kirken, kostede ialt 5 sldr. 1 mk. 8 sk., nemlig "14 mark voks (ca. 7 pund) á 20 sk. og arbejds løn 1 sldr. til et par lius at gjøre".

Mogens Jensens hverv som kirkevæрге blev overtaget af hans ældste søn Morten Mogensen. Næsten hele sognet skyldte tiendekorn til kirkeværgen, men Morten anså alle disse tilgodehavender for erholdelige; de blev ført boet til indtægt og overgivet til købmandsenken Barbara sal. borgm. Herman Bohne Mortensens i Rønne som delvis dækning af en større regning. For resten fik hun en sølvskål og en sølvkande, som hr. Poul Ancher i Hasle for ådskillige år siden havde pantsat til Mogens Jensen for 20 sldr., endvidere et pantebrev på 100 sldr. i Lille Bjergegård i Vestermarie "læst og påskrevet og igen tilbageleveret."

Mogens Jensens regnskaber var i orden, dog kneb det med at finde ud af, hvad han skyldte tjenestekarlene i løn. Det synes at have været skik at vente med at gøre op, til vedkommende fik brug for penge. - Fra et andet skifte i 1693 ved man, at daglønnen i høsttiden var 6 skilling for begge køn, formodentlig plus kosten. - Men vigtigere end pengene var det for den ikke-jordejende at have forbindelse med folk, der kunne og ville støtte ham i nødsfald, skaffe arbejde året rundt, udlåne heste og redskaber samt påtage sig et vist ansvar for hans eventuelle efterladte. - Det var nok medvirkende til, at man ikke omgående krævede sin løn, men gerne om muligt ville have husbonden til skyldner. - Da intet var skrevet, kunne denne praksis dog give anledning til uoverensstemmelser ved skifter. Således her: En dreng, Laurs Hansen, fordrede 5 mk. 2 sk., arvingerne mente, at der kun resterede en halsklud = 1 mk. 4 sk. - En anden, Hendrich Hansen i Vestermarie, fordrede 10 mk. "for nogen tid siden", men fordringen var ikke anmeldt ved skiftet i 1679, mens Mogen Jensen levede, "hvorforre han siunes at være urigtig og dertil ej nu kan stedes Udlæg". - Niels Jensen i Strandby fordrede på en dreng Jens Jensens vegne 4 mk. for høstarbejde, men "arvingerne beretted, at han ved forrige Skifte var tilbøden og ikke affordret, men er imidlertid bortdød, hvorfor de mener ikke at være noget skyldig."

Med pigernes løn var der ingen vanskeligheder, husmoderen vidste besked. De fik deres "kirseig" til trøjer og lærred til særke samt nogle få mark i kontanter.

.....

Hvor gammel Mogens Jensen blev, vides ikke, men da han allerede var gift i 1648, må han have været op i 50-erne, måske ældre. - Hans yngre broder Lars overlevede ham i 47 år. Ved skiftet efter ham på Store Myregård i Olsker i 1729 (skpr. 1728/33 fol.42) var kun to (måske tre) af Mogens Jensens 9 børn i live, nemlig Elsebeth og Margrethe (og Karen?). Elsebeth, født 1665, var gift med Hans Henrichsen i Østerlars (tidl. g. m. Anders Ibsen, 10. sg. Ø. marie), Margrethe, født 1672, var gift med Peder Aagesen, Spannegård i Rutsker (tidl. g. m. Jens Mogensen, Vestre Rosendalegård).

Jorddrotten Hans Mogensen fik aldrig brug for Buldregård. Han giftede sig i 1687 med enken Gundel Hansdatter på 18. slg. i Knudsker og døde her i 1717 som sognets sandemand.

Morten, Jens, Bendte og Samsing Mogensen døde før 1729 og efterlod sig hver 3-4 børn. Judith Mogensdatter er glemt i skiftet efter farbroderen, skønt hendes 3 døtre burde have været nævnt. Hun havde været gift med Hans Christensen på Stubbegård i Aaker og døde i 1703.

Når een datter er glemt, kan det samme være tilfældet med den yngste, Karen, som var spød i 1681. Hun er antagelig identisk med Karen Monsdatter, som blev gift med Ole Jørgensen på Kåsbygård i Rutsker (1674-1707), og som var datter af Mons Monsens hustru Karen Ibsdatter (1652-1739) på Frigård i Rutsker i et tidligere ægteskab. - Det bemærkes her, fordi Ole Jørgensen og hans hustru er oldeforeldre til Niels Holm den ældres hustru Gertrud Margrethe Andersdatter, se side 19.

III. Morten Mogensen på Søndregård i Nyker (1651-1725).

Mogens Jensens ældste søn Morten er muligvis blevet opdraget hos mormoderen på Vallegård. Han var hendes eneste arving og må have fået en forholdsvist god uddannelse, idet han blev kaptajn ved Bornholms militi. - I Ny

kirke hang der i 1756 en mindefane med følgende indskrift: "Her under hviler Hans Kongel. Mayest. til Danmark og Norge Velbestalter Capitaine ved det Fierde National Infanterie Compagnie til Fods Velædle og Mandhafte Morten Mogensen til Syndergaard, fød 1651, forestilt Capitaine 1709. Salig i HERren døde 1725 i sin Alders 74. Aar. Gud unde etc. ..." (Thurah s.81). Fanen hang der endnu i 1804 (P. N. Skougaard s.323), men er nu forsvundet.

.....

Da Morten var ca. 19 år, blev han gift med den jævnaldrende Kirsten Christensdatter Piil, næstældste datter af sandemand Christen Pedersen og hustru Karen Andersdatter på Vestre Pilegård i Klemensker. (Bh.saml.18/103 ff). Han overtog Søndregård på samme tid, i 1670. Ægteparrets ældste datter Margrethe er født i august 1671. Den næste datter, Kirsten, opgives at være født i marts 1672, men da det ikke kan passe, er 1673 nok det rette årstal. - Sønnen Christen Mortensen er født i 1675. Flere børn synes der ikke at have været.

I 1676 døde Morten Mogensens mormoder Kirstine Hansdatter på Vallegård. Fem år efter døde enkemanden Michel Berrildsen, omtrent samtidig med Mogens Jensen på Buldregård. Der var kun 5 dage mellem de to skifter.

Ved skiftet efter Michel Berrildsen den 1. oktober 1681 mødte den da 30-årige Morten Mogensen på Vallegård for at bistå skifteforvalteren og varetage sine egne interesser. - "Amtsskriveren Lars Jensen fordrede nu breve ang. 15. vdg., 11. og 12. slg. i Nyker (Valleg., Lilleg., Søndreg.), hvilke breve Michel Berrildsen havde i sin giemme, da hans sal. hustru havde dem alle tre beboet og været med at betale." - "6 breve blev fremlagt, og dem annammede strax Morten Monsen i Nyker til sig, som nu præjuriteten i samme gård haver, og beraabte sig på et købebrev på den 11. gård, hvilket ej fremkom, og skulde være lydende på Jep Ibsen og Niels Andersen."

Morten Mogensens arv efter mormoderen var blandt andet en prioritet på 110 sldr. i Vallegård, "for hvilken summa M.M. før nogen anden er forsikret udi 15. vdg." (Skpr. 1681/83 fol. 18 b ff.)

Det bortkomne skøde på 11. slg. (Lillegård) blev senere skaffet til veje; det blev fremlagt ved skiftet efter Morten Mogensens hustru i 1724 og beskrives som "et købebrev på pergament, udgivet af Jep Ibsen, da boende mand på Klint i Vestermarie, hvoraf ses, at bemeldte mand har med sin hustru Margrethe Andersdatters råd og samtykke solgt, skiødt og afhændet det år efter Guds byrd 1652 (i skpr. står fejlagtigt 1752) torsdagen den 19. februar inden Vester herreds ting fra sin hustru, børn og arvinger og det til ærlige og gudfrygtige kvinde Kirstene salg. Arist Andersens efterleverske i Nyker sogn, hendes børn og arvinger, den 11. gård i tallet i samme sogn."

.....

Om Morten Mogensen har deltaget i den skånske krig (1675-79) uden for øen, vides ikke. Muligvis findes der oplysninger i hærens arkiver, men det er ikke undersøgt. At han har rejst en del, kan ses af, at han efterlod sig flere kufferter og et "flaskefoder" til 5 store og 3 små flasker.

Største delen af sin tid tilbragte han dog nok på Søndregård, hvorfra der kendes familiebegivenheder af forskellig art.

Den 6. april 1690 blev datteren Margrethe gift med Hans Thorsen fra Tornegård i Rutsker (s.52), og de unge blev anbragt på Buldregård. - Samme år døde svigerinden Barta Niels Torkilds på Mulebygård, og Morten Mogensen tog et af hendes småbørn, den 2-årige Karen, til sig (s.47). Karen Nielsdatter blev hos plejeforældrene, til hun i 1716 blev gift med Morten Mogensens brodersøn Mogens Samsingen i Rønne.

I 1696 blev de to yngste af Morten Mogensens børn gift. Den 21-årige Christen ægtede Niels Jensens enke Karen Pedersdatter (1644-1717) på Store Strandbygård i Nylars, og Kristen Mogensdatter viedes den 22. november til Hans Hansen på Agregård i Nyker (s.49). *Kirsten Morten*

Margrethe fik 4 børn, Kirsten fik 5, og Morten Mogensen nævnes hyppigt i kirkebogen som fadder hos dem og andre i sognet. - Han er værge ved mange

skifter; det var således ham, der sammen med svogeren Hans Christensen Piil bistod børnene på Tornbygård i Klemensker efter deres faders død i 1702. (s.40). - Da Kirsten på Agregård døde i barselseng i 1705, blev han tilsynsværge for hendes børn, hvoraf de to, Annike og Hans, blev voksne.

Morten Mogensens forfremmelse til kaptajn i en alder af 58 år falder sammen med Danmarks fornyede deltagelse i Store nordiske krig (1709) og har vel skaffet ham mange opgaver i de følgende år. Ved skiftet efter ham i 1725 aflagde arvingerne regnskab over "4. National Comp. Ammunition Sorter, som denne sal. Mand var Capt. for", nemlig "213 Flintgevær, 210 Kaarder og Balger, 218 Livgehænger, 204 Patrontasker, alt med Behør, samt 186 Pund rent Kruud, 4616 Musquet Bløykugler og 519 Flintestene med videre."

Christen Mortensens hustru døde i 1717, begr. 18. marts, 71 år gl., og Store Strandbygård tilfaldt hendes børnebørn. -

Kort forinden var Jens Pedersen Lesler på Kyndegård i Nyker død, begr. 7. juni 1716, og man var ikke længe om at arrangere et parti mellem de to efterladte. "1717 - 8. april fredag blev ført sammen i Ægteskab Christen Mortensen og Karen sal. Jens Pedersens, hjemme i Huset". (Nyker kb.)

Da deres eneste barn Karen blev døbt den 23. august 1719 stod kaptajn Morten Monsen fadder sammen med sognepræsterne i Klemensker og Nylars: hr. Jørgen Sandby og hr. Herman Sode. Sidstnævntes søn Jørgen blev 16 år efter (31. oktober 1735) viet til "Mademoiselle Karen Christensdatter på Kyndegård" og bosatte sig der. Deres talrige efterslægt findes i stamtavlerne Müller, Madvig og Sode.

Margrethe og Hans Thorsen på Buldregård havde som nævnt 4 børn; det var Christen, f. 1692, Karen, f. 1695, Thor, f. 1700, og Barta, døbt 21. september 1703. (Niels Holms moder). - Om Barta hører man en del ved skifterne efter Morten Mogensens i 1724-25; hun blev den vistnok uskyldige årsag til, at de blev offentlige og indført i Bornholms Landdistrikters skifteprotokol 1724/25, hvor de fylder ialt 52 sider, fol. 43-58 og 73-84.

Af skifterne efter Morten Mogensen og hans hustru:

I efteråret 1724 blev den 73-årige husmoder på Søndregård sengeliggende, og det blev datterdatterens, den 21-årige Bartas opgave at pleje hende i 8 uger. Til tak forærede den syge hende kort før sin død sin bedste kjole.

Efter begravelsen den 4. december s.å. begyndte man at skifte privat, da arvingerne var myndige. (Christen Mortensen, Margrethe Hans Thorsens samt den afdøde Kirstens børn: Hans Hansen og Annike Hansdatter). Men Annike og hendes mand Jørgen Ødbersen på Yppernegård i Nyker blev fortørnede over, at den omtalte kjole var undtaget, og henvendte sig til en sagfører i Rønne, der på deres vegne begærede offentligt skifte. Det blev foretaget mandag den 18. december 1724.

Til forklaring af Jørgen Ødbersersens handlemåde må siges, at han vistnok med rette følte sig lidt forfordelt. Morten Mogensen lå syg, og Christen Mortensen havde i forening med Hans Thorsen overtaget hans bedrift og mangeartede hverv. De var begge holdne folk, og det har syntes dem underordnet, hvem der fik den gamle kones klæder. Men sagen tog sig anderledes ud for det unge ægtepar, der havde lovligt krav på halvdelen af mormoderens ifareklæder, mens de kun kunne få en tolvtedel af formuen, og da man ved skifter plejede at udjævne noget af forskellen mellem de mandlige og de kvindelige arvvingers lod, hvis det var muligt, havde det nok været rimeligt at tilbyde Annike en kompensation for kjolen.

Morten Mogensen var "straxen efter sin sal. Kieristes død" blevet "continuerlig svag", og Barta plejede ham "med stor Opvartning" i tre måneder mens hun samtidig passede på "Stervboets Middel og Gods." Han døde ca. 1. marts 1725.

Udfarten foregik torsdag den 8. marts med al den anstand, som tiden og den afdødes rang krævede. Kisten, til hvilken der var brugt 12 egeplanker

å 3 alen (skpr.) blev nedsat under gulvet i Ny kirke ved siden af hustruens, og Christen Mortensen gav sammen med Hans Thorsen 6 sldr. for en tavle, der skulle opsættes i muren "til Kirkens Sirat og Prydelse". Graver Jørgen Olsen i Nyker fik 10 mark i graverløn, og sognedegnen Jørgen Andersen 4 sldr. for ligtjenesten; herfor blev udlagt en ung rødhjelmet ko. Hvad præsten fik, er ikke nævnt.

Denne gang var der ikke tale om at skifte privat. - Søndregård var sat til 400 sldr., og skifteforvalteren spurgte, om arvingerne var enige om gårdens takst. Christen Mortensen svarede, at han som eneste søn var villig til at udløse sine medarvinger, når pengene påskes, hvis hans faders "sætning" måtte bestå. Hvis ikke, ville han lade den vurdere af opkrævede mænd, da den, der nu har lejet gården, ikke nær giver den leje, som rettens summa kan opgå.

Den sal. mands dattermand Hans Thorsen var i alle måder fornøjet med den kontrakt og forening, som var indgået på forrige skifte. - De to datterbørn Hans Hansen og Annike Hansdatter med ægtemand Jørgen Ødbersen "blev og til Sinds" at give efter, da de ellers alene skulle betale vurderingen.

Søndregård var sikkert mere værd. I sammenligning med tidligere omtalte gårde er der mange og velmøblerede rum: Stuen med jernkakkellovn, to borde, hvoraf det ene var "til at udtræche for begge Ender", et vråskab og en kistebænk samt mange bænkedyner til de faste bænke, et sengested med egestolper og ramme, indeholdende to overdyner, to underdyner, to hoveddyner og to hovedpuder, hørgarnslagener og do. pudevår, krubhuset med pigesengen, en egeørk og en fyrrekiste, herberghuset med et bord, to kister, en bænk og 7 stole, deraf de to med rødt skind-overtræk og to med ryslader, Nye Huset med to opredte senge, mange bænkedyner og et bredstribet bordklæde, Vestre Hus med sengesteder og et ege-vinfad, forstuen med et stort egeskab "med lås og hængsler og 4 rum udi", drengehuset med to sengesteder, heri sortstribede vadmeldyner og hampe-blårgarnslagener. I Brøggerhuset, Meelhuset og Nørre Haade er der det sædvanlige tilbehør af bøtter, baljer, gryder og spande.

Besætningen var i 1724 på 10 heste og 1 fæl, 13 køer og 20 stk. "vogtekvæg", 25 får og 1 vædder, 7 svin og en flok gæs.

En stor sølvkande på 6 pægle "staaende paa 3 Løver og 1 Løve paa Laaget og paateinet paa Laaget udi en Krantz Morten Monsen - K.C.D. 1707", vurderet til 70 daler, havde skifteforvalteren ved skiftet efter Kirsten Morten Mogensens tilegnet sig som pant for salæret, men den blev indløst med det samme. - En sølvkærde tilfaldt Christen Mortensen tillige med faderens ifareklæder.

Af bøger nævnes kun to: en Christiani Forti Bibel med 8 messinghjørner og 2 messingspænder = 10 mark, og en ny sort salmebog med 2 spænder. Den sidste var bortkommet, og "santlige Arvinger efterspurgte Huusens Folch, mens svarede, at de ey deraf vidste".

"Efter Borringholms Lands Skick og Vedtægt" plejede boet efter en afdød kaptajn at forære en hest til kommandanten, og arvingerne ville gerne yde denne tribut, men "saasom ingen (hest) her i Stervboet fandtes, som kunde opgaa til den Summa, de vilde Præsenterere Welb. Hr. Obersten (Niels West)", skænkede de ham i stedet en fordring på 30 sldr., som Morten Mogensen havde til gode hos Sr. Henrich Jørgensen i Rønne. (Skpr. 1724/28 fol. 78).

Det var også skik og brug, at arvingerne gav afdødes plejerske en erkendtlighed, når sygdommen havde været langvarig, og Christen Mortensen sørgede for, at der i Bartas navn blev skrevet en ansøgning. Herom hedder det: "Barta Hansdatter lod fremlægge en ... (overstregninger) for skifteretten til samtlige arvinger, at som hun både udi denne sal. mands sal. kieristes () år 1724 om Mikkelsdagstider haver opvartet hende, som var hendes mormoder, saa vel som og efter hendes død, da denne sal. mand, hendes morfader, han straxen efter sin sal. kieristes død continuerlig svag var, ham og i lige måde med stor opvartning haver tilset, så vel som og påpasset dette stervbos middel og gods, arvingerne til bedste, hun derfor formodede, hende noget for

hendes hafte umage, som før er meldt, af dette stervbos middel måtte tillægges, hvilket hun henstillede til arvingernes forgodtbefindende. - Jørgen Ødbersen på sin hustrus vegne, så vel som Hans Hansen på sine egne, påstår, at Barta Hansdatter ej noget derfor kan prætere, efterdi hendes sal. morfader og mormoder haver givet hende en affarvet (d.v.s. kulørt) kiol for sit umag, og hun dermed dengang var vel fornøjet ... og derfor formener Jørgen Ødbersen, at Barta Hansdatter ej mere kan bekomme, end at den kiol måtte blive sat (vurderet). - Christen Mortensen ville tilstå hende, Barta Hansdatter, 8 sldr. for hendes hafte umage og opvartning tillige med Hans Thorsen. - Hvad sig kiolen anbelanger, som Jørgen Ødbersen ommelder, svarer de forbeneldte begge, at det ikke vedkommer denne pretention, men som før er meldt, udi den sal. mands kieristes skiftebrev og nu i dette meldes om, af hendes mormoder førend hendes død var foræret. - Jørgen Ødbersen samt Hans Hansen påstår, at de, der har lovet Barta Hansdatter noget, da svarer hende det af deres udregnede part. - Hans Hansen omsider svarede for sig selv, at han tillige med sin morbroder og mostermand vil tilstå Barta Hansdatter sin part (af de 8 sldr.), mens Jørgen Ødbersen ej vilde."

Skifteforvalteren tillod, at de 8 sldr. blev udlagt i boet, og Jørgen Ødbersen henvistes til "lov og ret", hvis han ikke var tilfreds. Den unge mand har næppe gjort mere ved sagen, men har stadig villet markere, at han og hans kone følte sig dårligt behandlet.

Arven efter Morten Mogensen var netto 1841 sldr. Heraf fik Christen Mortensen halvdelen = godt 920 sldr. Margrethe Hans Thorsens fik en fjerdedel, godt 460 sldr., og Kirsten Mortensdatters børn den sidste fjerdedel. Den deltes atter mellem dem, således at sønnen Hans Hansen fik godt 360 sldr. og datteren Annike Jørgen Ødbersens godt 153 sldr. 306

Barta fik for de 8 sldr. et sølvbæger "ungefær paa 1 pægl med 2 Tullipaner, mrk. M.M.S.-K.C.D. 1703, vog 5½ lod = 4 sldr 8 sk., desuden en bistok, vurderet til 6 mark og en drejls borddug, 5 alen lang = 10 mk., tilovers 8 sk."

.....

Tre år efter blev Barta Hansdatter gift med Hans Torkildsen på Holmegård i Nyker (14.2.1728), og da hun blev enke, ægtede hun Niels Andersen (27.10.1736), om hvem der er fortalt side 2.

Sølvbægeret med hendes bedsteforældres initialer gik i arv til hendes søn Niels Nielsen Holm i Hasle og nævnes ved skiftet efter ham i 1790 (s.5), men hvor det siden blev af, vides ikke.

Af Nyker kirkebog: "1729 den 16. maj begr. Leutn. Christen Mortensen paa Kyndegaard i sin Alders 54. Aar". - "1730 den 16. juni begr. Hans Thorsen til Boldregaarden i sin Alders 64. Aar". - "1736 den 11. januar begr. den ædelbaarne, gudfrygtige Enke, Margrethe sal. Hans Thorsens i sin Alders 64. Aar og 5 Mdr."

I skiftet efter sønnen Thor Hansen på Buldregård i 1765 bemærkes, at den sal. mands moder Magaretha sal. Hans Thorsens har skiftet med sine børn den 13. marts 1731, altså i levende live.

Thor Hansens datter Ane Cathrine, døbt 14.12.1738, gift 12.7.1754 med Esper Andersen på Tornegård i Nyker, er tipoldemoder til Laurits Kofoed, Toft (1856-1944). Se side 2.

Søndregård blev købt af Hans Thorsens ældste søn Christen Hansen, død 1755. Ved folketællingen i 1801 boede dennes sønnesøn Christen Mortensen der med sin hustru Karen Hansdatter (s.37), men sogte senere gården, sandsynligvis på grund af de dårlige tider efter 1813. *se side 2*

ELSEBETH KOEFOED FRA BLYKOBBERGÅRD I NYKER
og en gren af hendes efterslægt.

"Elsebe sal. Peder Olssøns", undentagskone på Stangegård i Aaker, blev begravet den 26. februar 1703, 84 år gl. (Aaker kb.)

Hun var født i 1619 på Blykobbegård i Nyker som datter af Oluf Hansen Koefoed og hustru Sidsel Madsdatter. Faderen var oldebarn af den Jens Madsen Koefoed (1481-1519), der i 1514 nobiliteredes af ærkebiskop Byrge i Lund for sin "tro tjeneste, mandighed, forstand og udviste meriter". Historikere har påvist, at "adelsbrevet" ikke duer, idet kun kongen kan adle sine undersætter, men Jens Koefoed har altså haft en høj stjerne hos Bornholms daværende hersker.

Hans søn Mads Jensen Koefoed var borgmester i Rønne; dennes søn Hans Madsen Koefoed ejede Blykobbegård og underskrev sig som frimand i 1608 (Bp.A.1).

Oluf (Ole) Hansen Koefoed, en af Hans Koefoeds 5 sønner, overtog Blykobbegård og døde her ca. 1641. Han efterlod enken Sidsel Madsdatter, to sønner og tre døtre. Han har været ret velstillet, idet en datterlod var 65 sldr. i "jordepenge" foruden hjængift. Børnenes arv har da været mindst 455 sldr. og enkens part en lignende sum.

Men tiderne var strenge, og da moderen døde ca. 1670, var ingen af børnen i stand til at indløse Blykobbegård. Den blev i 1671 solgt til kaptajn-løjtnant Ernst Cantzler for 650 sldr.

I. Elsebeth Olsdatter Koefoed på Stangegård i Aaker (1619-1703)

gift med a) Jens Hansen Juul (1610-1659)

" " b) Peder Olsen, død 1685.

Oluf Koefoeds datter Elsebeth (Elsebe, Elseby) fødtes året efter den store pest i 1618. Over 5000 mennesker døde i eet år på Bornholm (Thurah s.140), og de efterlevende har måttet rykke sammen for at udfylde de mange tomme pladser, men nærmere enkeltheder fra denne tid kendes ikke.

Elsebeth og hendes 2 år ældre søster Marike blev gift med gårdejere i Strandbyen i Aaker. Marike ægtede herredsfoged Niels Nielsen på 33. slg. (nu Kuregård), og Elsebeth ejeren af Stangegård, 35.slg., Jens Hansen Juul.

De yngste af Elsebeths børn er kommet med i Aaker kirkebog, der begynder 1648. Gunnel blev døbt 24. november 1650 og Christine 16. oktober 1653. Jens Juuls havde desuden datteren Maren, født 1646, og Margrethe, der vist var ældre, samt sønnerne Hans og Oluf. Om Hanna Jensdatter Juul, der viedes til Anders Pedersen den 20.10.1672, og Lasse Jensen Juul, der viedes til Margret Arvidsdatter den 23.3.1673, også er Elsebeths børn, kan ikke siges med sikkerhed; der var flere familier Juul i Aaker på den tid. Navnet omtales allerede i 1448 på Bornholm. (Hübertz: Akt-stk. til Bh. Historie s.18).

"1659 - 3. august døde Jens Juul i Strandby, æt. 49 an.", altså født 1610. - Enken giftede sig igen, men ventede i 4 år: "1663. fer. 2. Pasch. (2den påskedag = 20. april) viet Peder Olsen og Elsebe Olsdtr. udi Juuls Gaard i Strandbyen". I mellemtiden boede en anden familie Juul hos hende, formodentlig Jens Juuls broder og dennes hustru, men begge døde snart. "1660 - 19. februar begr. Margrete Lars Juuls i Strandby, æt. 55. Hun stach sig af en Torn og tog deraf sin Død." - "1663 - 2. januar døde Lars Juul, æt. 81 an." (Aaker kb.)

Børnene voksede til og blev gift. Til sidst var kun Maren tilbage; hun ægtede som 35-årig præstens kusk Tobias Jochumsen (1650-1728). - De blev viet i Aa kirke 25. marts 1681 og boede på Stangegård, så længe Elsebeth levede. Senere flyttede de til Vestre Slamregård i Bodilsker. Fra dem stammer slægten Jochumsen, se dennes stamtavle.

Peder Olsen døde i 1685, skifte 24. marts. (Skpr. 1684/85 fol. 142). I skiftebrevet findes beviset for, at Elsebeth er Oluf Koefoeds datter: "Eilers beretted enken, at Peder Olsen havde solgt og afhændet hendes tilfaldne

arv og jordepeng af Blykobbegården = 50 sldr. (og) af Lars Lars' gård i Vestermarie sogn = 15 sldr., som hun ellers formener sig at skulle have været tillagt af boet." (fol. 146 b).

Men pengene kunne ikke skaffes på grund af boets "armod og vidtløftige gjældsfordringer". Enken kunne heller ikke få fuld dækning for den sal. mands begravelse = 36 sldr. 3 mk. Der var vanskeligheder med gårdens skatter og Peder Olsens værgemål.

Man bør dog ikke tage tungt på alle klager over fattigdom ved skifterne, især ikke når arven som her skulle udredes til afdødes søskende. Indboet tyder på en forholdsvis høj levestandard, blandt andet fandtes der i "Steerhuset" mange store ølkar: et på 5 tønder, et på 3 og adskillige mindre. I stuen er der stenbord og slagbord, panelbænke og vråskab, i krobhuset seng, skabe og kister, i "huset" (herberghuset) 2 sengesteder, bord og stole, gode dyner og "sengklæde" over sengene.

Besætningen var 5 heste, 4 køer, 2 stude og noget ungvæg, 6 får og 7 svin. Men Tobias Jochumsen har antagelig haft et lignende antal dyr på gården, og disse nævnes naturligvis ikke ved skiftet efter svigerfaderen.

Trods de tilsyneladende mørke udsigter beholdt familien Juul Stangegård, hvor der endnu den dag i dag lever efterkommere af Elsebeth Olsdatter.

II. Oluf Jensen Juul, Bjerpegård i Aaker (1647-1736).

Sædet i Stangegård var ved en 12-mands dom af 9. januar 1666 tilkendt Jens Juuls yngste søn, den da 18-årige Oluf (Ole). Men han fik aldrig selv brug for denne ret, da han længe før moderens død i 1703 havde overtaget sin svigerfaders gård, Bjerpegård.

Bjerpegård, 24. frivornede gård i Aaker, blev i 1663 (18/5) pantsat af ejeren Berild Hansen til Mikkell Pedersen, 11. vdg. i Aaker (Grødby), for 650 sldr. For denne sum skulle M.P. have gården til brugspant i 16 år. -

Ved udløbet af den aftalte tid døde Mikkell Pedersen, 60 år gl. (1681. 31.1.). Enken Johanne sal. Mikkell Pedersens lod ved sin lavværge borgmester Christen Gregersen gården "laugbyde" til sal. Berild Hansens arvinger: at indløse mod "bemeldte 650 Slettedaler gangbahr Mynt udi tvende Terminer, som Pantebrevet om formelder". Men der var ingen af slægten, som "lod sig finde med penge", så hun beholdt gården. (Bh. Landstings Justitsprotokol 1671/83 fol. 298 b).

Mikkell Pedersens havde mistet flere børn, deraf to under pesten 1654. Tilbage havde de to døtre, Kirstine og Elsebeth. Elsebeth blev gift med Lars Hansen på Tingfogedgård i Ibsker. Kirstine, der var døbt 1655.29.4., blev knap 19 år gl. viet til den 26-årige Oluf Jensen Juul (1674.9.2.).

De unge boede først i Grødby, men flyttede senere til Bjerpegård. - Hanne Mikkell Pedersens døde i 1690, begr. 29. januar.

Kristine og Oluf Juul fik i løbet af 25 år 14 børn:

1. Margrete Olsdatter Juul, døbt 1674.15.11.
2. Barbara " " " 1676.12.3. begr. 1702.22.5., 26 år gl.
3. Sidsel " " " 1678.9.6.
4. Jens Olsen Juul, døbt 1680.18.4., begr. 14.5. s.å.
5. Mareche Olsdatter Juul, døbt 1681.19.6., begr. 1682.18.7., 1 år gl.
6. Mikkell Olsen Juul, født ca. 1683 (lakune i kirkebogen).
7. Mareche Olsdatter Juul, født 1685, begr. 1689.18.9., 4 år gl.
8. Elsebeth Olsdatter Juul, født ca. 1687.
9. Jens Olsen Juul, født ca. 1689.
10. Knud Olsen Juul, født ca. 1691.
11. Christen Olsen Juul, døbt 1694.12.4. (tvilling).
12. Dødfødt søn, begr. 1694.7.4.
13. Hanne Olsdatter Juul, fremst. 1697.19.3., begr. 5.5. s.å. 7 uger gl.
14. Hans Olsen Juul, født ca. 1699, begr. 1723.24.8., 24 år gl.

Under en koppeepidemi i 1702 døde "Christine Ole Juuls", 48 år gl. begr. 22. maj, og 6 dage efter begravedes hendes næstældste datter, Barbara, 26

år gl. Ved skiftet 13. juni s.å. ses, at faderen arvede datteren, men lod hendes klæder fordele mellem de yngste døtre sammen med moderens; kun forbeholdt han sig til eget brug hustruens sorte klædeskåbe. Den gifte datter Margrethe og hendes mand var fornøjet med hjemgiften og gav afkald på løsørearv.

Det ser ikke ud til, at Oluf Juul har indgået nyt ægteskab. Sidsel var 24 år, da moderen døde, og har nok styret huset, til hun 6 år efter blev gift med Jens Kofoed i Ringeby (1708.28.11). Imens var den yngste datter, Elsebeth, blevet 21 år og har kunnet bestride hvervet. Hun giftede sig i 1724 (31.10.) med Bent Rasmussen Kjøller, der overtog Bjerpegård.

"1736 den 1. september begr. Ole Juul af Bjerpegård, gl. 89 Aar minus 7 Uger." (Aaker kb.) Skifte 15.9.s.å. Hans arvinger var 4 sønner og 3 døtre.

De 4 sønner: Mikkell, Jens, Knud og Christen førte navnet Juul videre. Mikkell, der en tid havde boet på Krogegård i Østerlars, døde på Bjerpegård i Aaker i 1747, begr. 4.1. Han efterlod sig 10 børn. - Jens Juul var hjemme som ungkarl ved faderens død i 1736 og giftede sig først året efter (1737. 11.10). Han døde i 1741 og efterlod sig enke og et par tvillinger på 3 år. Knud Olsen Juul døde på Brændegård i Vestermarie i 1726 (3 børn), og Christen på Stangegård i Aaker i 1748 (6 børn).

III. Margrethe Olsdatter Juul (1674-1737), gift med Mads Hansen, Billegrav, senere Bakkegård i Pedersker.

Ole Juuls ældste datter Margrethe blev som 20-årig gift (1695.10.7.) med den 32-årige enkemand Mads Hansen, Billegravsgård, 9. slg. i Pedersker. Hans første hustru Margrethe Ibsdatter var død året før, begr. 7. maj 1694, 31 år gl., fra 2 små døtre på 6 og 1 år. Den yngste døde kort efter moderen.

Mads Hansen var langt ude beslægtet med Margrethe Juul; han var datter-søn af herredskaptajn og landsdommer Mads Koefoed på Vellensgård i Nyker, der var broder til Oluf Koefoed på Blykobbegård. - Mads Koefoeds skæbne var tragisk; han blev sammen med flere andre anklaget for landsforræderi for sin optræden under svenskekrigen 1645, blev 4. maj 1646 dømt til døden af herredagen i København, fik 19. maj s.å. dommen formildet af kongen til landsforvisning og fortabelse af gods og døde i udlændighed samme år. - Hans enke, Karen Jørgensdatter, fik 15. maj 1647 herredagsdom for, at Vellensgård i Nyker samt Eskesgård i Pedersker var arvegods efter hendes i 1587 afdøde fader Jørgen Pedersen og følgelig ikke forbrudt til kongen ved hendes mands forseelse. Hun døde i 1650 efter at have modtaget kongens oprejsningsbrev af 15. juni 1649 for hende og hendes børn. (M. K. Zahrtmann: Bh.Historie I s.254-56).

Mads Hansens forældre ved man ikke meget om. Hans moder, Mads Koefoeds datter, hed vistnok Kirstine; hun var gift to gange, først med en Hans (måske Hans Arristsen, Bakkegård i Pedersker), derefter med Lars Simonsen, 25. slg. Slettegård i Pedersker. I første ægteskab havde hun to sønner: Mads og Hans, i 2det en søn, Simon Larsen. (J. Th. Sassersen).

Mads Hansens datter Gunnel havde arvet sæderetten til 9. slg. i Billegrav efter sin moder, der var datter af den forrige ejer. Da Gunnel blev gift, flyttede Mads Hansens til Bakkegård, 21. slg. i Pedersker, som de købte for 380 sldr. af Hans Herlufsen (Mads Hansens halvbroders søn?) og hustru Elsebeth Tobiasdatter, Margrethe Juuls kusine. Overtagelsen skete ved midfaste 1714. - De fik 10 børn, heraf to par tvillinger, men de 5 døde som små:

1. Margrethe Madsdatter, døbt 1696.18.10, død samme år.
2. Hans Madsen, døbt 1699.6.8., død før 1704
3. Jens Madsen, døbt 1701.20.7. (tvilling).
4. Margrethe Madsdatter do. do. do.
5. Hans Madsen, født 1704 (ingen dato).
6. Kirstine Madsdatter, døbt 1706.5.2. (tvilling) begr. 2 uger gl.
7. Sidsel Madsdatter do. do.
8. Mikkell Madsen, født 1708, begr. 8 dage gl.
9. Elsebe Madsdatter, døbt 1709.13.10.
10. Ole Madsen, døbt 1716.23.7.

Sidsel blev gift i 1729, Hans i 1735 og Jens i 1736. - I efteråret 1737 døde moderen og de to hjemmевærende børn. Elsebeth blev begravet den 23. oktober, 28 år og 13 dage gl., Ole den 13. november, 21 år 3 mdr. 3 uger og 2 dage gl., og "Mads Hansens Hustru Margrete Ollufsdatter Juul" den 27. november, gl. 63 år og 10 dage. - Den 6. december s.å. blev "Hans Madtzen i Didrich Mortens Gård" begravet i Aakirkeby, 34 år gl.; det var Mads Hansens næstældste søn, der døde fra hustru og børn, hvoraf det yngste fødtes kort efter begravelsen og blev døbt Hans den 15. december. - Kirkebogen siger intet om årsagen til de mange omtrent samtidige dødsfald.

Den 74-årige Mads Hansen, der nu var alene, solgte straks Bakkegård til sin eneste overlevende søn Jens Madsen for 400 sldr. Købebrevet er dateret 3. januar 1738 og refereres i skiftet efter hustruen den 17. januar s.å. De 200 sldr. skal betales til panthaveren Herman Bohne Madsen i Rønne, andre 100 sldr. til Mads Hansen, "som bliver bestaaende i Gaarden foruden Rente, hvilken Capital Faderen til sin Nødtørft imod Quttingering vil annamme per advenant 10 eller 20 sldr.", og de sidste 100 sldr. deles imellem børnene.

Både Jens Madsen og hans fader har nok anet, at salgets lovlighed kunne bestrides: købebrevets tekst lader intet uomtalt af de rettigheder, som Jens Madsen og hans arvinger, "både fødte og ufødte", skal have. Det var nemlig et spørgsmål, om Mads Hansen overhovedet kunne udstede et sådant skøde til en anden end jordrotten uden dennes samtykke, og da denne var et spædbarn, lod det sig ikke fremskaffe.

Men Mads Hansen kunne ikke vente i 20 år på et svar. Han måtte have et af børnene hjem med det samme, og Jens var nærmest til det. - Jens Madsen boede imidlertid godt i en ejendom på Præstegårds grund i Aaker, og han ville vel nødig opgive den uden at være sikker på at beholde Bakkegård efter faderens død.

Ved skiftet den 17. januar 1738 "fremstod Hans Madsens enke Ingeborg Olufsdatter, Aakirkeby, tillige med hendes lavværge Jens Mortensen ibid., og han på hendes vegne begærede, at på dette skifte måtte være anført, at hun haver haft Mads Hansens og hans hustrus yngste søn Hans Madsen til ægte, nu død, og hun da formener, at hendes yngste søn Hans Hansen burde være sædeberettiget efter sin farfaders død, og ikke dette anførte kiøbebrev." - "Jens Madsen ville intet hertil videre svare, men henholdt sig til det af hans fader udgivne kiøbebrev, og om nogen påtalte derpå, skulle da lovlig at gjøre den efter lovens måde inden år og dags forløb, hvilket og skifteretten holdt for billigt." - Der var muligvis ingen uenighed mellem parterne, men lavværgeren har ikke villet forsømme i tide at fremsætte et krav, som barnet engang kunne være interesseret i at gøre gældende.

Mads Hansen døde i 1746, begr. 17. oktober, 83 år gl. Skifte 16. november s.å. (Skpr. 1741/49 fol. 517), Arvingerne var foruden Jens Madsen og Hans Madsens 9-årige søn Hans de to døtre: Gundel Madsdatter (af 1ste ægteskab), gift med Jens Olsen, Billegrav, og Sidsel Madsdatter, gift med Hans Jakobsen Wibe i Poulsker.

IV. Jens Madsen, Bakkegård i Pedersker (1701-1781).

Jens Madsen var gift to gange. Hans første hustru Karen Andersdatter Munch (1713-1737), til hvem han viedes i Pedersker 1736.21.3., døde efter knap et års ægteskab efter at have fået tvillinger. Hun blev begravet i Aaker 1737.7.2., 24 år gl. Børnene Anders og Englike døde som spæde, Anders begr. sammen med moderen, 10 dage gl., Englike begr. 1737.3.4., 10 uger gl.

Jens Madsen ægtede samme år (1737.9.9.) den 17-årige Seigne Mikkelssdatter, døbt 1719.3.12. i Aaker. Hun var datter af Mikkel Didriksen Funch og hustru Gertrud Andersdatter i Nyby.

Deres første barn blev døbt i Aaker 1739.16.1., de øvrige 7 i Pedersker. Spørgsmålet om sæderetten er blevet ordnet i løbet af 1739, hvorefter Jens Madsens flyttede til Bakkegård og boede der i over 40 år.

Bakkegård havde i 1738 en besætning af 5 heste, 3 foler, 6 koer, 9 studnød, 3 får og 1 lam, 3 søer og 3 grise, 3 gæs og 1 gase. - Om bygningerne

var nye eller gamle, vides ikke. Der nævnes følgende rum: stuen, den liden stue, krobhuset, det østre kammer, herberghuset, drengehuset og steerhuset. - Man kan heller ikke se, om gården har forandret sig i Jens Madsens tid, for der findes intet skifte efter ham og hans hustru; de har skiftet privat med børnene.

Jens Madsen døde som sandemand i Pedersker i 1781, begr. 10. februar "i sit 80. Aar". "Sejne Jens Mads" boede endnu ved folketællingen i 1787 på gården, på undentag hos sin datter og svigersøn, men døde i Aaker i 1795, begr. 7. februar, 76 år og 2 mdr. gl. Hun har antagelig opholdt sig hos datteren Margrethe på Store Krusegård i sin sidste levetid.

Deres 8 børn, hvoraf de 4 overlevede forældrene, var:

1. Hans Jensen, døbt 1739.16.1. i Aaker.
2. Margrethe Jensdatter, døbt 1742.26.8. i Pedersker.
3. Mikkel Jensen, døbt 1746.16.7.
4. Mads Jensen, døbt 1749.21.12.
5. Gertrud Jensdatter, døbt 1752.21.12.
6. Karen Jensdatter, døbt 1754.11.5.
7. Diderich Funch Jensen, døbt 1759.5.1., begr. 1765.26.3., 6 år gl.
8. Elseby Jensdatter, døbt 1761.9.10., begr. 1762.9.10., 1 år gl.

Både Hans Jensen, "den unge sandemand", og broderen Mikkel Jensen døde i 1772. Mads Jensen bosatte sig i Nekso, og Margrethe var gift i Aaker. Det blev da Gertrud, som sammen med sin mand overtog Bakkegård. - "1774 den 2. maj trolovet Enkemand Mogens Hansen, som var herhidflyttet fra Øster Mariæ Sogn, med Jens Madsens Datter Gertrud". (viet 13. juni s.å. - Pedersker kb.)

V. Margrethe Jensdatter (1742-1816)

gift med Esper Olsen, Store Krusegård i Aaker (1742-1817).

Jens Madsens ældste datter Margrethe blev som 20-årig trolovet med den ligeledes 20-årige Esper Olsen fra Lille Egebygård i Aaker (29.12.1762) og viet i Pedersker den 12. februar 1763.

Esper Olsen var forældreløs, søn af Ole Espersen (1703-1747) og hustru Bodil Hansdatter (1710-1755) på 8. vdg. i Egeby. Ved skiftet efter moderen havde værgerne tilladt, at stoffaderen Daniel Lassen måtte bebo gården, til jorddrotten Esper var 20 år. Han døde i 1762, begr. 4. april, 41 år gl.

Esper og Margrethe boede i nogle år på Lille Egebygård, men købte senere Store Krusegård, 20. slg. i Aaker. Her boede de ved folketællingen i 1787 med 5 børn:

1. Bodil Kirstine Espersdatter, døbt 1765.17.4.
2. Mads Espersen, døbt 1767.1.1.
3. Ole Espersen, døbt 1768.20.11.
4. Seigne Catarina Espersdatter, døbt 1774.4.12.
5. Jens Espersen, døbt 1781.28.10.

Den ældste søn Mads Espersen døde året efter, begr. 1788.5.7., 22 år gl. De to døtre Bodil og Seigne blev gift med to brødre, Lars og Jens Olsen. - Lars og Bodil boede på 26. slg. i Grødby. Efter Lars Olsens død i 1807 giftede hun sig med Haagen Gregersen fra Lille Krusegård, hvis søster Kirstine i 1804 havde ægtet hendes broder Ole. - Jens Olsen og Seigne Espersdatter boede på Vassegård i Pedersker til 1822, da de flyttede til Lille Grammegård i Aaker.

Jorddrotten Jens Espersens skæbne er foreløbig ukendt. Det blev Ole Espersen, som overtog Store Krusegård (s.57). Her fødtes i 1811 hans datter Seigne Kirstine, meddelerens oldemoder (antavle I).

Margrethe Jensdatter døde på 20. slg. den 28. februar 1816, 73½ år gl., og knap 2 å efter døde Esper Olsen den 29. december 1817, 75 år gl.

TRE GENERATIONER PÅ BORRE I RUTSKER

Bukkegård i Rutsker, 8. slg., har fået navn efter Peder Hansen Buch, som boede der fra 1757-1776. Før hans tid hed gården blot "På Borre". Navnet havde den til fælles med flere ejendomme på strækningen mellem Vang og Slotslyngen.

I de ældste jordebøger nævnes som skatteydere på 8. slg. Mogens Rasmussen (1598), David Mortensen (1610), Svend Nielsen (1620) og Hans Svendsen (1634). De to sidste er muligvis fader og søn, og Hans Svendsen kan være fader til den næste besidder:

I. Anders Hansen på Borre i Rutsker (1636-1708).

Før tre hundrede år siden hed ejeren af 8. slg. Anders Hansen. Han var ifølge kirkebogen født i juli 1636. Hans hustru Karen Hansdatter var ca. 3 mdr. yngre.

Som 18-årige har de oplevet pesten i 1654, (i Rutsker døde der 230 mennesker, se Thurah s.140), og et par år efter blev Bornholm erobret af svenskerne. - I denne bevægede tid blev de gift, (deres ældste søn er født i 1660), og de har sandsynligvis stadig boet i Rutsker, enten på 8 slg., som Anders Hansen er skrevet for i 1662, eller på Enesgård, 6. slg. (1689), som de også ejede.

Sidstnævnte gård pantsatte de i 1697 til Jørn (Joen) Pedersen i 18 år for 50 sldr. (Nr. herred skøde- og panteprotokol 1677/1719 fol. 79 b.) - Her nævnes hustruens navn: Karen Hansdatter.

Der findes ikke noget skifte efter Anders Hansens, men fra skødeprotokollen vides, at de efterlod 5 voksne børn:

1. Hans Andersen (1660-1733), Skovgård i Nyker, 28. slg.
2. Oluf (Ole) Andersen, døde 1727, Bolbygård i Klemensker, 16. slg.
3. Esper Andersen (1667-1732), Møllegård i Nyker, 8. vdg.
4. Kirstine Andersdatter (1669-1746), gift med Mogens Pedersen, Sandemandsgård i Rutsker (46. slg.)
5. Niels Andersen (1679-1741) på Borre i Rutsker, 8. slg.

Anders Nielsens børn på Samsingsgård i Klemensker (s. 63-64) og Anders Hansens børn var søskendebørn (skpr.), men hvordan vides ikke. Det er dog mest sandsynligt, at hustruerne Anna Hansdatter og Karen Hansdatter var søstre.

"1708 - Fredagen den 21. december begravet Anders Hansen på Borre, gl. 72 Aar, 4 Mdr., 3 Uger og 5 Dage." (Rutsker kb.)

Der blev holdt samfrændeskifte, og den 25. januar 1709 lod Hans Andersen på 28. slg. i Nyker tinglæse en kontrakt med sine brødre Oluf Andersen på 16. slg. i Klemensker, Esper Andersen, Nyker, Niels Andersen og svogeren Mogens Pedersen i Rutsker angående 6. slg. i Rutsker. (Han er blevet ejer af denne gård, for han lod senere en datter og svigersøn overtage den.)

"Dernæst fremstod Niels Andersen af Rutsker sogn og lod læse en kontrakt af dato 4. januar 1709 imellem hannem, hans kiere moder, brødre og søstermand angående den 8. slg. i Rutsker." ... "Samtlige brødre, nemlig Hans Andersen og Esper Andersen af Nyker, Oluf Andersen af Klemensker og Mogens Pedersen af Rutsker vedstod dette brev ... og er som meldt brødre af Niels Andersen her af Rutsker." (Nr. herr. skøde- og panteprotokol 1703/11 fol. 374).

.....

Den ældste søn Hans Andersen var før 1689 blevet gift med Margrethe Kofoed (1671-1741), datter af Peder Kofoed og hustru Kirstine Torkildsdatter på 28. slg. i Nyker (s. 46). Peder Kofoed og hustru døde begge i 1684, og Margrethe, som var den ældste af deres døtre, arvede gården. - Hans Andersens fik 6 døtre, hvoraf 4 blev voksne. Annike fik Skovgård, og Karen, gift med Niels Nielsen (1689-1767) fik Enesgård (nu hotel Jons Kapel). Fra Karen nedstammer fru Sanne Holm.

II. Niels Andersen på Borre i Rutsker (1679 - 1741)

Anders Hansens yngste son, den 30-årige Niels Andersen, som umiddelbart efter faderens død overtog 8. slg. mod at forpligte sig til at forrente sine søskendes part i den og yde sin moder aftægt, havde dengang været gift i syv år. Den 13. november var han blevet viet i Ny kirke til den jævnaldrende Karen Rasmusdatter, stiftatter af hans broder Espe, som 3 år før (3.8.1698) havde ægtet Karens moder Ellen Nielsdatter (1649-1716), enke efter Rasmus Pedersen (1629-1698) på Møllegård, 8. vdg. i Nyker.

Niels Andersens moder levede i 14 år som undentagskone på Borre; hun blev begravet i Rutsker mandag den 15. februar 1723 som "Karne sal. Anders Hans, gl. 87 år ringere 8 mdr."

Undentagskontrakten, hvis indhold ikke kendes, har formodentlig indeholdt en bestemmelse om, at N.A. ved moderens død skulle udbetale sine søskendes arv, og det har han ikke kunnet uden at bortpante gården til sin svigersøn. Hans ældste datter Bodil (Boel, bujl), døbt 23.7.1702, blev den 22. marts 1723 troløvet til den 28-årige Hans Rasmussen fra Duebjerg i Klemensker, og den 14. april s.å. underskrev Niels Andersen et dokument, der lød på, at Bodil og hendes fæstemand skulle have 8. slg. til brugspant i 18 år for 440 sldr. samt forkøbsret til gården bagefter.

Hans Rasmussen har skaffet pengene, men kort efter synes man at være blevet enig om andre betingelser, som er anført i skiftet efter Bodil i 1746. Her står, at Niels Andersen og hustru skulle nyde en tredjedel af gården i 12 år, eller så længe som de kunne udrede en tredjedel af dens skatter og afgifter. Når de 12 år var til ende, skulle de have undentag på livstid. - Allerede 6 år efter (14.3.1729) blev der udstedt et købebrev, tinglæst 1. april, hvori N.A. "vitterliggør at have tilskødet sæde og adgang m.m. i 8. slg. til sin kiære dattermand Hans Rasmussen og hustru Boel Nielsdatter ... for 50 sldr."

Ifølge undentagskontrakten måtte Niels Andersens bebo 3 stolperum (fag) i den østre ende af stuelængen: stue, forstue og ildsted, samt 1 stolperum i den søndre ende af den østre længe. De fik også rådighed over 3 agre: Huuslycken, Kold-ageren og Kiærageren på tilsammen ca. 8 skpr. land, endvidere ret til at skære 5 læs tørv årlig i gårdens tørvemose og have en ko på græs hos Hans Rasmussens kær.

Niels Andersen og hans hustru var i 1723 begge 44 år og havde flere små børn; deres yngste blev født i 1724. Grunden til, at de så tidligt trak sig tilbage fra gårdens drift, har nok foruden pengemangel været dårligt helbred; de har ikke haft kræfter til det hårde slid, der var uundgåeligt i datidens landbrug, når der ikke var råd til lejet hjælp.

Børnene måtte klare sig selv, så snart de kunne. Sønnen Hans Nielsen flyttede til Rønne, hvor han forøvrigt blev en velstillet mand; man træffer ham senere som kirkeværge og ejer af en gård i byen. - Datteren Ellen (Elna) gik det i begyndelsen ikke så godt; hun kom ud at tjene på en nabo-gård og fik et barn uden for ægteskab. Men da det døde, tog hun plads som amme hos en familie i Rønne og blev senere gift med en Rønneborger.

.....

Den 14. marts 1738 blev der på Rutsker kirkegård "kast Jord paa Karne Niels Anders, som var 59 Aar gl." - Ved skiftet den 9. april "blev angivet af enkemanden Niels Andersen saavel som hans dattermand, som bor på gården ... at ej nogen ting af løsoregods var at forevise til vurdering ... undtagen en gl. messingkedel med jerngrever ... et gl. fyrrebord, et gl. sengested med ramme om og gamle sengklæder udi til nødtorftighed, som hannem blev tilladt at beholde, eftersom ingen creditorer findes."

Tre år efter døde Niels Andersen, begr. 25. marts 1741, 62 år gl. - Ved skiftet den 14. april nævnes afdødes ifareklæder, som blev vurderet til ialt 1 sldr. 1 mk. 12 sk.: 1 gl. sort vadmelkiol, 1 sort vadmelstrøje, 1 par sorte vadmelbukser, 1 skindtrøje, 1 hat og et par blågrå hoser. "Ej videre, eftersom den sal. mand ikkun var tilhiem hos dattermanden Hans Rasmussen, såsom han ej nogen ting videre var ejendes."

En familie i Olsker fordrede 1 sldr. 3 mk. i rente af en kapital, som Niels Andersen havde tilbagebetalt for 10 á 12 år siden (antagelig i 1729, da N.A. fik 50 sldr. for gårdsædet). Men "eftersom de haver krediteret denne sal. mand så længe, og ej findes noget af standlæg", ville skifteretten ikke anerkende kravet.

Hans Rasmussen havde ladet svigerfaderen begrave, "hvorfor han ej prætenderede noget, undtagen hvad som kan fra salarium overblive". Han fik lov til at beholde de nævnte ifareklæder imod at betale skriveren 2 mark og vurderingsmændene 12 skilling. (Bh. landdistr. skpr. 1741/49 fol. 24.) Niels Andersens 5 efterladte børn var Hans Nielsen i Rønne og Boel Hans Rasmussens på Borre samt Elna, Karen og Margrethe, der var henholdsvis 31, 24 og 16 år. Karen blev gift med en husmand Jens Ipsen på Smålyngen i Asker, og da hun døde barnløs i 1772, er hendes søskende og nogle søskendebørn nævnt ved skiftet. (Sønder herr. skpr. 1762/82 fol. 233 b).

III. Bodil Nielsdatter (1702 - 1746), gift med
Hans Rasmussen på Borre i Rutsker (1695 - 1757).

Hans Rasmussen var søn af Rasmus Eriksen og hustru Anna Jensdatter på Duebjerggård, 64. slg. i Klemensker (s. 29).

Rasmus Eriksen døde i 1729. Hans 4 børn: Hans, Jens, Karen og Rasmus var myndige, så der holdtes samfrændeskifte. Man kender derfor ikke hans formueforhold, men det ser ud til, at de har været betydelig bedre end Niels Andersens. De 50 sldr., som Hans Rasmussen i 1729 betalte for gårdsædet, har sikkert været hans fædrearv eller en del af den.

Det er muligt, at Hans Rasmussen har været en "moderne" landmand, som har været villig til at tage ved lære af de anvisninger til en bedre udnyttelse af jorden, der kunne fås, blandt andet hos præsterne. Befolkningen som helhed var tilfreds med det fra fædrene overleverede. J.C.Urne siger om sine forsøg på at udbrede kendskabet til "de gode Avlings-Mænds" resultater: "Jeg har ... underrettet adskillige bønder ..., men de fleste have foragtet og beleet mit forslag". ("Ager-Dyrkningens Behandling på Bornholm," side 29).

Hvad grunden nu end har været, så kunne Hans Rasmussen åbenbart ikke få noget ud af sin virksomhed, for ved skiftet efter Bodil den 2. november 1746 får man et helt andet billede af tilstanden på 8. slg. end i hendes faders tid. - Der var 7 heste og 7 køer foruden ungvæg, får, svin og gæs. Huset var godt forsynet med møbler og husgeråd, gården var gældfri og vurderet til 250 sldr., ja, der havde endda været midler at låne ud, idet David Mortensen på 5. vdg. i Rutsker havde udstedt en panteobligation på 140 sldr. til Hans Rasmussen den 28.9.1746. Boets nettoformue var 595 sldr. Bodil Nielsdatter blev begravet den 11. oktober 1746, kun 44 år gl. Hun havde fået 7 børn, hvoraf 5 overlevede hende: Karen, 20 år, Anders, 18 år, Anna, 14 år, Kirstine, 11 år, og Margrethe, 8 år. - Deres morbroder Hans Nielsen i Rønne blev tilsynsværge ved skiftet. - Gårdsædet tilkom Bodils børn, men det bestemtes, at en eventuel enke efter Hans Rasmussen skulle have livsvarig beboelsesret på 8. slg. (Skpr. 1741/49 fol. 511).

Et halvt år efter var Hans Rasmussen gift igen; han blev den 28. februar 1747 trolovet til den 22-årige Karen Pedersdatter fra nabogården Vestergård, sønneatter af Hans Mortensen på Tornegård i Klemensker (s. 42). - De blev viet den 22. marts.

I løbet af de næste 10 år blev Bodils børn gift og forlod hjemmet med undtagelse af den yngste, Margrethe. Men der voksede et nyt kuld op: Peder, Bodil Kirstine, Ellen og Birgitte, som var mellem 8 og 1 år, da faderen døde.

Hans Rasmussen blev begravet den 25. september 1757, gl. 62 år, 9 mdr. 2 uger og 1 dag. - Selv om aldersangivelsen tilsyneladende er meget nøjag-

tig, kan man ikke regne fødselsdagen ud. Man kender ikke dødsdagen; den nævnes yderst sjældent i denne tid. Det er også et spørgsmål, om præsten (og familien) har taget i betragtning, at året 1700 er forkortet med 11 dage, idet man da gik over fra den julianske til den gregorianske kalender, sådan at mandag den 1. marts fulgte umiddelbart efter søndag den 18. februar. (R. W. Bauer: Calendar s. 100).

Skiftet holdtes den 30. september og fortsattes den 1. oktober 1757. Enken havde Michel Pedersen Grønbech i Sandvig til lavværge. Hun fik for udfarten bevilget 38 sldr., endvidere uden vurdering en seng i herberg- huset med de deri værende klæder, sin kiste, en brunblisset hest og en kobberkedel samt noget løsøregods, "som her for vidtløftigheds skyld for- bigås". (skpr.). Børnene skulle dele faderens klæder, som blev vurderet til ca. 12 sldr.: en sort klædes kiol, en blågrå fifskafes do., en blå "ullen og linnen" do., en gl. skindtrøje, en sort vadmel's vest og en brun indsprængt do., et par sorte bukser og et par skindbukser, en horgarns- og to blågarns skjorter, et par sorte strømper, et par blå og et par hvide samt en rævskindhue og en kiste med lås og hængsler. Kisten til- faldt den 8-årige Peder, der også fik et gråt horsføl og faderens spansk- rør (stok). Den 17-årige Margrethe, "som her i boet under værgens tilsyn forbliver", fik 10 sldr. ekstra.

"På vidtløftig tilspørgsel" svarede enken og arvingerne, at de var enedes om at sætte 8. slg. "med al den herlighed, af hvad navn det have kan, som tilligger og af Arilds tid tilligget haver" for 275 sldr. - Gårdsædet tilkom Anders Hansen, som for 2 år siden var blevet gift med enken på Smørbygård i Knudsker. Han ville gerne have indført i skifte- brevet, at hans stifter ikke måtte bortpante gården uden hans samtykke, men lavværgeren fandt det unødvendigt at anføre noget herom. - Anders Han- sen har sikkert vidst, at enken kun havde beboelses- ikke bortpantnings- ret, og meningen med hans bemærkning har nok været at gøre dette klart for alle, så at han ikke senere skulle behøve at gøre indsigelse. - Enken fik af skifteretten den sædvanlige påmindelse om at holde gården vedlige. Hendes egne børns arv skulle stå rentefrit hos hende.

Hans Rasmussen efterlod sig netto 271 sldr. - Enken fik godt 195 ³ sldr., hver søn 35 sldr. 2 mk. og hver datter 17 sldr. 3 mk. - Samtlige vedkommende var i alle måder vel fornøjet med skiftet. (Skpr. 1750/61 fol. 532-34).

.....

Karen sal. Hans Rasmussens trolovede sig den 25. november 1757 med Peder Hansen Buch, en yngre broder til hendes stiftfader Wefst Hansen på Vestergård. Peder Buch købte 8. slg. af arvingerne for 640 sldr., og dermed forsvandt navnet "På Borre" og erstattedes af Bukkegård.

Anders Hansen gav afkald på sin fædrenegård, da han selv fik lejlig- hed til at købe Smørbygård. Begge hans stiftsønner, den 12-årige Svend og den 4-årige Claus Ancher Michelsen samt hans egen 1-årige Bodil dode under en epidemi i februar 1758, og da hans to stiftøstre Margrethe og Karen nogle år efter blev gift med gårdejere, har deres mænd indvilget i, at gården blev solgt til opsidderen. (Bp. A. 30).

Fra Anders Hansens søn Michel Ancher (1759-1836) stammer "helten fra skanse II" Johan Ancher (1838-76) og maleren Michael Ancher (1849-1927). Navnet Ancher fik de fra Anders Hansens hustru Ane Elisabeth Clausdatter, som var datterdatter af Poul Ancher i Hasle.

.....

Om Hans Rasmussens og Bodil Nielsdatters to dotre Anna og Margrethe er der fortalt side 12-13 og side 4. - Anna, der var døbt 2. juli 1730, blev i 1751 gift med Claus Larsen på Rutsker præstegård. - Margrethe, døbt 26. oktober 1738, var gift med Niels Holm i Hasle, som efter hendes død ægtede Annas ældste datter, Engliske Clausdatter.

Anna Hansdatter er oldenoder til Laura Claudine Holm, gift med Jens Mogensen på Store Uglegadehus i Nylars (s. 22), og tipoldemoder til Niels Skovgaard på Arnagerbro. (s. 19). Se anetavle I, IV og V.

"Mens besiddelsen af Bornholm 1525 - 76 var overdraget Lybæk, på hvilken Hansestad den endnu langt senere drev en betydelig handel, bosatte mange tyske købmænd sig her (i Rønne). Den mulighed ligger nær, at slægten Bohns stamfader har været en af disse købmænd. En overlevering nævner udtrykkelig Lybæk som slægtens hjemstavn."

Sådan skriver M. K. Zahrtmann, der selv hørte til denne slægt. (Personalhistorisk tidsskrift 1897). Artiklen er genoptrykt i "Stamtavle over den bornholmske familie Bohn" 1918. Kan ses på amtsbiblioteket i Rønne.

Navnet Bohn findes første gang nævnt på Bornholm i lensherren Hendrik Brahes regnskab for året 1585-86. Han har givet "Harmenn Bonne i Rønnde" 130 daler for mursten, købt i "lipke" (Lybæk). - Herman Bohn var altså købmand i Rønne. "Han vandt indflydelse og anseelse hos sine medborgere og blev rådmænd i Rønne; hans underskrift som sådan findes på aktstykker fra 1604 og 1609, og han skriver sig i disse: Hermand boen."

Z. mener, at Herman Bohn har været gift med en datter af Henning Gagge, en fattig adelsmand, der var havnet på Bornholm og havde ægtet en Rønneborgers datter. (Bh. saml. 6/55). - I Rønne kirke fandtes i midten af det 18. århundrede en gravsten over Henning Gagge, død 1562 - 29.6. og hans hustru Elsebet Kam (Kames), død 1578 - 23.10. På dens fodende stod at læse: "Denne Steen og Sted hører Henning Bon og Clavs Bon og begge deres arvinger til. Anno 1622."

Henning Bohn fik 1610 - 2.3. fuldmagt til sammen med borgmesteren og 3 andre borgere at hylde prins Kristian i Lund den 15. april på Rønne bys vegne.

Hans søn Morten Henningsen Bohn var byfoged i Rønne 1629-30 og rådmænd 1640 og 1648. Han var antagelig fader til Joen Bendtsens hustru Karen (s. 38). - Desuden havde han sønnen Herman.

I. Herman Mortensen Bohn, købmand og borgmester i Rønne, død 1668.

Herman Mortensen Bohn blev gift med Barbara Jørgensdatter i Rønne den 10. januar 1641. I den anledning skrev skolemesteren Rasmus Ravn til brudeparrets ære et digt på 19 vers. Det fortæller dog intet om de unge, men er en hyldest til de dyder, som de bør lægge sig efter. ("Museum" 1892 II/13).

Herman Bohn var købmand ligesom sine forfædre og blev rådmænd i 1648, borgmester i 1664. Fra skatteudskrivningen i 1662 ved man, at han næst efter sognepræsten i Vestermarie, Rasmus Andersen Bleking, var Bornholms rigeste mand. Præsten betalte 300 sldr., Herman Bohn 250 sldr., mens for eksempel hele Hasle by kun gav 177 sldr. (Bh. saml. 13/26).

Efter Herman Bohns død i 1668 fortsatte enken forretningen i sit eget navn. Hun nævnes som kreditor ved skiftet efter Mogens Jensen på Buldre-gård i Nyker (s. 67) og Peder Olsen på Stangegård i Aaker (s. 73) og mange andre steder. - "Barbra sal. Borgmester Herman Bohne Mortensens" døde i 1685.

Ægteparret efterlod sig 6 voksne børn: Jørgen, Elsebet, Barbara, Morten, Kirstine (Kirsten) og Claus. - Jørgen var købmand i Rønne (s. 64). - Elsebet var gift med borgmester Poul Koefoed, Svaneke (Bp. B. 24). - Barbara blev i sit første ægteskab med Jens Hansen i Rønne moder til en søn, Herman Jensen Bohn (1672-1743), der gik i udenlandsk krigstjeneste og endte som russisk general og godsejer i Estland. ("Museum" II/273). - Morten Hermansen Bohn var borgmester i Hasle og gift med Poul Anchers datter Margrete (1658-1734). De havde også en søn, der foretrak soldaterlivet for det teologiske studium, han var begyndt på. Denne Poul Mortensen Bohn (1697-1759) blev efter mange eventyr rundt om i Europa direktør for ingeniørkorpset hos Maria Theresia af Østrig; han blev gift med en østrigsk adelsdame og fik sin grav i Stephanskirken i Wien. (Stamtavle Bohn 68). - Om Claus Hermansen Bohn (1657-1683), der døde ung, vides ikke meget, men hans enke Lisabet har beskæftiget historieskriverne. Se M. K. Zahrtmann: "Lisabet Bohns enkestand." ("Fra Arkiv og Museum" I/360-91). - Hun er hovedperson i V. Sciens roman "Lisabet Bohn og Antsskriveren".

- II. Kirstine Hermansdatter Bohn (1653-1709), gift med 82
a) Ernst Cantzler (1636-1678), Blykobbegård i Nyker.
b) Lars Jensen, død 1684, do.
c) Peder Hansen (1660-1727) do. (Bp. A. 166-167)

Herman Bohns yngste datter Kirstine (kjestena) blev født i Ronne i oktober 1653 - under den store pest, som "anfangedes udi Nexø d. 16. Augusti (1653) og endedes in Martio 1655." (Bh. Kronike 93).

Som 17-årig ægtede hun ejeren af Blykobbegård i Nyker, den 35-årige Ernst Cantzler, der var kaptajnløjtnant ved Hammershus garnison.

Hvem han var, er ikke opklaret, udover at han må have været af tysk afstamning. Blandt arvegodset efter Kirstine i 1709 findes "et højt drevet solvbæger med våben på bunden og derhos står oven for Henrichus Cantzeler, vog (vejede) 14 lod á 3 mk. = 10 sldr." samt "et højt solvbæger, som er forgyldt oven og nedenom med en fod under, paategnet med en vaaben paa siden og Anna Canceler, witue, vog 14 lod á 3 mk. = 10 sldr."

Kaptajnløjtnanten har nok hørt til de tyske officerer, der blev indkaldt for at styrke militsen i denne tid, og det synes at have været hans hensigt at blive bornholmer, men det nåede han ikke, for den 8. marts 1678 "hensov (han) paa sin æreseng", som gravskriften lyder.

Ernst Cantzler havde købt Blykobbegård af Oluf Koefoeds arvinger i henhold til et købebrev dateret 11. januar 1671. (Bp. A. 162 anm.). Prisen var 600 sldr. + en skodegave på 50 sldr. I de følgende år optog han lån hos sine svogre Jørgen Bohn og Poul Koefoed, så han har nok haft svært ved at klare de strenge tider i 70-erne, især den "grusomme Fæ-Syge". Skiftet efter ham melder: "Af de bedste heste, som ved gården er vorden, ere de 3de ved Siugdøm afgangen og bortdød." Han havde også andet at tænke på end landvæsen: den skånske krig brød ud i 1675. Inden den var til ende, blev Ernst Cantzler bisat i Ny kirke.

Her fandtes endnu i 1756 en mindefane med tysk indskrift (Thuras. 81); den var forsvunden før 1804, men gav P. N. Skougaard til at udbryde: "I Sandhed, et synderligt Indfald, at sætte tyske Ligminder i en Kirke her paa Bøygden." (Indskriften var: "Ihro Königl. Majest. Zu Dannemark, Norwegen Wohlbestalter Capitain-Lieutenant über die Garnison auf Hammershus alhier auf Bornholm, de Edle und Manhafte Ernst Cantzler, ist auf Seinem Ehren-Bette sanft und Seelig eingeschlaffen den 8. Marty 1678 und ruhet alhier unter. Ætat. suæ 42").

Enken lovede at give en messesærk til kirken, men dette løfte var endnu ikke indfriet i 1685, hvorfor der blev afsat 15 sldr. hertil af boets midler. Der blev ikke holdt skifte før 10. juli 1682, og dette blev gjort temmelig summarisk. De to børn Hans Jürgen og Barbara Cantzler fik tilsammen i fædrearv 200 sldr., som blev stående rentefrit i Blykobbegård mod, at stiftfaderen lovede at "holde Bornene til Skole og Christelig Op-tuchtelse, som en Erlig Fader ligner og vel anstaar." Deres moder, den "Erlig, dyderig og Gudelskende Matrone Kirstine Herman Bohns Datter", havde nemlig giftet sig igen.

2det ægteskab: med Lars Jensen, død 1685.

Lars Jensen var søn af provsten i Ronne, Jens Larsen Malmøe (Bh. saml. 38/18). Han døde efter nogle få års ægteskab med Kirstine Bohn og efterlod sig to småbørn, den 2-årige Jens og den 1-årige Elsebeth. De fik slet ingen fædrearv. Skiftet efter Lars Jensen den 27. januar 1685 slutter med disse ord: "Og som forskrevne gods og gæld saaledes lige op-gaar, saa beholder enken godset og svarer til gælden, hvormed så dette skifte er til ende." (Skpr. 1684/85 fol. 121).

Heraf skulle man tro, at der var meget små kår på Blykobbegård, men det synes dog ikke at have været tilfældet. Enken fik bevilget uden vurdering "et par sortbrune heste, en karmvogn, en opredt seng i stuen, et kobberkar og et bord i stuen." Boet ejede 6 solvskeer og en solvkande til en værdi af 40 sldr., 9 tinfade og 18 tintallerkener samt 3 lange drejlsduge og et par jernbeslagne kister m.m. Besætningen var på 8 heste og 2 føl foruden de nævnte køreheste, 14 køer, 7 stude, 11 stk. ungvæg, 21 får og svin. Men gælden var stor, og beholdningen af korn "ganske ringe".

Kirstine Bohns tredje ægtefælle var landmand, ældste søn af Hans Nielsen og Annike Torkildsdatter på Agregård i Nyker (s. 48). Det lykkedes ham at få sat skik på driften af den store gård, vel også fordi tiderne bedrede sig.

Da hustruen døde i 1709, begravet 4. april, 55 år, 5 mdr. 2 uger og 2 dage gl., blev fællesboet vurderet til netto 1764 sldr., hvoraf halvdelen tilfaldt Peder Hansen. Den anden halvdel deltes mellem Kirstine⁸ efterlevende børn. Forud⁷ de tidligere nævnte: Hans Jürgen, Barbara, Jens og Elsebeth var der 4 af sidste ægteskab:

5. Annike Pedersdatter, 22 år gl.
 6. Kirstine Pedersdatter, på 20. år gl. (døbt 1690.23.2.)
 7. Herman Pedersen, på 13. år gl. (døbt 1696.14.6.)
 8. Doretea Pedersdatter, på 12. år gl. (døbt 31.10.1697) 12.8.
- En lille datter Dorthe, døbt 1693.24.2 var død godt 1 år gl., begr. 1694.

Den ældste søn Hans Jürgen Cantzler, som boede i København, havde ikke kunnet komme hjem til sin moders begravelse, skønt han var blevet underrettet om hendes død. Han undskyldte sig med "sin store Svagthed". - Men omsider kom han, så skiftet kunne slutes i juli. Da han fik at vide, at han havde indløsningsretten til Blykobbegård, fordi den var købt af hans fader, indgik han en overenskomst med sin stiftfader Peder Hansen, således at denne fik alle rettigheder til gården mod at betale Hans Jørgen 75 sldr. ekstra foruden den ham tilfaldne arv.

En broderlod var godt 160 sldr., en søsterlod godt 80. - Peder Hansen meddelte skifteretten, at hustruen selv havde delte sine ifareklæder mellem døtrene. Det gik glat med at fordele løsørearven, og Blykobbegården, der var sat til købsprisen i 1671 = 650 sldr., gav heller ikke anledning til spekulationer. Men 17. og 25. slg. i Nyker, der også tilhørte boet, samt nogle enge "udi Kingebygiærdet" og "ved Kalfhaven" m.m. voldte besvær. Ingen kunne finde ud af, hvilket af de tre kuld børn der havde ret til dem. Så længe Peder Hansen levede, forblev alt vistnok ved det gamle: ejendommene var udlejede og svarede afgift til Blykobbegård.

Men da Peder Hansen døde i 1727, og hans enke Elsebeth Olsdatter havde giftet sig igen, gik det ikke længer, og Vester herreds ret måtte domme i sagerne (s. 11). Det var søde- og indløsningsretten, det drejede sig om, ikke vurderingen.

- III. Barbara Ernstatter Cantzler (1673 - 1718), gift med
- a) Torkild Hansen (1670 - 1711), Rosmanegård i Knudsker.
 - b) Hans Hansen Kofoed (1684 - 1743), Holmegård i Nyker.

Kirstine Bohns ældste datter Barbara blev født på Blykobbegård i Nyker i 1673. 5 år gl. mistede hun sin fader, og da hun var 12 år, døde hendes første stiftfader Lars Jensen. Da hendes moder derefter giftede sig med Peder Hansen, fik Barbara lejlighed til at omgås hans familie, og det resulterede i, at hun ægtede den næstyoungste af hans 4 brødre. 2. påskedag 1695 (25.marts) viedes hun til den 25-årige Torkild Hansen, kort før hans fader Hans Nielsen på Agregård døde (s. 48).

I de 16 år, deres ægteskab varede, boede de på Rosmanegård, 27. slg. i Knudsker, men de var vistnok ikke ejere af den. De skaffede sig i hvert fald en anden ejendom, nemlig Holmegård, 18. slg. i Nyker, ved at låne ejeren Niels Ibsen så meget, at de til sidst havde gården "til fuldkommen underpant" for 355 sldr. Niels Ibsen døde i 1705, og Torkild Hansen fik kort efter skøde på 18. slg. (tinglyst 23.2.1708) mod at betale 45 sldr. 57 til arvingerne. Med skodegave stod gården ham nu i 422 sldr. 3 mk.

Men netop som familien skulle flytte til Holmegård, døde Torkild Hansen. Det var i peståret 1711, og selv om det ikke nævnes, ser det ud til, at den 41-årige bonde har været et af de talrige ofre for den frygtede sygdom. Den rasede især i København og omegn, (en skildring heraf findes i St. St. Blicher: En Landsbydegns Dagbog) - men også på Bornholm var der stor dødelighed i dette år.

Færnik Torkild Hansen blev begravet i Knudsker den 11. marts 1711, og skiftet efter ham holdtes på Holmegård i Nyker, hvortil enken var flyttet med sine børn inden 6. juli s.å. - Der var 4 børn: Barbara, født 1696, Annike, født 1699, Hans, født 1702, og Kirsten, født 1707.

Gårdens besætning var 8 heste, 11 køer og 1 tyr, 4 stude samt ungvæg, får, svin og gæs. - Stuehusets rum var vel udstyrede. Der nævnes: stuen, gamle-stuen, krobhuset, herberghuset og forstuen. - "Linklæderne" var nummererede, f.eks. "et par brugarnslagener med nr. 1 påtegnet", og pudevårene havde kniplingsstriik. Blandt solvtojet mærker man sig en ske, påtegnet Arnoldus Ejneberg og Catrina Ejneberg.

Torkild Hansens ifareklæder var af sort, mørkegråt og blågråt klæde med lærredsfor, en skindvest havde 3 dusin sølvknapper og en skindtrøje 3 dusin metalknapper. De tilfaldt sønnen Hans Torkildsen sammen med faderens våben: en messingfæstet kårde med lædergehæng, en do. hirzfænger, et par flintpistoler med hylster, en ryslædertaske og et krudthorn med rem samt en engelsk sadel med stigbøjle og bidsel, ialt vurderet til 32 sldr. Boets nettoværdi var 695 sldr. (Skpr. 1709/18 fol. 251).

2det ægteskab: med Hans Hansen Kofoed (1684 - 1743). Bp. A. 164.

Ved skiftet havde Barbara til lavværge valgt Peder Hansen på Blykobbegård, som var hendes stiftfader og tillige hendes svoger. Han har vel støttet hende efter evne, men i det lange løb kunne man ikke drive en gård uden en husbond på stedet, og den 17. oktober 1714 trolovede "Barbra sal. Torkild Hansens" sig med den 30-årige Hans Hansen Kofoed, næst- yngste søn af Hans Olsen Kofoed på Ladegård i Klemensker. De blev viet i Ny kirke 4de juledag den 28.12. s.å.

Ægteskabet varede kun godt 3 år og var barnløst. Barbra Hans Koefods døde i 1718, begr. 8. marts, 45 år gl. - Hendes børn var da mellem 22 og 10 år.

Torkild Hansens brødre Peder, Hans og Niels Hansen samt Anders Nielsen, Tornegård i Nyker var værger for børnene. De tillod, at Hans Koefoed forblev på Holmegård, til jorddrotten Hans Tokildsen blev myndig eller forlangte gården til beboelse. Han skulle forrente børnenes arvepanter i 18. slg. med 10 sldr. årlig, "formedelst at der af den samme gård så stort skattes, så den ej kan tåle at tilsvare højere." - Han lovede at beholde stifbørnene hos sig, så længe han beboede gården, hvis de havde lyst til at blive hos ham, og forsyne dem med "nødtørftig underholdning" samt holde gården ved lige m.m. - Men hvis Hans Koefoed "bliver andet steds forsynet" og vil flytte, skal det være ham tilladt efter lovlig opsigelse. (Skpr. 1718/24 fol. 11-ff.).

Barbaras udfart kostede 50 sldr. - Hun efterlod sig adskillige kjoler, snørliv, trøjer og skorter, hvøraf en del var af silke og fløjl med kniplinger og "gramaner" på, med "ægte guldguluner" og "sølv- og guldbaldyring". Der var også 4 fine huer, de 3 af sort silke med kniplinger og bånd, den ene af sort klæde med sort flor om. Men nogle af dragterne kaldes gamle; de har muligvis været arvestykker fra Blykobbegård. Kun en sort-og-hvid "silke og camelhårs" kjole var ny. Den tilkom den ældste datter Barbara, der blev gift med Jens Mortensen på Rosmannegård i Knudsker den 18.2.1720.

Da Hans Torkildsen overtog Holmegård (s. 2), flyttede Hans Koefoed til Store Myregård i Aaker, hvor han døde som sandemand i 1743. - I Jul. Bidstrups stamtavle (Bp. A. 164) er hans ægteskab med Barbara Cantzler udeladt; her nævnes kun de to næste: med Anne Gisel Smit, død 1730, og Margrethe Pedersdatter, der overlevede ham.

.....

Barbara Cantzlers næstældste datter Annike Torkildsdatter opholdt sig hos sin farbroder og værge Niels Hansen i Sandvig, da hun den 28. november 1723 blev gift med Haagen Knudsen fra Aakirkeby (s. 60-61).

De er oldeforældre til Morten Thorsens hustru Seigne Olsdatter (1811-1884) i Arnager. (Ane tavle I).

HANS JENSENS PÅ TØNDEKULLE I KLEMENSKER
og deres børn

Hans Jensen og hans hustru Karen boede på Tøndekullegård (tynjekujla) i Klemensker. (Bh.saml.18/112). De var blevet gift omkring 1640; deres ældste søn er født 1642.

De er tip-tip-tipoldeforældre til Niels Skovgaard (1843-1914) Arnagerbro, til Hans Larsen Kofoed (1825-1905) på Toft i Knudsker - og til adskillige andre. (Anetavle I og III).

.....

I 1651 fik de 15.sg. i Klemensker (Tøndekulle) som brugspant i 20 år for 210 sldr. af en Mogens Christensen, hvis skødebrev var dateret 1633.1.8. Pantebrevet blev senere fornyet.

I 1673 tilpantede Hans Jensen sig nabogården 14.sg. (nu Krykkegård) i 16 år for 80 sldr. af en Lars Larsen. Den var "fordums bebyggt, nu ode", dens huse var "ved ulykkelig ildebrand blevet til intet".

Den 23. februar 1678 var der skifte efter begge ægtefæller. De efterlod sig 8 børn, men disse havde "ingen stor forlængsel" efter at overtage ejendommen til vurderingen = 210 sldr. Man enedes derfor om, at den ældste af dem, den 36-årige Peder Hansen, skulle have den for 140 sldr. Aftalen blev imidlertid kun skrevet på slet (ustemplet) papir.

.....

Peder Hansen var (eller blev) gift med en enke, der havde 7 børn og formodentlig nogen formue. I løbet af 25 år fik de ikke blot børnene fra hånden, men også samlet så meget, at der ved skiftet efter hustruen Anna Pedersdatter 1703.28.11. var 157 sldr. tilovers til enkemanden.

Så meldte Mogens Christensens, Lars Larsens og Hans Jensens arvinger sig. Mogens Christensens dattersønner, der havde sæde- og adgangsret til 15.sg., meddelte, at de havde solgt denne ret til Peder Hansens søstersøn Hans Thorsen. Peder Hansen benægtede at være blevet sædet tilbudt og mente at være nærmest til at købe det, da han så længe havde haft gården under dyrkning.

Lars Larsens søn ville købe 14.sg. tilbage, men Peder Hansen påstod, at den var fuldkommen overdraget til ham efter en lovbydelse 1692.12.8.

Nogle af Peder Hansens søskende ville have en andel af de 70 sldr., der udgjorde forskellen mellem vurderingen og de 140 sldr., han i 1680 havde betalt. Men han "formente, at hvis (det) de på den tid med hånd og mund havde lovet og indgået, måtte billig ved magt stande". Han havde "ikke formodet, at hans søskende skulle overgå den forening, som er sket den 17.3.1680 på slet papir efter forældrenes død", og fremlagde "en missive fra sin udenlands broder Herluf Hansen, dateret København 13.10.1699, hvorudi Herluf anmoder Peder Hansen og hans søskende om en del gave, ham til hjælp at fremsende, hvorudi Herluf Hansen ej lader melde om nogen sliig præntion, som nu Peder Hansen ufornodentlig af sine søskende påkommer."

Sagerne henvistes til lov og ret, dvs. Nørre herreds ting. Om man førte proces eller ordnede dem i mindelighed, er ikke undersøgt. (Skpr. 1699/1705 fol. 376 ff).

.....

Kort efter var Peder Hansen gift med Jørgen Joensen Kloes 29-årige enke Else Clausdatter Hartvig og flyttet til Tornbygård, 62.sg. i Klemensker. (s.39-40).

Hans Thorsen, der hidtil havde boet hos sine svigerforældre på Tingfogedgård, 33.sg. Nylars, men var blevet enkemand, flyttede til Tøndekulle og giftede sig med Maren Hansdatter fra Tornegård. (s.42).

Skiftet på Rosendalegård i 1729

Peder Hansens kunne ikke bebo Tornbygård længere end til midfaste 1714. (s.40). Den blev indløst af Elses stifsøn Bendt Jørgensen Kloe, og Peder Hansen tilpantede sig i stedet Vestre Rosendalegård, 29.sg. i Rutsker, i 18 år for 450 sldr. Her døde han i 1729, begravet 5. august, gl. 87 år, 6 mdr. 1 uge og 1 dag.

Hans hustru Else var død et par år før, og da de ikke efterlod sig livsarvinger, testamenterede enkemanden sit bohave samt 40 sldr. til et ungt ægtepar, der bestyrede gården. Sognepræsten attesterede, at Peder Hansen "i god forstand" havde underskrevet gavebrevet den 2. juli 1729 "for ermeldte Christopher Jensens og hans hustrus godhed imod mig gamle og svage mand, hvilket jeg i levende live ikke vil se ubelønnet".

Skiftet holdtes på Rosendalegård den 8. august s.å. Hans Thorsen på Tøndekulle og Esper Nielsen på Marevadgård opgav på forlangende, at Peder Hansens søskende var "3 fulde brødre og 3 fulde søstre, såsom ingen halv-søskende blev angiven at være". (En broder var død barnløs i 1687).

Alle undtagen Herluf Hansen var døde før Peder, men de efterlod tilsammen 37 børn og nogle børnebørn, hvis forældre også var døde. Skifteskriveren skrev side efter side, meget omstændeligt. For sin umage med alt dette "til bogs at føre" foruden de 64 efterretningssedler, der skulle udfærdiges, fik han 22 sldr. (22 sldr. = værdien af 5 køer).

At fordele arven var nærmest en formssag; der kunne ikke blive ret meget til hver, og ingen protesterede mod Peder Hansens dispositioner. (Arvingerne blev spurgt enkeltvis). Skiftet er alligevel interessant, fordi det giver en god oversigt over slægten fra Tøndekulle. (Skpr. 1728/33 fol. 134 ff).

Karen og Hans Jensens efterkommere var:

1. Peder Hansen (1642-1729), 29.sg. i Rutsker. Ingen børn.
g.I. Anna Pedersdatter, sk.1703 på 15.sg. i Klemensker.
g.II. Else Clausdatter Hartvig (1674-1727), sk.1727 på 29.sg. Rutsker.
2. Jens Hansen. Efterladt 2 børn: Hans Jensen i Rønne og Anna, gift i København og død dér "i pestens tid" (1711).
3. Lars Hansen, sk. 1720 på Bjørnegård, 10.vg. i Klemensker. 6 børn.
g.I. Karen Knudsdatter.
g.II. Maren Hellisdatter.
4. Hans Hansen, sk. 1687 på Risbygård, 56.sg. i Klemensker. Ingen børn.
g. Martha Pedersdatter, enke efter Jørgen Hansen, sk.1685.
5. Herluf Hansen. "Haver tilforn våren udi Hs.kgl.Maj. tjeneste både til lands og til vands og er nu (1729) fra samme tjeneste aftakket."
6. Borrite Hansdatter, sk.1727 på Loftsgård, 23.sg. i Vestermarie. 10 børn.
g.I. Jørgen Pedersen, Bedegadegård, 9.sg. i Klemensker, død ca. 1665.
g.II. Thor Hansen, sk.1704 på Loftsgård i Vestermarie.
7. Boel Hansdatter, sk.1716 på Ahlegård, 54.sg. i Vestermarie. 9 børn.
g.I. Holger Pedersen, sk.1697 på Ahlegård.
g.II. Peder Hansen, smst.
8. Karen Hansdatter, død mellem 1716 og 1729. 10 børn.
g. Anders Hansen, sk.1716 på Skindermyregård, 43.sg. Klemensker.

To af Hans Jensens dotre fra Tøndekulle, Borrita og Karna, var gift med to brødre: Thor og Anders Hansen, sønner af Hans Larsen på Engegård, 31.sg. i Rutsker. (s.51).

Anders og Karen boede først i nogle år på Engegård, som Anders bestyrede for sin yngste halvbroder Lars Hansen. Da denne blev gammel nok til at overtage Engegård, skulle de finde et nyt sted at bo. Det blev Skindermregård, 43.sg. i Klemensker, som Thor og Borrita havde haft som brugspant, indtil de købte Loftsgård, 23.sg. i Vestermarie. Omflytningen skete ca. 1685.

Ejeren af Skindermregård var Mads Pedersen på Splidsgård i Klemensker. Han og hans hustru døde i 1690, og sæderetten til 43.sg. blev tilkendt deres næststygste søn, den 8-årige Mogens. Men han arvede ikke penge nok til at indløse den bortpantede gård, og Anders Hansens blev boende på pant.

Fra 1710 boede Mogens Madsen og hans familie i et "udhus" på 43.sg. grund, et 3-hestes avl, som kaldtes Skindermrehuset. Kontrakten mellem parterne blev fornyet i 1716, et halvt år for Anders Hansens død; den er indført i Nørre herreds skøde- og panteprotokol 1677/1719 (uden pag.) og har denne ordlyd:

"Kiendes (erklærer) jeg mig underskrevne Mons Madsen, boende på den 43.gårds grund i Klemensker sogn og hermed vitterliggør: ret vitterlig gæld skyldig at være til Anders Hansen, boende i Skinde Myre på min ejendomsgård, som er den 43. i bemeldte Klemensker sogn, penge

To hundrede tredsenstyve og fire slettedaler, tolv skillinge udi rede penge og god gangbar sølvmont, hver daler til 64 skilling danske beregnet, som Anders Hansen udi berørte 43. gård haver beståendes, imod hvilke 264 sldr. 12 sk. jeg Mons Madsen med min kiære hustrus Gertrud Christoffersdatter fri villie og samtykke fuldkommen til brugelig pant pantsætter til ermeldte Anders Hansen, hans hustru, deres børn og arvinger, på ti års tid, som skal angå midfaste 1717 at regne, forberørte min ejendomsgård, den 43. i jordebogstallet i Klemensker sogn, som ermeldte Anders Hansen nu påbor, hvilken gård med al dertil liggelse, være sig hus og bygning, ager, eng, skov, mark, fiskevand, fægang, vådt og tørt, enemark og fællig, torvegroft og lyngslet, inden og uden giærde, med alt det, som nu til fornævnte 43. gård beliggendes er og af Arilds tid tilligget haver, Anders Hansen til brugelig pant fuldkommen udi forberørte 10 år haver at nyde og beholde og gøre sig den så nyttig, som han bedst vil og kan,

undtagendes udhuset (huset), som jeg selv vil bebo og dertil have den sædesjord og eng, som vores gjorde kontrakt imellem Anders Hansen og mig omformelder, dateret den 16. juni 1710, undtagen Kars-ager (eller Kors-ager), som Anders Hansen skal beholde, og jeg Mons Madsen derimod skal have et tøndeland sædesjord østen huset, næst op til havegiærdet, så og et stykke havrejord sønden den lille grønne bæk, som løber fra den vandmyr, som er i tuerne, og i øster ned til tuediget.

Og imidlertid (mens) Anders Hansen forberørte 43. gård bebor, skal han deraf udrede alle udgifter, landgilde, skatter og kontributioner, både til Hs. kgl. maj. såvelsom kirken, præsten og degnen, så at aldeles ingen slig restans drages på gården.

Item (desuden) haver Anders Hansen lovlig vedlige at holde gården udi alle måder, men hvis Anders Hansen imidlertid forbedrer gården, da bepligter jeg mig hannem eller hans arvinger sligt ved forberørte kapital at tilsvare. Og hvis han den imod forhåbning forringer, da afkortes slig forringelse udi hans penge.

Og dersom dødsfald imidlertid, førend forberørte 10 år er til ende, skulle påkomme, at Anders Hansen eller hans hustru eller og begge ved døden

afgik, og deres efterlevende arvinger deres penge ud af forberørte 43. gård var begiærendes, da forpligter jeg Mons Madsen mig og mine arvinger dennem efter et halvt års lovlig advarsel at erlægge og betale, og gården selv at tilsvare

Datum Klemensker sogn den 20. februar 1716.
(underskrevet af Mons Madsen (M.M.S.) og to vitterlighedsvidner.)
Læst på Nørre herreds ting fredag den 21. februar 1716.

.....

Karen og Anders Hansen fik 10 børn fra 1676 til 1699: Anna, Boel, Kirsten, Hans, Peder, Thor, Barbro, Jens, Lars og Elseby.

Da faderen døde i 1716, var de 4 ældste gift, de øvrige var "hjemme hos moderen".

Anders Hansen havde skaffet midler til købet af 32.sg. i Klemensker, som datteren fik. Hendes første mand Jens Hansen, søn af Hans Mortensen på Tornegård (s.42), købte den i 1698 af Poul Kofoed i Rønne; den var da "så godt som uden bygning", men han "byggede og forbedrede den". I 1706 døde Jens Hansen, og enken ægtede den 19-årige Christen Koefoed (1688-1751), søn af kaptajn Hans Koefoed på Store Myregård i Nylars. (Bp.A,17). - Her kaldes hun fejlagtigt Anna Hansdatter). Om gården kaldes Koefoedgård efter løjtnant Christen Koefoed eller efter den tidligere ejer Poul Kofoed, kan næppe afgøres.

Hvis aldersangivelserne er rigtige, har Anna og søsteren Boel været tvillinger. De døde begge i 1754, 78 år gl. Anna blev begravet i Klemensker den 14. marts, Boel i Rutsker den 27. april.

Boel var også gift to gange. Hendes første mand Niels Madsen døde på 7.sg. i Kåsby, Rutsker, (Hojegård) under epidemien i 1711, og hun giftede sig 13. september s.å. med Peder Andersen, ældste søn af Anders Carstensen på 12.vg. (Tornby) i Klemensker.

Kirsten ægtede i 1705 Hans Madsen på Dyndegård, 30.sg. i Klemensker, der var blevet enkemand for anden gang. - Hun døde i 1746. (skifte).

Anders Hansens ældste søn Hans Andersen blev i 1707 viet i Aakirke til enken Maren Pedersdatter på Brandsgård, 7.sg. i Aaker. Skifte 1740.

.....

På skiftet efter Anders Hansen den 26. november 1716 havde enken Karen Hansdatter sin broder Lars Hansen på Bjørnegård til lavværge. De fremlagde pantebrevet (s.87), der sikrede hende ret til at bebo Skindermyregård i 10 år til. (Skpr. 1716/17 fol. 119 ff). Boets netto-overskud var 376 sldr., "som enken bekommer imod hendes børns hjemgift efter samtlige arvingers samtykke og begiæring."

Hendes opgave var nu at få de 6 hjemmeværende børn "godt gift". Ingen af dem havde sæderet til 43.sg. eller til nogen anden gård, men der var andre udveje.

Den 23-årige Barbro (Barbara) kom til Kroggård, 21.sg. i Rø, som Anders Hansen havde tilpantet sig halvdelen af. Den anden halvdel samt sæderetten købte "agtbare og velfornemme unge karl Hans Pedersen, værende hos sin moder Giertrud Peder Anders i Rø", (7.sg. Dynddalegård) af sin nylig afdøde faders søskende. Skødet er dateret 1717.23.6., og de to unge er nok blevet gift samme år. - (Der var skifte efter Hans Pedersen på 21.sg. Rø, 1754.16.7. Han efterlod enken Barbara Andersdatter og 5 børn. Fra den ældste datter Karen, gift med Hans Hansen (Holst) på Vallegård i Ibsker nedstammer Laurits Kofoed (1856-1944) på Toft i Knudsker.)

Omtrent samtidig med Barbro blev Peder Andersen afsat; han blev i 1717 opsiddet på Kobbegård, 2.vg. i Østerlars. Hans hustru Sophia Leidring var 49 år og havde været gift to gange før, men da hun var datter af en rådmand

Hansens

i Svaneke og havde livsvarig beboelse/på Kobbegård efter sin første mand Hans Olufsen Madvig, har Karen Andersen sikkert været tilfreds med forbindelsen. - Peder Andersen døde i 1737, Sophia Leidring i 1752. (Bh.saml.12/19)

Thor Andersen boede i 1729 i Aakirkeby. Senere flyttede han til Duebjerggård, 15.vg. i Klemensker, som han købte ved den store auktion over kronens ejendomme på Bornholm i 1744 for 114 sldr. 3 mk. 4 sk. (10 tdr. harkorn á 11 sldr.) Her døde han i 1755. Han efterlod enken Karen Seyersdatter samt 4 døtre mellem 12 og 1 år.

Jens Andersen, født 1694, ægtede i 1722 enken Karen Rasmusdatter på Kildesgård, 23.sg. i Olsker, stiftatter af hans morbroder Peder Hansen i Rosendale. De oprettede straks et gensidigt testamente, og da han var 28 år, hun 66, synes hensigten at have været, at han skulle arve Kildesgård. Det skete også i 1734, da Karen døde "i sit 79. år". - Jens fik derefter en ung hustru, den 21-årige Anne Cathrine Jørgensdatter fra 14.sg. i Rutsker. Ved sin død i 1761 efterlod han denne enke samt 5 børn, hvoraf i det mindste den yngste søn Hans Jensen førte slægtsnavnet Sode efter Anne Cathrines morfar Jacob Jensen Sode, sognepræst i Olsker fra 1669-93. (Bh.saml. 38/72).

Elseby Andersdatter, født 1699, var i 1729 gift med Eskild Andersen Bech i Aakirkeby. - Karen Anders Hansens var da død.

Anders Hansens yngste søn Lars Andersen, født 1696, (Niels Skovgaards tipoldefader), kom til Risbygård, 56.sg. i Klemensker. Han ægtede nemlig Peder Bendtsens ældste datter Margrethe fra Skovgård, født 1701, (s.32), og P.B., der havde sæderet til 56.sg. efter sin farfader Hans Nielsen, men havde bortpantet gården til 1724, indløste den og solgte den til sin datter og svigersøn for 360 sldr.

Den 6. april 1768 solgte Lars Andersens 56.sg. med sæderet og alt løsøre til deres ældste søn Anders Larsen for 556 sldr., "at betale til min yngste søn Peder Larsen 306 sldr., til min datter Anne Larsdatter 250 sldr." (Den ældste datter Karen, gift med Jens Svendsen på Hyldegård i Rutsker, havde tidligere fået sin part.)

Ved skiftet efter Lars Andersens hustru Margrethe Pedersdatter i 1772 (12.12. - Nr. herr. skpr. 1761/73 fol. 334) protesterede skifteforvalteren mod denne forbigåelse af den yngste søn, jorddroten, men uden resultat). Anders Larsen beholdt gården, og Peder nævnes ikke mere, heller ikke ved skiftet efter Anders Larsen og hans hustru i 1786. (s.25-27 og 30). Han er vistnok død ung og har måske i 1768 været for svag til at påtage sig ansvaret for gården og aftægten til forældrene.

Hvornår Lars Andersen døde, vides ikke. Som tidligere nævnt mangler Klemensker kirkebog for 1800. Men da han ikke er nævnt i M. P. Kjollers optegnelser (s.30), er han sandsynligvis død for 1783.

Omkring år 1700 boede Christoffer Jensen og hans kone Ellen Pedersdatter i Hasle. De horte ikke til de få familier, der var "nogenledes formuende", (Urne), men de var heller ikke mellem de allerfattigste. De ejede et 10-fags hus med have og en lille jordlod nord for byen; de havde to heste og to koer samt en gris. Og så var der jo fri adgang til havet, hvor der både kunne fiskes og "kjæsses" kul.

Men havet var en farlig arbejdsplads. - Den 18. november 1707 begravedes "Christopher Jensen, som blev drukned 8tendes Dagen tilforn, hans Alder var 49 Aar og 5 Maaneder". (Hasle kb.)

Skiftet, der fandt sted allerede 12. november s.å., er ikke indført i protokollen. Man har straks kunnet se, at enken kun ved bornenes hjælp kunne blive forsørget. Hun var 12 år ældre end manden og havde 3 voksne børn: Johanne Jacobsdatter af et tidligere ægteskab samt Gertrud og Jacob Christoffersen af sidste.

Gertrud blev gift med Mogens Madsen 3die juledag 1708. Deres første barn er døbt i Hasle, så de har sikkert boet hos moderen, indtil de i 1710 flyttede til Klemensker. (s.87).

Johanne blev 30. marts 1710 viet til Jorgen Bendixen i Hasle. - Samme år døde "Elne Christophers"; hun blev begravet søndag for jul, den 21. december 1710, 64 år gammel.

Jacob overtog forældrenes ejendom, og da han skulle giftes, fik han en skriftlig erklæring fra svogrene om, at de ikke havde noget at fordre i huset; de havde modtaget "den arvelod, som os på vore hustruers vegne kan være tilfalden efter sal. Christopher Jensen samt vores hustruers sal. moder Ellen Pedersdatter, hvis arveparter er bestående i hus, plads, have og frugttræer udi Hasle, så og i et tondeland havrejord, beliggende norden Ellevelycken ...". Underskrevet 24. maj 1718 af Jorgen Bendixen (B.S.) og Mons Madsen (M.M.S.) Tinglyst 27.5 s.å. (Nr. herr. skode- og panteprotokol 1677/1719 fol. 242).

.....

Gertrud og Mogens Madsen er tipoldeforældre til Jens Mogensen (1822-1899) i Ulegaderne. (Anetavle I). Om dem fortælles der videre i et følgende afsnit.

Men først nogle linier om Gertruds broder, der fik samme skæbne som sin fader. - Den 30. maj 1724 modte skifteretten "ved Guds Bistand efter foregaaende Tillysning ... paa Stervboet (dødsboet) efter afg. Jacob Christoffersen, som ved U-loche (de sidste to ord overstreget i protokollen) udi Hafsnød ved Døden afgich, hvorpaa hand efterlod en hoy bedrofved Enche Dorthe Jepsdatter" og to små børn: Boel, på 4de år, og Christoffer Jacobsen, lidet over et halvt år gl." (Hasle skpr. 1700/1790 fol. 102).

I dette skifte beskrives ejendommen: en længe, "som er stuehus og ladehus sammenhængende, ialt 10 stolperum", samt dens tilliggende og besætning. "Enken begiærede sin eneste daglig brugende seng uden vurdering, som dog ikkun er ringe, såvel som hendes kiste, som hun haver sine gangklæder udi. - Blev bevilget, samt en liden daglig brugende kiedel."

En brændevinsspande med tilbehør blev sat til 14 sldr., en høj pris, når heste og koer vurderedes til 6 og 4 sldr. stykket. - Måske har brændevinssalg været en indtægtskilde. Sammenlign side 3.

Boets overskud blev 76 sldr., og moderen fik lov til at beholde "bornegodset" hos sig. Men omstændighederne tillod ikke, at hun sørgede længe over manden, som "blev derude". (Der findes ingen begravelse indført i kirkebogen). Den 31. oktober 1724 trolovedes hun til en Peder Andersen, og den 30. december s.å. blev de gift i Hasle kirke.

FRA SPLITSGÅRD TIL SKINDERMYREHUSET I KLEMENSKER

Splidsgård (nu Splitsgård) 25.sg. i Klemensker har navn efter slægten Splid, der undertiden nævnes i Bornholms historie, f.eks. landsdommer Jep Splid i 1490. (Hübertz s.28.). Om denne slægt har beboet gården eller blot oppebåret skatterne, vides ikke.

I begyndelsen af det 17de århundrede boede der på gården en Niels Peder- sen, der måske var søn af forgængeren Peder Hansen. Navnene er dog for almin- delige til, at slægtskabet kan anses for givet, og beviser fra denne tid er vanskelige at finde, hvis de overhovedet eksisterer.

Niels Pedersen efterfulgtes af tre Nielsen-er: Hans, Jep og Peder, mulig- vis hans sønner. - Peder Nielsen er tip-tip-tipoldefader til Jens Mogensen i Ulegaderne (1822-1899). Se anetavle I.

I. Peder Nielsen på Splidsgård i Klemensker, død 1662.

Peder Nielsen var død, for de ældste bornholmske skifteprotokoller be- gynder, dvs. de bevarede. Eftertidens viden om ham stammer fra et pantebrev, der er afskrevet i skiftet efter hans søn Mads Pedersen i 1990. Det hedder heri:

6

"Kiendes (erkender) jeg Peder Nielsen, boendes mand i Klemensker sogn på Bornholm og gør for alle vitterligt udi dette mit åbne brev, at år efter Guds byrd anno 1653 den 18. februar inden Norre herreds ting ... haver jeg med min hustrus råd og samtykke pantsat denne min gård, som jeg nu påbor, med al sin tilliggendes grund og ejendom ... til fornønstige mand Thor Laursen udi Rut- sker sogn (s.52) for to hundrede rixdaler, hver daler beregnet til 64 skilling danske, dog med sådan vilkår, at jeg selv denne min gård påbor og besidder ... og give fornævnte Thor Laursen rente af sine penge, nemlig seks slettedaler og dertil 4 pund smør, og smørret at yde om sommeren i samme år, som pengene gives, og skal nu begyndes denne sommer i fornævnte år anno 1653, og de for- nævnte 6 daler at yde, når året haver ende, som er den 18. februar, og det årligen at ske, så længe ... Thor Laursen samme min gård, som gemenlig kaldes Splidsgård, udi pant haver."

"Til videre forsikring, stadfæstelse og bekræftelse og sandheds vidnesbyrd trykker jeg mit signet her nedenunder, og venligen ombedes Laurs Hansen ting- foged og Peder Olsen, skriver sammesteds, Hans Monsen i Klemensker, Hans Ras- mussen og Hans Larsen i Rutsker, tingbud, at de dette mit udgivende pantebrev med mig til vitterlighed forsegle ville".

Pantebrevet er senere forsynet med en påtegning om, at det blev "læst på Splidsgård for de 12 samfrænder den 4. oktober 1662". Peder Nielsen er da død, og gården vurderes ved skiftet efter ham. Men hvilket resultat de 12 mænd kom til, er ikke oplyst, udover at hans søn Hans Pedersen overtog gården.

II. Mads Pedersen på Splidsgård i Klemensker, død 1690.

Godt 7 år efter døde denne søn, og pantebrevet blev nu "læst på skiftet efter sal. Hans Pedersen 1670.14.2." Så vidt man kan se, efterlod han kun en mindreårig arving: Peder, som farbroderen Mads Pedersen blev værge for.

Denne farbroder beboede nu Splidsgård i de følgende 20 år.

Pantebrevet fik påtegning om, at Mads Pedersen 1671.10.9 havde betalt den påløbne rente = 24 sldr. Desuden er det "læst på skiftet efter Thor Laursen på 2.sg. i Rutsker 1677.14.2." (Skpr. 1686/90 fol.262 ff).

.....

Mads Pedersens hustru hed Karen Mogensdatter. Hun var måske datter af Mogens Hansen på Skindermøregård, 43.sg. i Klemensker, siden ægteparret havde sæderet til denne gård. Men det nævnes ikke.

I peståret 1690 døde begge ægtefæller fra 7 born, hvoraf kun den ældste søn var myndig:

1. Peder Madsen, egen værge.
2. Anna Madsdatter, på 22. år. (født 1668-69).
3. Kirstine Madsdatter, på 18. år. (født 1672-73).
4. Birgitte Madsdatter, på 16. år. (født 1674-75).
5. Hans Madsen, på 12. år. (født 1678-79).
6. Mogens Madsen, på 9. år. (født 1681-82).
7. Niels Madsen, på 4. år. (født 1686-87).

Skiftet holdtes på Splidsgård den 3. og 4. juli 1690. Det giver en del oplysninger om forholdene, dvs. de økonomiske. (Alt andet må man som regel nøjes med at læse mellem linierne.).

Mads Pedersen har vistnok ligget syg i februar, idet pantkaveren Hans Svendsen (Thor Larsens eftermand) den 2. marts 1690 sikrede sig hans underskrift "udi tvende mænds nærværelse", at han skyldte 15 sldr. 3 mk. 12 sk. i renter til 18.2. d.å.

Kreditorerne er indkaldt, og brodersønnen Peder Hansen, der nu er bossemagersvend i København og "ugierne" har hørt, at hans formynder er død, har sendt en fuldmagt til Berild Clausen på Bjørnegård og anmodet ham om, "at han udi forbemeldte min faderbroder og formynders stervbo (dodsbo) ville affordre skiftebrevet efter mine sal. forældre og derefter søge og tiltage sig min fæderne og moderne arv, såvel jordegods ... som løsore. Og om Berrild Clausen da selv vil bebo min fædernegård, kaldes Splidsgård, eller han vil den til anden vederhæftig mand bortleje, ... skal det hannem frit forestå." (Underskrevet af Peder Hansen, egen hånd, og to vitterlighedsvidner i København den 2. maj 1690).

Udstyret med denne fuldmagt "ønskede Berrild Clausen gårdens breve og dokumenter af Mads Pedersens arvinger samt skiftebrevet efter Hans Pedersen, tolvmands domme, obligationer, kiøb- og skodebreve bemeldte Splidsgård angående". - "Hvor da straxen af skifteforvalteren blev påberåbt om bemeldte breve og dokumenters forskaffelse, af hvilke ingen var af arvingerne at fremvise, hvorefter skiftet skulle indrettes."

Man måtte altså afvente en tolvmandsdom, der kunne fastslå, om gården tilhørte Hans eller Mads Pedersens arvinger, inden skiftet kunne sluttes.

At ingen af bornene kunne indløse Splidsgård, har man nok kunnet se med det samme. Gælden oversteg betydeligt løsorets værdi, 43.sg. var bortpantet, og i 25. sg. var der ovennævnte store prioritet på 200 sldr., som det havde været svært at forrente lige siden 1653. Det havde jo været "en bedrovelig tid". (R. Ravns kronike s. 200).

Gården var dog tilsyneladende i god drift. Besætningen var 7 heste og 3 føl, "hvoraf et er borte på lyngen og ej kan findes", 11 køer samt ungvæg, får, svin og gæs. En Peder Nielsen fordrede 6 sldr. for "arbejdsøn og tilsyn udi stervboet, siden den sal. mand med sin hustru afdøde". Han fik en sort hest.

"Hans Munch i Nyker sogn fordrede for arbejdsøn på ligkisterne, item (samt) graverløn for begge de sal. menneskers lig og kirkegulvet at fly (ordne) = 3 sldr." Han fik en "smal, rodhjelmet ko". - Mads Pedersen og hans hustru er altså begravet under gulvet i Sct. Clemens kirke. (Han havde været kirkeværge).

.....

Skifteforvalteren indsatte de afdødes ældste søn Peder Madsen til bestyrer af ejendommen indtil videre. Een skulle jo gores ansvarlig for skatter m.m. To naboer, Hans Jensen på Østre Pilegård, 26.sg., og Morten Jacobsen, Bjerregård, 29.sg., kautionerede for ham.

Året efter (1691) blev Splidsgård overtaget af landsdommer Mathias Rasch, muligvis efter auktion, og i 1695 købte skovrider Hans Erichsen (1663-1736) den for 600 sldr. Han var gift med Sidsel Pedersdatter Lesler (1671-1754) fra Kyndegård i Nyker.

Deres efterkommere førte slægtsnavnet Splidtz efter gården (Bp.A.153 og Bp.B.40 og 46).

III. Mogens Madsen i Skindernyrehuset i Klemensker, født 1681~~82~~,
død efter 1756.

Mads Pedersens yngste born er sandsynligvis opdraget hos deres værger. - Arist Pedersen på Store Dammegård, 24.sg. i Klemensker, var værge for den 8-årige Mogens, der fik sæderet til Skindernyregård. (Heraf synes at frengå, at de 12 samfrænder har tilkendt Mads Pedersens arvinger Splidsgård, og sæderetten til denne må da være tilfaldet hans yngste søn Niels.)

Hvis forældrene havde lovet, er det muligt, at de havde fulgt tidens skik og indlost deres bortpantede gård (43.sg.) ved at lade et af bornene gifte sig med en partner, der kunne tilskyde de manglende kontanter. Men da Mogens blev myndig, var han frit stillet, og han har da foretrukket et inklinationsparti.

Den ca. 20-årige Gertrud Christoffersdatter i Hasle, som Mogens ægtede i 1708 (s.90), var en pige uden nævneværdige midler og uden kendskab til husforelse på en bondegård. Måske havde de unge ægtefolk heller ingen særlige ambitioner i retning af at blive bønder. I hvert fald skaffede de sig et hjem af samme type som Gertruds, da de i 1710 bosatte sig i Skindernyrehuset. Der var agerbrug nok til en families daglige fornødenheder, og Mogens Madsen har nok som andre husmænd haft en bibeskæftigelse (tækkemand eller lignende). Herom vides dog intet. Men han havde en sikrere stilling end de fleste andre udbyggere: ingen kunne sætte ham ud, så længe han havde sæderet til 43.sg.

Efter 47 års ægteskab døde Gertrud i begyndelsen af 1756, skifte 31.1. d.å. (Skpr. 1750/61 fol. 401). Hun efterlod enkemanden, den nu 74-årige Mogens Madsen samt 7 born: sønnen Mads Mogensen, der var "fraværende, sejler fra Holland", 4 gifte døtre: Karen, Anna, Annike og Gertrud, og 2 ugifte på 24 og 22 år: Sidselle og Kiersten. Boets ejendele er ikke specificeret i skiftet, men der var et overskud på 53 sldr. til deling mellem bornen foruden moderens klæder. Der nævnes 3 heste på ejendommen.

Hvornår Mogens Madsen døde, vides ikke. Sidsel blev gift med Ole Hansen fra Lille Bjerregård i Vestermarie; de flyttede før 1760 til hans morfaders ejendom i Ulegaderne, men deres ældste datter Gertrud, født 1758, er ikke døbt i Nylars. De har formentlig boet en kort tid i Skindernyrehuset hos Sidsels fader.

Gertrud Olsdatter (1758-1814) er farmoder til Jens Mogensen på Store Ulegadehus (1822-1899). Se anetavle I.

WEFST PEDERSEN PÅ MAEGÅRD I OLSKER
og hans familie.

I sommeren 1711 solgte Wefst Pedersen sin ejendom Maegård i Olsker til sin yngste søn Peder med sin hustru Margrethe Hansdatters "råd, villie, ja, minde og samtykke." Købesummen var 500 slettedaler.

Wefst (vævest) havde boet på Maegård, den 3. selvejergård i Olsker, siden 1673, da han giftede sig med den gamle panthaver Hans Mortensens datter, og ejet den fra 1676. Dette år blev gården lovbudt på Nørre Herreds ting fire gange: den 16. og 31. marts, 12. maj og 10. juni. Da ingen af den sædeberettigede slægt kunne indløse den, tilfaldt den Wefst Pedersen og hans hustru. (Nr. herr. tingbog 1678/84 fol. 247).

De var ikke unge i 1711, men næppe aflægs. To af deres døtre var endnu uforsørgede, og Peder var ugift. Undentagskontrakten blev først skrevet i 1724. Der må have været en særlig grund til at sælge gården, og det har nok været pesten (s. 83), som har tilskyndet dem til at beskikke deres hus. Noget tyder på, at Wefst har været syg: der gik et halvt år, før papiret blev tinglæst.

Men hvis Wefst overlevede, måtte der ikke være tvivl om, at det stadig var ham, der rådede på Maegård. Skødet indeholder foruden de nødvendige aftaler om handelen også den bemærkning, at Peder Wefstsen skal være "sin fader og moder hørig og lydlig, som en smuk søn vel anstår mod sine forældre herefter, som (han) tilforn været haver, og ej (vise) nogen opsatsighed i ringeste måder." Han skal lade forældrene bruge indtil hælvten af gårdens jord. "Og når jeg eller min hustru ikke længer kan bruge noget af gårdens ejendom formedelst vores alderdom og svaghed, så skal vores søn Peder Wefstsen sine kiære forældre rundelig forsørge med klæder og spise, opvartning og tilsyn, og hvad som de i nogen måde vil eller behøve kan, så længe de lever."

Til gengæld må Peder Wefstsen "sig indlade udi et ærligt ægteskab, når Gud Allermægtigste med sin H(ellig) Aands virkning og bistand dertil forhjælper, og af os som hans forældre ganske ubehindret den brud (i) gården at indføre, når Gud og han det bedst behager."

Skødet er dateret Olsker sogn den 19. juni 1711 og underskrevet af Wefst Pedersen "med fulde bogstaver". (Han og hans sønner kunne skrive). Vitterlighedsvidner var herredsfogden og -skriveren.

Godt 3 uger efter, den 13. juli 1711, skrev Wefst Pedersen atter et skøde, denne gang til sin næst yngste søn Lars Wefstsen. Det gjaldt 13. selvejergård i Rutsker, "som han forhen af mig udi forgangen år 1710 den 28. juni afhandlet haver" for 199 sldr.

Begge skøder blev tinglyst i Hasle den 11. december 1711 sammen med et dokument, hvori Peder Wefstsen forpligter sig til at udbetale resten (400 sldr.) af købesummen, på hvad måde forældrene forlanger. "Når de begiærer af mig 100 - 50 eller 20 slettedaler, mere eller mindre, lover jeg dennem at forskaffe, og endmere bepligter jeg mig herudi at være mine k. forældre hørig og lydlig i alle måder, så og tjenstvillig, så vidt mig muligt være kan, og være dennem behjælpelig på deres alderdom, og dennem ikke ved nogen foragt i nogen måde fortrykke eller ved vrang rådførelse og indbildning dennem at forskyde fra den 3. gård (Maegård), så længe de lever, og siden, når de ved døden afgår, ved en Christelig begravelse og jordefærd at bestædige." - Omkostningerne ved begravelsen skulle betales af boet efter regning.

"Og eftersom de haver tvende døtre hjemme hos dem, som er endnu ugifte, bliver jeg også dennem til forsynlighed (forpligtet), som fornødet kan (være) og agtes ved lovlig medfart upåklagelig." (Nr. herr. skødeprotokol 1677/1719-178-81).

.....

Ordvalget i disse dokumenter er nok Wefst Pedersens eget. Han var kirkeværg, desuden vant til at optræde i retten som part eller vidne og var så

lovkyndig, at han i 1695 blev beskikket som forsvarer for Hans Hansen, der var anklaget for mordet i Strandløkken ved Allinge (Bh.saml. 14/12). - Dette hverv frabad han sig dog, da han fandt sagen alt for indviklet og vidtløftig for en bonde at finde ud af.

Han udtrykker sig også tydeligt, selv om der hist og her mangler et ord. Men hvorfor taler han om "vrang rådførelse og indbildning", der kunne få sønnen til at forskyde forældrene fra gården?

Der er ingen grund til at tro, at Wefst har haft et dårligt forhold til sine børn. Han har nok været en autoritær husfader, men næppe anderledes end andre på hans tid. - De indbildninger, han ville gardere sig selv og sin uerfarne søn imod, angik sæderetten.

Man kan af tingbøgerne se, at mange mennesker har haft den opfattelse, at den var umistelig, så at enhver "jorddrot", der kunne bevise sin afstamning fra den oprindelige ejer af en sædogård, kunne kræve at indløse den, når han kom til penge, og eventuelle andre prætendenter gav afkald. Især ved et ejerskifte.

Måske levede der i folket erindringen om en gammel vedtægt, men den duede ikke mere. En bortpantet gård, som ejeren ikke kunne indløse på de i pantebrevet foreskrevne betingelser, var tabt for bestandig. De ofte nævnte otte- og tolvmandsdomme afgjorde sådanne sager, og bølgerne er sikkert gået højt under diskussionerne, men man undgik proces, når en eller anden kunne overbevise de øvrige om, hvad udfaldet ville blive.

Wefst Pedersen har været med til at afsige mange af disse domme, og han vidste, at der fandtes personer, der mente at have større ret til Maegård, end han og hans børn havde.

F o r h i s t o r i e n .

Maegård i Olsker har navn efter sine enge, de største i dette sogn. (Ma = fugtig eng. Bh. stednavne s. 266).

Gården beboedes ifølge jordebogen i 1598 af en Ole Pedersen. Han forsvinder og afløses før 1622 af Hans Mortensen, opsidder eller panthaver, der fra 1633 og helt til 1672 skiftes med en Hans Olsen om at betale skatterne. De deler antagelig gården.

Hans Olsen er formodentlig Ole Pedersens søn og indehaver af sæderetten, men Hans Mortensen (hans stiffader?) var økonomisk bedre stillet. I julen 1672 var Hans Olsen så forarmet, at han ikke kunne betale en fordringshaver 9 sldr. Hans Mortensen kautionerede for beløbet, han "rakte (kreditor) hånd for de 9 sldr." Ved skiftet efter Hans Olsen "var (der) ej noget løsøregods til gældens betaling".

Hans Mortensen var "Wefst Pedersens hustrues fader". Han blev meget gammel, 95 år efter familiens mening, dog vides ikke, på hvilket tidspunkt mellem 1673 og 1683 han opnåede denne alder.

Den 29. oktober 1675 blev der afsagt en 12-samfrænders dom på Maegård. Hans Olsen er da død, og sæderetten er formodentlig tilkendt hans arvinger. Det var Wefst Pedersen, der året efter lod gården lovbyde som panthaver, enten på sine egne eller på sin gamle svigerfaders vegne. Margrethe må være Hans Mortensens datter af et sildigt ægteskab (Nr.herr. tingbog 1716/22 fol. 505).

.....

Wefst Pedersen kom efter eget udsagn fra Rutsker til Olsker i 1673. - Han havde arveret til 13.sg. "Kjylehaina", nu Kjøllergård ved Vang, hvor der i 1671 nævnes en Peder Wefstsen, som må være hans fader. Om denne er identisk med "Peder Buch" på Bukkegård i Nyker og/eller den Peder Wefstsen, der i 1657 ægtede enken Sidsele Hans Hansens på 18.sg. i Olsker (s.28), lader sig vist ikke opklare. Men Sidsele kan ikke være Wefsts moder; han er født før 1657.

Undentag, begravelse og skifte.

Den unge ejer af Maegård Peder Wefstsen ægtede i 1719 den 21-årige Anna Larsdatter fra nabogården Habbendam, 5.sg. i Olsker, datter af kvartermester Lars Nielsen. (Bh. saml. 28/143 ff). Hans to hjemmeværende søstre var blevet gift henholdsvis 1711 og 1715.

Margrethe og Wefst Pedersens 8 børn: Jens, Maren, Anna, Hans, Lars, Peder, Gertrud og Kirsten var nu forsørgede, og de gamle gik på aftægt. Undentagskontrakten er dateret den 2. november 1724.

De forbeholdt sig dog stadig en vis selvstændighed: de havde eget køretøj med to heste og en ridehest, 6 kører og noget ungvæg, 17 får med lam, to grise og en flok gæs. Dertil kom bohaver og egne tjenestefolk. Gården synes at have haft to lejligheder, meget praktisk, når to familier skulle leve under samme tag.

Men samlivet kom ikke til at vare længe. Både den unge og den gamle mand i Maegård døde i vinteren 1727, Peder Wefststen blev begravet den 6. februar, Wefst Pedersen 4 dage efter, den 10. februar. Præsten har ikke noteret deres alder. Da det i skiftet efter Wefst den 12. februar s.å. meddeles, at enken Margrethe ligger dødssyg og ikke kan give forklaring på noget, må man formode, at de er blevet ofre for en epidemi.

Enken kom sig dog af sygdommen og levede et par år endnu; hun blev begravet den 4. juli 1729 på Sct. Ols kirkegård som "Margrethe Wefstis".

.....

Wefst Pedersens begravelse kostede ialt 64 sldr. En del af udgifterne er specificerede, da den skulle betales efter regning.

Sognepræsten, velærværdige hr. Mahler fik 8 sldr., sognedegnen, hæderlige og vellærde Christen Piil fik 4 sldr., men desuden fik degnen i Haslerutsker Claus Sørensen 6 mark "for sin opvartning at sjunge over denne sal. mand." Han har altså vikarieret ved begravelsen, men sognedegnen har forfattet "testamentet", dvs. levnedbeskrivelsen, der skulle oplæses i kirken.

Til det "øffrøl", der holdtes på Maegård, bidrog de nærmestboende børn med varer. Jens Wefstsen på Skovgård sendte regning for en tønne salt "med Compagnie maal", 2 tønner byg, 6 pund humle og 9 potter brændevin, Hans Wefstsen på Kjøllergård i Rutsker for en tønne malt, 2 skæpper salt, 2 pund humle og 20 pund smør, og svigersønnen Lars Pedersen på Brøddegård i Rø havde leveret 24 pund bergefisk samt 4 sldr. i rede lånte penge.

Rede penge omtales ellers ikke meget i skifter på denne tid. De fleste kreditorer fik deres tilgodehavende udlagt i løsøre, og man får indtryk af, at hjemmet må være blevet efterladt i temmelig ribbet tilstand, hvis alle har hentet deres gods. Men måske ordnede man det på en anden måde.

Af genstande, der blev udlagt, kan nævnes, at præsten fik en jernkakkellov, Jens Wefstsen en karmvogn og et flaskefoder med 8 glasflasker á halvanden pot, med lås og hængsler. Lars Pedersen fik en gl. hus- og rejsebibel uden spænde samt en liden jernbismar. Skifteforvalteren, der skulle have 10 sldr. for sin umage, fik de fleste af husets tinfade og -tallerkener, og skriveren (40 sldr.) fik brændvinspanden på 3 lispund samt en kobber-bryggerkedel på 2 tønner og et messing-fyrbækken.

Enken blev rask nok til at tale med, inden skiftet sluttedes. Hun forbeholdt sig en stor egekiste og en kobberkedel uden vurdering samt 64 sldr. til sin egen udfart. Boets netto-overskud var herefter 653 sldr. (Bh. landdistr. skifteprotokol 1724/28 fol. 306-17.)

.....

Skiftet efter Peder Wefstsen blev udsat et halvt år, fordi den unge enke Anna Larsdatter ikke kunne svare på, om hun var gravid eller ej. (Hun havde i løbet af 8 år fået 6 børn, hvoraf de 3 døde som spæde.)

Da skiftet blev afholdt i september, viste det sig, at Wefst Pedersen havde haft grund til at advare imod "vrangrådførelse og indbildning." Lars Wefstsen meldte sig nemlig som køber til Maegård. Han mente, at da han efter Peders død var sin faders yngste søn, måtte han nu have indløsningsretten

efter Wefst, og sæderetten til gården havde han den 6. september 1717 købt for 140 sldr. af to personer, der tilhørte den gamle Maegårdsslægt. - Denne handel var dog ikke tinglyst, hvad man nok heller ikke kunne have gennemført, så længe Wefst Pedersen levede.

Kvartermester Lars Nielsen forsvarede som lavværge sin datters og hendes børns ret og henviste til skødet af 1711. - Skifteretten anmodede ham om hurtigst muligt at fremskaffe en 8-mænds dom.

Den blev afsagt og fastslog, at Peder Wefstsens yngste søn var jorddrot, og dennes moder havde livsvarig beboelsesret. - Inden året var omme, var der en ny mand på Maegård. Enken Anna Larsdatter viedes den 29. december 1727 til Hans Rasmussen, søn af Rasmus Jensen på nabogården, 2. sg. i Vedby. (Bh.saml. 28/21.

.....

Lars Nielsen havde på datterens vegne lovet, at undentagskontrakten skulle blive holdt i alle sine ord og punkter.

Margrethe sal. Wefst Pedersens havde fortsat egen husholdning og noget agerbrug. Det sidste gav anledning til en lang diskussion ved skiftet efter hende den 7. juli 1729. Hvem skulle have "undentagssæden, som enken haver sået og haft sine bæster til at lægge sammen med", tilhørte den arvingerne eller aftægtsyderne? Ligeså enggræsset, "som nu snart er færdig at mejes". Hvis afgrøden var arvingernes, måtte de så lægge den i gårdens huse, og skulle Hans Rasmussen skaffe natlogi til de fremmede tjenestefolk? - Der var ingen strid, men man måtte ud på markerne og vurdere Hæinede-dalen, Juhl-engen og Krappedals-engen n.m., før man fandt ud af, at arvingerne skulle have afgrøden, men ikke "befatte sig med gårdens huse", og Hans Rasmussens skulle slippe for at give renter til nytår af en prioritet på 220 sldr.

Tjenestepigen Anna Johnsdatter havde 5 sldr. til gode til Mikkelsdag 1729, og et par husmænd fordrede og fik arbejds løn. To kvinder i Allinge sendte regning for opvartning og unage, hver 6 mark.

Margrethe Wefstes havde ikke kunnet virke meget i den senere tid. Hendes ege væv stod hos "Sidsle i Dalegårdshuset", og svigersønnen Lars Andersen på Samsingsgård i Klemensker ønskede 1 sldr. til sin 23-årige datter Gertrud (anetavle III) for opvartning (sygepleje) hos mormoderen.

Alle regninger blev betalt uden indvendinger. Det samme gjaldt udgifter til begravelsen, men da sognepræsten hr. Mahler skriftligt udbad sig et pinseoffer = 10 skilling og 4 skilling til kirken, "formener arvingerne, at der ej står noget skrevet i loven, hvor meget der skal gives på tavlen", og ville kun give 4 + 4 skilling. (Skpr. 1728/33 fol. 116 ff). - Sagen synes ubetydelig, men vidner om de konflikter, der opstod af den måde, man dengang lønede kirken embedsmænd på. - Familien synes ellers ikke at være nærig, således havde Margrethe Wefstes i 1694 skænket Sct. Ols kirke en "nyindvielsesdug". Men de stadige ydelser til en efter deres mening velbjærget præst har kunnet irritere sognebørnene, især når denne ikke var afholdt. (Bh.saml. 38/73).

.....

Maegårdsenken, der må have været ca. 75 år, efterlod sig tre sorte fodside kjoler, foret med hvidt lærred i livet; den fineste var af vadmel og havde "strimler for hænderne". Hun havde desuden 5 kulørte vadmelsskørter med lærreds sko(ning), 3 vadmelstrøjer (kjoleliv) med foer og hægter, en høj rød sartsestrøje, "som er vendt", en grøn vadmelbul, kantet med grønne bånd, og en do. kantet med blå. Kåber nævnes ikke, men 3 huer: en sort silke-puldhue med kniplinger og bånd, kantet med sort plys foran, en to-stykket sort silkehue med taftesbånd og en sort klædes do. Endvidere 3 stykker "oplod" (overdele til særke) og en "hampe-brugarns neerdel med harke udi."

Wefst Pedersens tøj var ligeledes solidt, men ikke flot, hovedsagelig af sort og gråt vadmel. Dog bemærkes, at han havde to skindpelse og et par smurtlædersstøvler samt 4 fine hørgarnsskjorter.

Hans søn, den knap 40-årige Peder Wefstsen, var mere velklædt. Hans bedste kjole var af blågråt fiskefås med rødt lybsk klædes underføer og camelhårsknapper. Han havde også en sort hat "med to ægte sølvsnorer om."

Hverken fader eller søn gik med sølvknapper i tøjet. Peder nøjedes med messing og tin, og den gamle havde ingen metalknapper.

.....

Om navnet Wefst skriver P. N. Skougaard i sin Bornholm^S Beskrivelse 1804 side 226: "Desuden haves her disse mandsnavne, som udenfor Bornholm ikke meget bruges: Veuest, uden al tvivl en forandret udtale af det gamle bornholmske navn Væset eller Veset; dette navn bruges meget nordlands, hvor i det hele mest gammel nordiskhed er tilovers."

Hvorvidt Skougaard har ret i sin opfattelse af navnets oprindelse, må sprogforskere afgøre. - Men at Wefst pedersen på Maegård var en typisk repræsentant for "gammel nordiskhed", kan næppe bestrides.

Det samme gælder hans og hans kones otte børn, om hvem der hver især kunne fortælles omtrent lige så meget som om forældrene. Men det udelades "for vidtløftigheds skyld."

Margrethe og Wefst Pedersens børn var:

1. Jens Wefstsen (1674-1759), Skovgaard, 4.sg. Olsker 2 børn.
G. Kirsten Samsingsdatter Buch, død 1731.
Gg. Bolette Sørensdatter.
2. Maren Wefstdatter, f. ca. 1676, død efter 1748. Anetavle III & V. 7 børn.
G. Lars Andersen, sk. 1748, Samsingsgård, 63.sg. Klemensker
(s.62-64).
3. Anna Wefstdatter (1678-1719) 4 børn.
G. Thor Pedersen (1638-1713), Bakkegård, 21.sg. Rutsker.
Gg. Jep Mogensen, sk. 1757 på Dyndegård, 18.sg. Rutsker.
4. Hans Wefstsen (1681-1751), Kjøllegård, 13.sg. Rutsker. 9 børn.
G. Karen Hansdatter Giødich (1684-1755).
5. Lars Wefstsen (1685-1738), Bukkegård, 27.sg. Nyker. 5 børn.
G. Kirsten Jacobsdatter (1642-1728).
Gg. Valborg Bendtsdatter Kloe (1707-1774). Gg Morten Munch.
6. Peder Wefstsen, sk. 1727, Maegård, 3.sg. Olsker. (s.96). 6 børn.
G. Anna Larsdatter (1698-1771). Bh.saml. 28/21.
7. Gertrud Catrine Wefstdatter (1690-1761) 9 børn
G. Torkild Nielsen (1685-1762), Nr. Mulebygård, 26.sg. Nyker.
(s.46-47).
8. Kirsten Wefstdatter, f. 1692-95, død efter 1758. 4 børn.
G. Markus Markussen (1695-1720), Brøddegård, 4.sg. Rø.
Gg. Hans Jørgensen, sk. 1722. do.
Ggg. Lars Pedersen, sk. 1748. do.
Gggg. Hans Pedersen West (1723-1758). do.

Sydvest for Aarsballe ligger der nede i dalen ved Tingstedåen en gård, som nu i flere hundrede år har heddet Rømeregård. Det er den 52. selvejer-gård i Vestermarie.

Jordebogen af 1598 nævner som dens skatteyder Hans Remmer. I 1625 er det Jens Remmer og i 1662 Hans Rehmmmer. Kun den sidste kan med sikkerhed tages med i denne slægtshistorie. Når man tænker på de store epidemier 1602-03 og 1618-19, der hver for sig menes at have kostet mindst lige så mange men-neskeliv som den, der i 1653-55 "høstede" omtrent to femtedele af Bornholms befolkning, tør man ikke regne med, at det altid er sønnen, som har fulgt faderen på gårdene.

M. K. Zahrtmann skriver: "Slægtsnavnet Rømer er gammelt på Bornholm. Hans Remer (Reymer) var 1543 bosat i Rønne, hvor han to år senere indtog borgme-sterembedet. - Øens midlertidige lensherrer Lybekkerne overdrog ham 1550 at være landsdommer på Bornholm, og den 19. oktober det følgende år godkendte Christian den Tredje ham som sådan. Han døde rimeligvis inden 1557, da nu en anden mand var landsdommer. Hans søn Hans Remmer førte 1572 retstrætte om et fra faderen arvet jordstykke i Rønne og var 1581 den danske lensmand Henrik Brahes foged på Bornholm. Fra denne ridefoged på Bornholm, hvis navn også skreves Rømmer, nedstammer sandsynligvis den bornholmske bonde-slægt Rømer. - En tilknytning til Nexøslægten af samme navn kendes ikke." (Bh.saml. 10/49).

Hertil kan føjes, at navnet undertiden træffes som fornavn. I disse tilfælde bliver det efternavn i næste generation.

I. Hans Rømer på Rømeregård i Vestermarie, død ca. 1678.

Om denne Hans Rømer, der i 1662 boede på Rømeregård, fortæller J. Th. Sassersen, at hans hustru hed Valborg, men nogen dokumentation er ikke fun-det. - Han efterlod sig tre børn: Boel (Bodil), Hans og Sidsel, alle født i 1650-erne.

Sønnen Hans Hansen Rømer overtog gården efter forældrene, der døde før skifteprotokollerne begynder 1681. Han var korporal, senere kvartermester og kornet ved militsens rytteri, gift med Borrite Christensdatter Piil fra Vestre Pilegård i Klemensker (Bh.saml. 18/131). Hun døde 1720, skifte 5. juli.

Ved dette skifte blev Hans Rømer af sin svoger krævet til regnskab for sin ugifte søster Boels arv, men var meget uvillig til at give oplysninger. Han sagde, at skiftet efter forældrene var holdt for over 40 år siden; han kunne ikke huske enkeltheder, og han havde ikke fået nogen lodseddél. Boel havde nu de sidste 4 år opholdt sig i hans hjem; han havde lovet at forsørge hende resten af hendes liv og give hende en hæderlig begravelse, og hvis han døde først, ville hans arvinger overtage forpligtelsen.

Svogeren Jens Jensen ville ikke nøjes med løfter. Han "foregiver og for-klarer, at hans hustru, som er søster til Boel Hansdatter, har bekommet i løsørepenge 18 sldr., hvorfor han formeen (mente), at Boel Hansdatter jo har bekommet lige så meget." (Hertil kom hendes "jordepenge" = andel i gården). Han "alleneste påstår, at Hans Rømer ville udsige, hvad han for sin søster til billig underholdning ugentlig eller årlig ville have, på det (for at) de vedkommende kunne vide til efterretning i sin tid." - "Cornet Hans Rømer hertil svarede: Hvad hendes forflegning (forplejning) angår, da kunne han ikke, helst som hun er en aldrende pige ved 70 år, ringere underholde hende end ugentlig 3 mark, som han vil formode bliver ham godtgjort, fordi han hende har opholdt i 4 år. Og hvad renten af hendes gods angår, bliver det hannem aftrukken, så vel som hovedstolen (kapitalen), som de 8 mænd vil tage i consideration (betragtning), når deres forretning sker." - Gården skulle nemlig vurderes af samfrænder.

Af denne diskussion ser man den ugifte piges situation for 2-300 år siden: hun var umyndig hele livet. Denne Boel har forsynet sig selv, formodentlig ved husligt arbejde hos en anden familie, til hun blev ca. 65 år og ikke kunne mere. Så blev hun modtaget i sit barndomshjem, måske pænt nok, men dog som en nådesbevisning, selv om hun ejede en fjerdedel af gården og aldrig havde fået en skilling i rente.

Dette formynderi må have været en prøvelse for adskillige kvinder. - Man bør dog ikke overse, at Boel på denne måde var sikret en alderdomsforsørgelse, hvad der var meget værd i en tid, der ikke var indstillet på at yde offentlig hjælp ud over almisser til betlere.

Kornetten mente at have gjort sin pligt som værge for søsteren. (Skpr. 1718/24 fol. 197 ff). - Men den meget yngre Jens Jensen havde gyldig grund til at ønske ordentlig besked. Hvis Hans Romer faldt fra, ville værgemålet for Boel blive pålagt svogeren. Tvivlsspørgsmål om hendes arv måtte forebygges.

Skifteforvalteren udsatte sagen til afgørelse ved samfrænders dom, og udfaldet kendes ikke. Det kom heller ikke til at betyde noget, for Hans Romer overlevede både Jens Jensen og hans kone, sandsynligvis også Boel. Han blev 88 år og døde ca. 1742. (Bh.saml. 10/50). Begravelsen er ikke indført i kirkebogen, der er mangelfuld i disse år.

Fra denne Hans Hansen Romer og Borrite Christensdatter nedstammer "Almindens skaber" Hans Romer (1770-1836) og hans mange brødre. (Stamt. Koefoed A side 95-102).

Men det er søsteren Sidsel, her skal berettes om. Hendes historie er temmelig godt oplyst, og hun er tip-tipoldemor til Jens Jensen på Store Uglegadehus i Nylars (1822-1899 - Anetavle I).

Mogensen

II. Sidsel Hansdatter Romer, død 1737. Gift med

- a) Morten Jacobsen, død 1702, Bjergegård i Klemensker.
- b) Jens Jensen (1683-1739) do.

Morten Jacobsen var søn af Jacob Jensen "På Valle", 14.vg. i Nyker (Bakkegård), begr. 1693.23.10., 85 år gl. - Jacob Jensens børn: Kirsten, Bendt, Morten og Hans var i 1693 forlængst forsørgede, den sidste dog ikke bedre, end at han året efter blev ganske udpantet for landgilde på 9.vg. i Nyker (Vintrægård) og kort efter døde på Stålegård, 21.sg., hvor han var "til husværelse" med hustru og 5 børn. Ved skiftet efter Hans Jacobsen 1695.28.1. var der ingen, der "vidste noget til boets bedste at anføre". Familien tog sig af børnene. Morten Jacobsen blev værge for den 11-årige Jacob Hansen, og Kirstens mand løjtnant Hans Giødich på Bukkegård i Nyker for den 6-årige Boel. (side 98).

Sidsel Hansdatter Romer fra 52.sg. i Vestermarie havde i 1670-erne ægtet Morten Jacobsen. De havde købt Bjergegård, 29.sg. i Klemensker, der i 1702 havde en besætning på 10 heste, 11 køer m.m., og det ser ud til, at de er sluppet neldigt gennem nogle forlandbruget meget vanskelige år, og ved skiftet på Splidsgård i 1690 (s.93) nævnes Morten Jacobsen som kautionist for den unge Peder Madsen. - Og selv om de vistnok har mistet et par børn - der er et spring på 6 år mellem to i flokken - havde de 7 i live, da faderen døde: Hans, Karen, Jens, Kirstine, Sidsel, Valborg og Marie.

Men i 1702 blev familien angrebet af den samme koppe-epidemi, der bortrev husmoderen på Bjergegård i Aaker og hendes datter (s.73), og som må have været usædvanlig ondartet, siden så mange voksne mennesker døde. Kopper var som regel en børnesygdom, da de voksne havde overstået den som børn og var blevet immune.

Morten Jacobsen døde først, og kort efter fulgte hans ca. 11-årige datter Kirstine. Skiftet holdtes den 13. marts og følgende dage, og inden det sluttede, døde det yngste barn, den knap 2-årige Marie. De øvrige børn var syge, men kom sig. Herom siger skifteprotokollen: "Imod denne sal. mands begravelses bekostning såvel som og imod den bekostning enken har anvendt på det barn, som straks efter faderen ved døden afgik og er begravet, item (samt) og imod den bekostning, som enken skal anvende på den yngste datter, som og nu døde og skal begraves, desligeste og til fosterløn, som enken anvender på de mindste hendes børn, som er ringe af alder, og nu er siuge af småkopper, det tilsammen ... blev enken . . . mtykket at nyde af stervboets (dødsboets) middel = 50 sldr."

Lavværge for enken var hendes broder, kvartermester Hans Rømer i Vestermarie. - Gårdens værdi kendtes ikke, før den var vurderet af samfrænder. Den havde et velindrettet stuehus med stue og stueloft, lillestue, krobhus (sengekammer), spisekammer og steerhus (stegers) samt et herberghus med 3 store og 2 mindre senge. Løsøret blev vurderet til ialt 325 sldr. foruden afdødes klæder: en sort fifskafes kiol underforet med rødt vadmel, en grå do. med rødt vadmel og sorte knapper, en gl. sort do. med sorte knapper og ranuet (stribet) foer, en rød vadmels fiorskjorte foret med hvidlærred, med hæfter og messingknapper, et par skindbukser og et par sorte klædesbukser, begge foret med lærred.

Enken fik som sædvanlig halvdelen af boets nettoværdi, mens børnene, også de to, der døde efter faderen, delte den anden halvdel. De to børns lod blev derefter delt mellem moderen og de overlevende søskende, således at moderen og de to sønner fik hver en broderlod, de tre døtre hver en søsterlod. Hvis faderen havde overlevet, havde han arvet de afdøde børns hele lod (Skpr. 1701/02 fol. 69 ff.)

De fem børn var:

1. Hans Mortensen, myndig, hjemme
2. Karen Mortensdatter, på 20 år.
3. Jens Morten, på 14 år.
4. Sidsele Mortensdatter, på 9 år.
5. Valborg Mortensdatter, på 7 år.

2det ægteskab med Jens Jensen (1683-1739).

Sidsel sal. Morten Jacobsens ægtede (datoen ukendt) den unge Jens Jensen, ældste søn af korporal Jens Jensen og Bente Larsdatter på Store Halle-gård i Bodilsker (side 48).

Hendes datter Karen blev før 1707 gift med Hans Pedersen på Ahlegård i Vestermarie.

Hans og Sidsel blev gift med et søskendepar, der var stifbørn af Hans Kjøller på Kjøllergård i Klemensker: Sidsel Svendsdatter og Peder Svendsen. Hans Mortensens tilpantede sig Lokke- eller Lykkegård, 33.sg. i Klemensker, (nu lagt under Sæderegård), Peder Svendsens overtog Strandbygård, 16.sg. i Østerlars og fik hans moder Kirstine Pedersdatter på aftægt, da det var hendes sædegård. (Bh.saml. 30/24). Valborg Mortensdatter ægtede ca. 1717 enke-manden Niels Bertelsen på Glaseregård, 25.sg. i Østerlars. (Bh.saml. 30/36).

Den yngste søn Jens Mortensen har formodentlig ofte besøgt sin værge Hans Giødich på Bukkegård i Nyker og har her gjort bekendtskab med Barbara Torkildsdatter på nabogården Holmegård. De blev viet i Nyker den 18. februar 1720 (s. 84) og tilpantede sig hendes barndomshjem Rosmannegård i Knudsker for 1200 sldr., "hvilket var dyrt", siges der i skiftet efter Jens Jensen. Men de havde i sinde at lade gården lovbyde og kunne regne med at få den til ejendom, hvis ingen af de sædeberettigede ville betale så meget for at indløse den. - Det lykkedes også. Jens Jensen har nok støttet denne plan; han gav Jens Mortensen 100 sldr. for retten til at bebo Bjerggård resten af sin livstid, selv om hustruen døde først.

Sidsel Jens Jensens døde i 1737. Der blev ^{holdt} samfrændeskifte den 2. maj d.å., noteret i skiftet efter Jens Jensen. Hun må have været omtrent 80 år gl.

Jens Jensen var nu 54 år. Han giftede sig med Anne Ibsdatter, datter af Jep Arristsen på Lyneborg i Vestermarie, men døde allerede i 1739, skifte 2.11. d.å. (Skpr. 1737/41 fol. 631-45). Ingen børn. Hans søskende arver ham.

Sædet i Bjerggård tilfaldt nu jorddroten Jens Mortensen. Han bortpantede gården til sin brodersøn Svend Hansen.

III. Karen Mortensdatter på Ahlegård i Vestermarie (1682-1762),
 gift med Hans Pedersen (ca. 1661-1743).

Hans Pedersen havde ejet og beboet 56.sg. på Tingsted i Vestermarie fra 1686. Han må have været myndig = mindst 25 år, da han købte den, sandsynligvis også gift, og har altså været en enkemand i 40-erne, da han mellem 1702 og 1707 ægtede Morten Jacobsens ældste datter Karen på Bjergegård i Klemensker. Men Vestermarie kirkebog begynder først 1727, og præsten har glemt at indføre Hans Pedersens begravelse i 1743, som han ifølge skifteprotokollen fik 4 sldr. for. Man må holde sig til denne protokol. (Skpr. 1741/49 fol. 270 ff).

Skiftet efter den ca. 82-årige Hans Pedersen begyndte den 7. maj 1743. Han efterlod sig enken Karen Mortensdatter og 10 børn:

1. Morten Hansen, myndig, boende på 56.sg.grund. (født ca. 15.2.1708).
2. Kirsten Hansdatter, gift m. Lars Johansen i Skinderby (37.sg. Klemensker).
3. Valborg Hansdatter, ugift.
4. Peder Hansen, myndig, hjemme.
5. Hans Hansen, myndig, boende på Bjørnegårds grund, Klemensker.
6. Ellene Hansdatter, 26 år.
7. Ingeborg Hansdatter, 23 år, tvilling.
8. Sidsel Hansdatter, 23 år, do.
9. Karen Hansdatter, 20 år.
10. Anders Hansen, på 18. år.

Jens Mortensen på Rosmanegård i Knudsker var lavværge for sin søster Karen, Hans Pedersens enke. - Efter at boet var registreret, udbad de sig lidt betænkningstid, da de "ikke ganske og aldeles havde eftersat denne sal. mands brevskaber", og skifteforvalteren udsatte forretningen til næste dag.

Den 8. maj fremlagdes et par købebreve, hvoraf kunne ses, at denne 56.sg. i Vestermarie, "som Peder Rømmer tilforn påboede", havde i forrige århundrede "på nogle års tid stået øde og pådraget sig en del kongsskatter og afgifter." Derfor havde ridefogden på Bornholm Hans Christensen "på Hans kgl. Maj. vegne og slotsherrens behag" efter lovbydelse solgt gården til Niels Mogensen i Aaker 1678.20.6. for 65 sldr. "og det med al bemeldte gårds af alders tid tilliggende, intet undtagen, til evindeligt arv og ejendom."

Niels Mogensen havde dog ikke ønsket at beholde gården. Allerede den 9. september 1686 solgte han den til Hans Pedersen og takkede denne for god og redelig betaling.

Begge købebreve blev nu "observerede, påskreven og enkens lavværge tilbageleveret". - Så skulle gården vurderes, men man ville gerne spare udgifter til mands hold med videre, og "når eragtes, at gården siden den tid (1686) er temmelig forbedret", blev man enig om at taksere den til 180 sldr. Sæderetten tilfaldt den yngste søn Anders Hansen, "dog på den condition, at enken beholder gården sin livstid."

Dernæst blev der fremlagt et nyt dokument, et tingsvidne af 23. juli 1711 om et forlig mellem Hans Pedersen og hans nabo Johan Hansen (55.sg.). De havde haft en tvistig sag om en vandmølle, der tilhørte Johan Hansen, men stod på Hans Pedersens grund. De lod tinglæse, at møllen skulle blive stående på den betingelse, at Hans Pedersen hvert år måtte male en læst rug eller byg toldfrit på møllen.

Hans Pedersen efterlod sig ikke andre ifareklæder end "nogle gl. vadmelsklæder, som den salige mand til højfornødenhed som en gl. mand måtte have", og enken forlangte kun 12 sldr. til vederlag for begravelsen. Lævefoden har været beskeden, men boet gør iøvrigt ikke indtryk af at være ringe. Gården havde en normalt god besætning: 7 heste, 7 køer, ungkvæg, svin og gæs, men mærkeligt nok kun eet får, hvad der tyder på sygdom i fåreflokken.

Til delig var der 355 sldr., og familien ønskede, at løsørearven skulle deles mellem de 4 sønner og 6 døtre "uden forskel enten på mands- eller kvindesperson." - Det skete.

.....

Nitten år efter, den 13. april 1762 begravedes "Hans Pedersens Enke på Tingstad Karen Mortensdatter, gl. 80 Aar minus 3 Uger og 4 Dage." Skiftet holdtes den 9. juni. Hun havde været på aftægt siden 1749.10.11. og efterlod foruden sine "jordepenge" kun, hvad en gammel kone behøvede i sin husholdning: seng med dyner og lagener, bord og sædestol med hynde, kiste med beslag og madskab med lås, jerngryde og grydekrog, en rok, nogle pund uld og hørgarn, en dug, en tvørsadel (kvindesadel) og bistok.

Arvinger var de samme 10 børn, som blev nævnt i skiftet efter faderen, men der var sket forandringer i løbet af de 19 år.

Yngste søn Anders havde overtaget Ahlegård, og Peder Hansen var blevet udbygger på Tingsted. Ellen var død; hun havde været gift med skrædder Lars Pedersen på Vestergårds grund i Vestermarie. Ingeborg var gift med Niels Andersen på Østre Gildesbo og Sidsel med Hans Andersen Kure på Kuregårds grund, begge Klemensker. Karen var død; hun havde været gift med Hans Andersen Lyster på Splidsgårds grund. Ellen og Karen efterlod sig hver en søn.

Valborg Hansdatter, nu 48 år, var stadig hjemme og ugift. Hun var vistnok invalid, for broderen Anders Hansen fik fra 1766 renterne af hendes arv til underhold. Kirkebogen meddeler: "1781.21.9. begr. Valborg Hansdatter hos Anders Hans på Tingstad, 70 år gl." Alderen passer ikke helt med det tidligere opgivne. - Der var skifte efter hende 1. maj 1782. Hele arven var medgået til udfarten, der havde kostet 67 sldr. Skifteforvalteren mente, at regningen var "i så måde ulovlig", men da familien var tilfreds, og Anders Hansen betalte skifteomkostningerne, var alle vedkommend fornøjede. - Også slægtsforskeren, der her har fået en nøjagtig fortegnelse over alle Hans Pedersens efterkommere. (Vester herr. skpr. 1782/85 fol. 45).

.....

En lignende fortegnelse over Sidsel Hansdatter Rømers efterslægt får man i skiftet efter Jens Mortensen på Rosmanegård i Knudsker 1768. (V.herr. skpr. 1761/82 fol. 232 ff). Hans hustru Barbara døde 1767.9.3., 70 år. - De efterlod ingen børn, og skiftet efter hende ordnedes ved kontrakt med hendes myndige søskende. Men da Jens Mortensen døde året efter, begr. 1768.9.4., 80 år gl., var der mange umyndige arvinger efter hans tre afdøde søstre: Karen, Sidsel og Valborg, derfor offentligt skifte. Gården var solgt til Valborgs datter Margrethe Nielsdatter fra Glaseregård og hendes mand Jep Hansen Stange, der havde haft morbroderen og hans kone på aftægt i nogle år.

IV! Peder Hansen Kiempe på Tingsted i Vestermarie (ca. 1715-1777).

Hans Pedersens og Karen Mortensdatters næstældste søn, som ved faderens død var ca. 27 år, fortsatte med at bestyre Ahlegård for sin moder, indtil hans yngste broder Anders kunne overtage.

Den 3. april 1748 viedes Peder Hansen i Vestermarie kirke til den 23-årige Karen Andersdatter Kiempe. Hun var af en gammel Tingstedslægt, som må vente til en anden gang. De bosatte sig på Tingsted, nærmere betegnet på Hakkeledgårds grund, nævnt i skiftet efter Jens Mortensen. Ved det første barns dåb noterer præsten i kirkebogen: norden kirken, hvad der stemmer med den angivne bopæl. Senere fik Peder Hansen tillagt sin svigerfamilies navn Kiempe.

Ægteparret fik 3 døtre: Kirstine, døbt 1749.5.10., Karen, døbt 1751.6.6., og Boel, døbt 1753.18.5. Derudover vides intet om familien; der findes ikke noget skifte efter Peder Hansen. Han døde 1777, begr. 19. maj som "udbygger på Tingsted".

Den mellemste af døtrene er mormor til Jens Mogensen i Uglegaderne (1822-1899) Anetavle I. Om hende hedder det i Vm.kb. "1779.13.2. viet ungarl Jens Jensen (Graa) og pigen Karen Pedersdatter, afg. Peder Hansen Kiempes datter på Tingstad." Ved skiftet efter hendes faste Valborg 1782 boede de i Nylars, på Kongens udmark på 18.sg. fortov, senere i Arnager.

.....